

Turizmde Teorik ve Pratik Araştırmalar - I

Editör: Dr. Öğr. Üyesi Hasan Tahsin KAVLAK

ÖZGÜR
YAYINLARI

Turizmde Teorik ve Pratik Araştırmalar - I

Editör:

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Tahsin KAVLAK

Published by

Özgür Yayın-Dağıtım Co. Ltd.

Certificate Number: 45503

📍 15 Temmuz Mah. 148136. Sk. No: 9 Şhitkamil/Gaziantep

☎ +90.850 260 09 97

📞 +90.532 289 82 15

🌐 www.ozguruyayinlari.com

✉ info@ozguruyayinlari.com

Turizmde Teorik ve Pratik Araştırmalar - I

Editor: Dr. Öğr. Üyesi Hasan Tahsin KAVLAK

Language: Turkish-English

Publication Date: 2025

Cover design by Mehmet Çakır

Cover design and image licensed under CC BY-NC 4.0

Print and digital versions typeset by Çizgi Medya Co. Ltd.

ISBN (PDF): 978-625-8562-40-8

DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub1074>

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>
This license allows for copying any part of the work for personal use, not commercial use, providing author attribution is clearly stated.

Suggested citation:

Kavlak, H. T. (ed) (2025). *Turizmde Teorik ve Pratik Araştırmalar - I*. Özgür Publications.

DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub1074>. License: CC-BY-NC 4.0

The full text of this book has been peer-reviewed to ensure high academic standards. For full review policies, see <https://www.ozguruyayinlari.com/>

Ön Söz

Küresel ekonomi ve sosyal hayat anlayışında önemli bir yer tutan turizm olgusu farklı dinamikler tarafından farklı anlamlar yüklenen geniş bir popülasyona sahiptir. İşletmeciler için gelir kaynağı, tüketiciler için dinlenme veya eğlenme aracı, devletler için politik bir güç, yerel halk için ise sosyalleşme aracı olarak görülmektedir. Küresel düzeyde bu çok yönlülük hem teorik anlamda hem de pratik anlamda turizmi disiplinlerarası bir yerde konumlandırmaktadır. Dolayısıyla turizm, her bir bileşeni ile çok detaylı ve diğer disiplinlerle ilişkilendirilebilen geniş bir çalışma alanı sunmaktadır.

Turizmde Teorik ve Pratik Araştırmalar -1 kitabı; turizm bilimine ve turizm sektörüne teorik ve pratik öneriler sunmak amacıyla yazılmıştır. Kitap içerisinde turizm ekonomisinden, sürdürülebilirliğe, akıllı turizmden yerel kalkınmaya kadar birçok konuyu ele alan çalışmalar yer almaktadır. Kitap bünyesinde yer alan her bir bölüm birbirinden bağımsız ve farklı alanlara veya sorunlara çözüm üretmek üzere ele alınmıştır.

Ortaya atılan her bir çalışma gibi bu kitap da bilim camiasına ve sektörel dinamiklere katkı sunması ümidiyle ele alınmıştır.

İçindekiler

Ön Söz

iii

Bölüm 1

Kapitalizmde Covid-19 Kırılması: Rekreasyon Ekseninde ABD Üzerine Bir İnceleme 1

Hasan Tahsin Kavlak

Ali Yaylı

Bölüm 2

Akıllı Turizm Kapsamında Sinop İlinin Değerlendirilmesi 17

Olca Sezen Doğançılı

Bölüm 3

Sürdürülebilir Turizmin Ötesinde: Rejenaratif (Yenileyici) Turizm Paradigmasının Kavramsal ve Kuramsal Analizi 37

Kerem Kaptangil

Bölüm 4

Havayolu İşletmelerinin Sürdürülebilirlik Anlayışı: Ödüllü Havayolu İşletmeleri Üzerine Bir İnceleme 59

Hasan Tahsin Kavlak

Hasan Suat Aksu

Bölüm 5

Nükleer Santralin Bölgesel Turizm Üzerindeki Etkileri: Sinop Örneği 71

Havva Aykurt

Olca Sezen Doğançılı

Kapitalizmde Covid-19 Kırılması: Rekreasyon Ekseninde ABD Üzerine Bir İnceleme

Hasan Tahsin Kavlak¹

Ali Yaylı²

Özet

Bu araştırma COVID-19 salgınının kapitalizm iktisadi sistemi üzerindeki etkisini rekreasyon özelinde incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada salgın öncesi dönem, salgın dönemi ve salgın sonrası dönem ABD açık alan rekreasyonuna ilişkin ekonomik parametreler (reel brüt çıktı, gayri safi yurtiçi hasıla, istihdam oranı, sektörel etkileşim) karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonuçları; salgın döneminin salgın öncesi döneme göre rekreasyon bağlamında ekonomik büyüklüğündeki azalma miktarı (\$) salgın sonrası dönemin salgın dönemine göre ekonomik büyüklüğündeki artış miktarının (\$) yaklaşık üçte biridir. Benzer şekilde salgın sonrası dönemde salgın dönemi ve salgın öncesi dönem rekreasyon etkinlik tercihleri ve harcamaları da değişiklik göstermiştir. Salgın öncesi dönem ve salgın döneminde teknecilik ve balıkçılık etkinliği en büyük hacme sahip etkinlikken salgın sonrası dönemde karavan etkinlikleri en büyük hacme sahip etkinlik türü olarak varlık göstermiştir. Ayrıca salgın öncesinde rehberli turlar, festivaller gibi etkinlikler ekonomik büyüklük olarak ilk 5 etkinlik içerisinde değerlendirilirken salgın sonrasında bu etkinliklerin yerini kış sporları ve binicilik almıştır. Araştırmadan elde edilen bu sonuçlar gelecek çalışmalara katkı sağlaması bakımından önemlidir.

1. GİRİŞ

COVID-19 salgını, modern kapitalist sistemler açısından yalnızca geçici bir sağlık krizi değil, aynı zamanda küresel ekonomik yapının kırılganlıklarını görünür kılan tarihsel bir kırılma noktası olmuştur. Salgın öncesi dönemde kapitalist ekonomiler, neoliberal politikalar çerçevesinde hizmet sektörüne

- 1 Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi Turizm Fakültesi, Türkiye, htkavlak@sinop.edu.tr , ORCID: 0000-0003-0036-9652
- 2 Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi, Türkiye, ali.yayli@hbv.edu.tr , ORCID: 0000-0002-2890-0209

dayalı büyüme modellerini benimsemiş; özellikle rekreasyon, turizm, eğlence ve konaklama gibi alanlar istihdam ve katma değer üretiminde merkezi bir konum kazanmıştır. ABD ekonomisi, bu dönüşümün en belirgin biçimde gözlemlendiği örneklerden biri olarak, tüketim odaklı büyüme ve hizmet sektörlerine olan yüksek bağımlılığıyla öne çıkmaktaydı (Baker et al., 2020).

Salgının ortaya çıkışıyla birlikte uygulanan kapanma politikaları, seyahat kısıtlamaları ve sosyal mesafe önlemleri, ekonomik faaliyetleri ani ve sert bir şekilde daraltmıştır. Bu süreçten en fazla etkilenen alanların başında rekreasyon eksenli hizmet sektörleri gelmiştir. ABD’de eğlence, turizm, yiyecek-içecek ve konaklama sektörlerinde faaliyet gösteren işletmeler, salgın sürecinde ciddi gelir kayıpları ve istihdam daralmaları yaşamıştır. Ampirik çalışmalar, bu sektörlerdeki istihdam kayıplarının imalat ve finans gibi sektörlerle kıyasla daha derin ve kalıcı olduğunu ortaya koymaktadır (Cajner et al., 2020).

COVID-19 krizi, kapitalist sistem içerisinde yalnızca talep daralması yaratmamış; aynı zamanda arz zincirlerinde kopuşlar ve üretim ilişkilerinde yapısal dönüşümler meydana getirmiştir. Özellikle yüz yüze etkileşime dayalı hizmet sektörleri hem sağlık riskleri hem de davranışsal tüketim değişimleri nedeniyle ekonomik toparlanma sürecinde kırılganlığını sürdürmüştür. Bazı araştırmalar, salgın döneminde yaşanan arz ve talep şoklarının ABD ekonomisinde eş zamanlı bir daralma yaratarak hizmet sektörlerinde uzun vadeli verimlilik sorunlarına yol açtığını vurgulamaktadır (Guerrieri et al., 2020).

Salgın sonrası dönemde uygulanan genişleyici maliye ve para politikaları, ABD ekonomisinde genel bir toparlanma eğilimi yaratmış olsa da bu iyileşme sektörler arasında homojen gerçekleşmemiştir. Rekreasyon ve turizm odaklı sektörler, salgın öncesi üretim ve istihdam seviyelerine diğer sektörlerle kıyasla daha yavaş dönmüştür. Bu durum, kapitalist ekonomilerde krizlerin etkilerinin sınıfsal ve sektörel olarak farklılaştığını bir kez daha ortaya koymuştur (OECD, 2021).

Bu bağlamda COVID-19 salgını, kapitalist sistem açısından geçici bir duraksamadan ziyade, ekonomik yapının yeniden sorgulanmasını gerektiren yapısal bir kırılma niteliği taşımaktadır. Rekreasyon ekseninde yaşanan dönüşüm hem tüketim alışkanlıklarının hem de emek piyasalarının yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Bu çalışma, COVID-19 salgını öncesi, salgın dönemi ve salgın sonrası ABD ekonomik verilerini karşılaştırmalı olarak analiz ederek, kapitalist sistemde yaşanan bu kırılmanın rekreasyon sektörü üzerindeki etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylece salgının,

kapitalist ekonomilerin dayanıklılığı ve sürdürülebilirliği üzerindeki uzun dönemli etkilerine ilişkin literatüre katkı sunulması hedeflenmektedir.

2. BOŞ ZAMANIN METALAŞMASI VE KAPİTALİZM İLE REKREASYON İLİŞKİSİ

Boş zaman ve rekreasyon olgusu tarihsel bir süreç içerisinde birçok olaydan etkilenecek sosyal bir statü kazanmıştır. Boş zamanın tarihsel gelişiminde halkı tarafından 13. yüzyılda (1215) İngiliz Kralı'na zorla kabul ettirdikleri “Magna Carta Libertatum” ile kişisel hakların birçok platformda kullanılması için öncül olmuştur. Rönesans, Reform ve Magna Carta gibi toplumsal olaylar insanlık tarihi için önemli kırılma noktaları oluşturmuşlardır (Leitner ve Leitner, 1996: 39). Bunun en güzel örneklerinden birisi de 1972’de ortaya çıkan Sanayi Devrimidir. Sanayi Devrimi ile kırsaldan kente göç artmış, fabrikada düzenli çalışma saatlerine rağbet artmış, insanların boş zaman, dinlenme ve eğlence ihtiyaçları da bu ölçüde artış göstermiştir. Buna istinaden bazı sanayilerde mesai saatleri haftalık 60 saatten 35 saate düşürülmüştür. Bu yenilik; boş zaman diliminin artmasına ve rekreasyona katılımına katkı sağlamıştır. Rekreasyon aktivitelerine katılım ise fiziksel ve mental sağlıkta iyileşmeleri beraberinde getirmiştir. (Shivers ve deLisle, 1997: 83).

Sanayi Devrimi ve Magna Carta ile önemi gittikçe daha da anlaşılan boş zaman kullanım hakkı ilk başlarda işletme verimliliğini arttırmak ve temel insan hakkı olarak dolaylı yoldan; daha sonralarda ise rekreasyonun boş zaman değerlendirme aracı olarak direkt yoldan ticarileşmesi ve ekonomik sisteme dahil olması söz konusudur. Özellikle 21. yüzyılda rekreasyon ihtiyacı temel ihtiyaçlardan biri haline gelerek iktisadi önemini arttırmaktadır.

Günümüzde rekreasyon (leisure / boş zaman) kavramı, salt “çalışmadığımız zaman dilimi” değil — aynı zamanda kapitalist üretim-tüketim ilişkilerinin ve toplumsal dönüşümlerin bir göstergesi hâline gelmiştir. Bu dönüşümü anlamada, son yıllarda yapılan akademik çalışmalar, rekreasyonu üretim, tüketim ve mekânsal eşitsizliklerle bağlamlandırarak ele almaktadır. Örneğin, 2025’te yayımlanan bir çalışmada (Spracklen, 2025), özellikle Covid-19 sonrası dönemde “gig economy” (parça-zamana dayalı çalışma), esnek/karma çalışma modelleri ve “sıvı modernlik” (liquid modernity) biçimleri ışığında hem çalışmanın hem de boş zamanın anlamının kökten değiştiği ileri sürülmektedir. Rabbiosi (2015) ise kentlerin rekreasyon odaklı alışveriş ve turizm mekanlarına dönüşümünü ve bu dönüşümün kapitalist tüketim dinamikleriyle örüntü içerisinde olduğunu savunmaktadır. Bahsi geçen bu çalışmaların yanı sıra rekreasyon ihtiyacı ve boş zaman hakkının Sanayi Devrimi ile ortaya çıkması da kapitalizm ile ilişkisini ortaya koymaktadır.

Eleştirel kuramsal gelenekte, rekreasyon genellikle kapitalist hegemoninin bir aracı olarak görülür. Özellikle geç dönem postmodernite çerçevesinde boş zamanın “özgür zaman” değil, “araçsal hegemoninin kontrolü altındaki zaman ve eylem alanı” olduğu vurgulanmaktadır. Bu bakış açısı, rekreasyonu bireysel özgürlük ve toplumsal yeniden üretim bağlamında yeniden düşünmeyi gerekli kılarak; rekreasyonun kimlere, ne biçimde, hangi mekânda ve hangi imkanlarla tanındığı toplumsal eşitsizliklerle sıkı ilişkili olduğunu savunmaktadır (Spracklen, 2023). Ayrıca, daha geniş bağlamda tüketim pratiklerinin ve günlük yaşamın yeniden yapılandırılmasının, kapitalist sistem içinde rekreasyonun da dönüşümünü beraberinde getirdiği öne sürülmektedir (Hansen, 2023).

Bu güncel literatür ışığında, rekreasyon artık sadece “emeğin karşısı, boş zamanın değerlendirilmesi” değil; aynı zamanda kapitalizmin yeniden üretimi, tüketim kültürünün sürdürülmesi, mekânsal dönüşüm ve toplumsal kimlik-inşası ile iç içe geçmiş bir sosyal olgu olarak görülmektedir.

3. YÖNTEM

Bu araştırma kapitalizmin temel dengesi olarak üretim ve tüketim döngüsüne engel olan COVID-19 salgınının rekreasyon ekonomisine olan etkilerini incelemek amacıyla yürütülmüştür. Bu amaç doğrultusunda bir iktisadi sistem olarak kapitalizmin istikrarlı bir şekilde uygulandığı ABD ekonomisi araştırmanın örneğini oluşturmaktadır. ABD’de rekreasyon ile ilgili veya ilişkili olan ve ABD hükümeti tarafından resmi olarak yayınlanmış ekonomik istatistikler COVID-19 öncesi dönem ve COVID-19 sonrası dönem şeklinde incelenmiş ve bu iki dönem karşılaştırılmıştır. Araştırma; doğrudan birincil ve ikincil kaynaklar kullanılarak doküman analizi yapılan nitel bir araştırma tasarımına göre kurgulanmıştır. COVID-19 salgınının etkilerini tam olarak saptayabilmek amacıyla salgından hemen öncesi (2015-2016 yılları) ve salgının etkilerinin azaldığı (2022-2023 yılları) karşılaştırılmıştır. 2015-2016 yılları salgından hemen önce rekreasyon ekonomisinin güçlü olduğu zamanları temsil ederken 2022-2023 yılları ise salgının etkilerinin kaybolduğu ve/veya ciddi oranda azaldığı sosyal yaşam olarak salgın öncesi döneme dönüldüğü zamanları temsil etmektedir. Bunların yanı sıra salgın döneminin 2019-2020 yılları olduğu varsayılarak salgından 3 yıl öncesi ve 3 yıl sonrası dikkate alınmıştır.

4. BULGULAR

Bu bölümde, COVID-19 salgını öncesi ve sonrasında rekreasyonun dünyadaki büyüklüğü ve konumuna ilişkin fikir vermesi ve kapitalist ekonomi

içerisindeki yerinin anlaşılması açısından bazı ekonomik istatistiklere yer verilmiştir. Ele alınan istatistikler şu şekildedir:

ABD’de ülke ekonomisindeki gelişim ve açık alan rekreasyon ekonomisindeki gelişimin karşılaştırılması

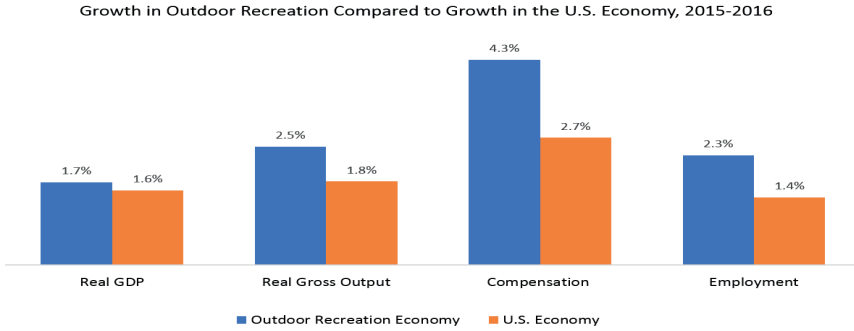
Faaliyet bazında açık alan rekreasyonuna ilişkin istatistikî veriler

Endüstri bazında açık alan rekreasyonuna ilişkin istatistikî veriler

Covid-19 Öncesi Dönem Rekreasyona İlişkin Ekonomik İstatistikler

Covid-19 salgını öncesi kapitalizm anlayışının hâkim olduğu ekonomide rekreasyonun konumunu saptayabilmek için ABD ülke ekonomisindeki gelişim ve açık alan rekreasyon ekonomisindeki gelişimin karşılaştırılmasına ilişkin veriler Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1: COVID-19 Öncesi Dönem ABD Ekonomisindeki Gelişim ile Rekreasyon Ekonomisinin Gelişimi Karşılaştırması

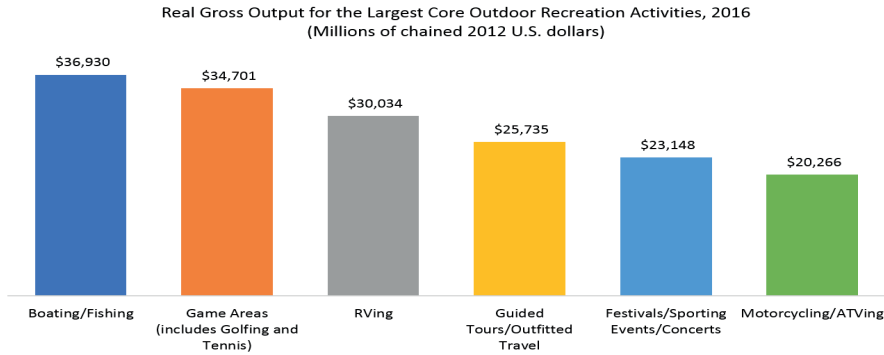
Kaynak: www.bea.gov

Yukarıdaki şekilde 2015-2016 yılı ABD ekonomisindeki gelişim ile rekreasyon ekonomisinin gelişimi karşılaştırılmaktadır. Bu kapsamda açık alan rekreasyonunun iktisadi anlamdaki gelişimi, ekonomisi çok sağlam olarak tasvir edilen ABD ülke ekonomisinin gelişiminden daha yüksek oranda seyretmektedir. Nitekim şekilde görüldüğü üzere ülke ekonomisi genelinde gerçek gayri safi yurt içi hasıla oranı %1,6 iken rekreasyon bazında bu oran %1,7’dir. Buna ek olarak gerçek brüt çıktı ülke ekonomisi genelinde %1,8’lerde bulunurken rekreasyonun oranının ise %2,5’lere kadar uzandığı görülmektedir. Bu durum ödenek ve istihdam için de farklı değildir. Ödenek bağlamında ülke ekonomisindeki oran %2,7, rekreasyon bağlamında ise %4,3’tür. Ülke genelinde istihdamdaki artış %1,4 olarak saptanmışken rekreasyon açısından istihdama olan katkı %2,3’tür.

Genel olarak değerlendirildiğinde tüm sektörlerin ABD ekonomisine katkısı 378,2 milyar dolar olarak hesaplanmıştır. Bu rakam içerisinde 93,9 milyar dolar ile tüm ekonomik faaliyetler ile en yüksek katkıyı rekreasyon endüstrisi sağlamaktadır. Bunun aksine ABD ekonomisinde en düşük katkıyı 3 milyon dolar ile kamu hizmetleri sağlamaktadır. Rekreasyon endüstrisinden sonra en yüksek katkı sağlayan sektörlerden bazıları perakende ticaret (82,3 milyar dolar), imalat/ üretim sanayi (59,7 milyar dolar) ve toptan ticaret (33,4 milyar dolar) olarak ön plana çıkmaktadır. Buradan da ABD ekonomisine COVID-19 dönemi öncesi en yüksek katkı sağlayan endüstrinin rekreasyon endüstrisi olduğu görülmektedir (www.bea.gov).

Açık alan rekreasyonuna ilişkin faaliyet bazında gerçekleşen enflasyondan arındırılmış reel brüt çıktı istatistikleri Şekil 2’de sunulmuştur.

Şekil 2: COVID-19 Öncesi Dönem Açık Alan Rekreasyonu Reel Brüt Çıktı İstatistikleri

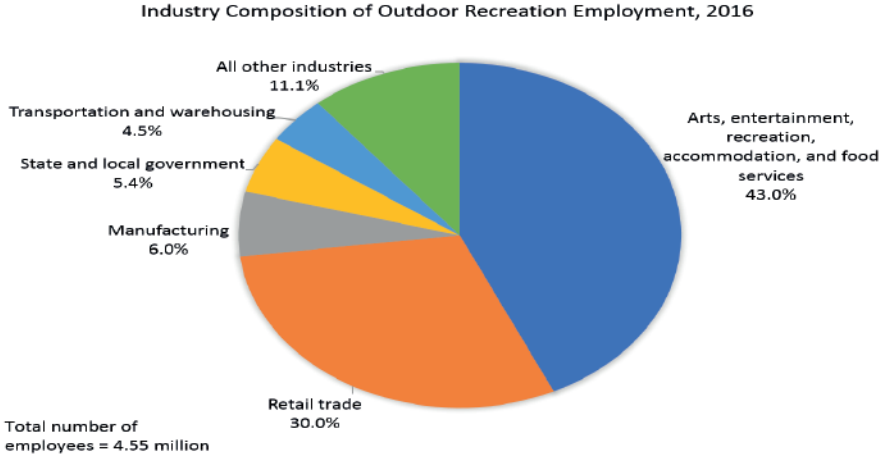

Kaynak: www.bea.gov

Açık Hava Rekreasyonu Uydu Hesabı’nda brüt çıktı (temel olarak dış mekân rekreasyonu ekonomisi ile ilgili satışların veya makbuzların bir ölçüsüdür) hem endüstri hem de dış mekân rekreasyon aktivitesi tarafından sunulmaktadır. Şekil 2’ye göre; Teknecilik / Balıkçılık, 2016 yılında gerçekleşen en büyük dış rekreasyon aktivitesi olarak 36,9 milyar dolarlık gerçek brüt hasılat sağlamıştır. Motosikletçilik / ATV faaliyetleri, 2016 yılında 20,3 milyar dolarlık gerçek brüt hasılat oluştururken açık alan rekreasyon faaliyeti bazından en düşük ekonomik değer yaratan aktivite olmuştur. Açık oyun alanları 34,7; karavan-motokaravan 30; rehberli turlar/ ekipmanlı geziler 25,7; festival/ spor etkinlikleri ve konserler ise 23,1 milyar dolarlık gerçek brüt çıktı sağlamıştır.

Dış rekreasyon katma değeri, ORSA'da (Öz Risk ve Ödeme Gücü Değerlendirmesi) endüstri tarafından sunulmaktadır. Bir endüstrinin dış rekreasyon ekonomisine katılımının GSYİH'ya ne kadar katkıda bulunduğu yönelik istatistikler Şekil 3'te yer almaktadır.

Şekil 3: COVID-19 Öncesi Dönem Endüstrilerin Açık Alan Rekreasyonuna Katkı Düzeylerine İlişkin İstatistikler

Kaynak: www.bea.gov

Şekil 3'te verilen bilgilere göre; 4,55 milyon çalışanın rekreasyon ve rekreasyon endüstrisi ile ilişkili sektörlerde istihdam edildiği görülmektedir. Bunlardan %43'ü doğrudan rekreasyon hizmeti üretiminde yer alırken %57'si ise rekreasyon hizmetlerinin üretimi için gerekli olan ticari faaliyetler, işlenmiş hammadde üretim faaliyetleri, devlet memurları, ulaşım gibi diğer endüstrilerde yer almaktadır. Ancak burada rekreasyon hizmeti üretimini doğrudan sağlayan ve bu hizmetin ticaretini yapan çalışan genele oranla %73 olması rekreasyon endüstrisinin kendi başına katma değer yaratıcı bir endüstri olduğunu göstermektedir.

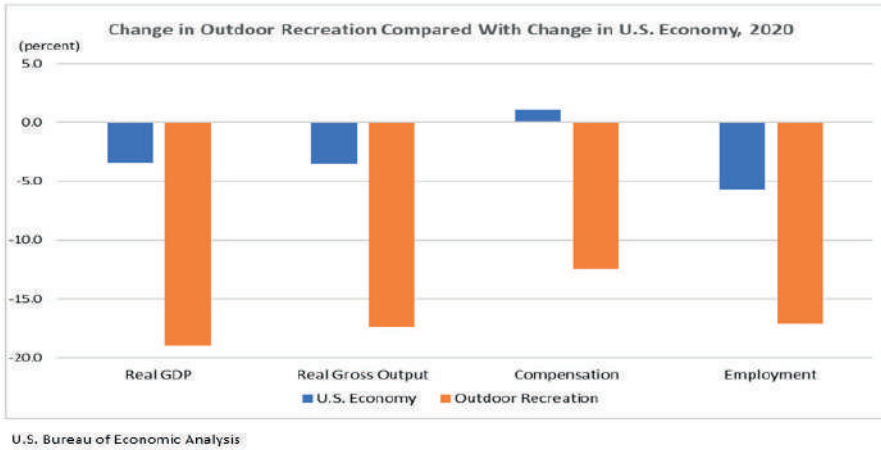
ABD Ekonomik Analiz Ofisi'nin (2016) verilerine göre; rekreasyon endüstrisi reel brüt çıktı toplamı 734,2 milyar dolardır. Bu toplam içerisinde 177,4 milyar dolar ile rekreasyon etkinliklerinin gerçekleştirilebilmesi için ekipman ve materyal üretimi yapan sanayi endüstrisi en yüksek reel brüt çıktıyı sağlarken istihdama katkısı 275 bin kişidir. Ancak 170,2 milyar dolar ile doğrudan rekreasyon endüstrisi en yüksek ikinci reel brüt çıktı ve 1,956 bin kişiye istihdam sağlayan bir endüstridir (www.bea.gov).

Endüstri bazında istihdam sayılarının yanı sıra istihdam için ödenen ücret ve tazminat da önemli bir ekonomik göstergedir. ABD Ekonomik Analiz Ofisi 2016 yılında tüm endüstrilere toplam 213,6 milyar dolarlık bir ücret ve tazminat ödemesinin yapıldığını belirtirken, rekreasyon endüstrisine ödenen ücret ve tazminat miktarının 68,8 milyar dolar ile en yüksek ödeme gerektiren endüstri olduğunu ifade etmektedir (www.bea.gov).

Covid-19 Dönemi Rekreasyona İlişkin Ekonomik İstatistikler

Covid-19 salgını dönemi ABD ülke ekonomisindeki gelişim ve açık alan rekreasyon ekonomisindeki gelişimin karşılaştırılmasına ilişkin veriler Şekil 4'te verilmiştir.

Şekil 4: COVID-19 Dönemi ABD Ekonomisindeki Gelişim ile Rekreasyon Ekonomisinin Gelişimi Karşılaştırması

Kaynak: www.bea.gov

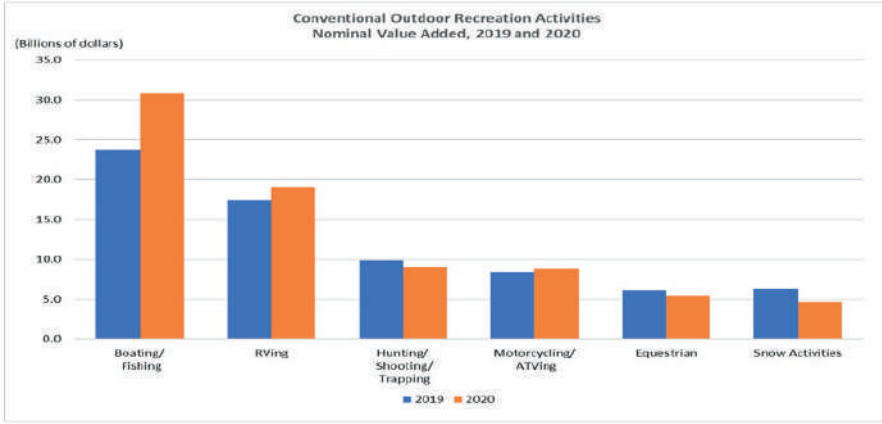
Şekil 4'te gösterildiği üzere COVID-19 salgını döneminde ABD ekonomisi ile birlikte açık alan rekreasyon endüstrisinde brüt çıktı, çalışan ödemeleri ve istihdam gibi parametrelerde düşüş yaşanmıştır. Gerçek brüt çıktı ve istihdama parametrelerinde mevcut konumundan %15'in üzerinde bir düşüş yaşanırken çalışan ödemeleri ve tazminatlar için de %12 seyirlerinde bir düşüşün yaşandığı söylenebilir. Bu oranlarla birlikte gayri safi yurtiçi hasılı düzeyinde de %20'ye yakın bir gerileme görülmektedir.

COVID-19 salgını döneminde açık alan rekreasyonundaki bu düşüşe rağmen ABD ekonomisine katkısı 331,8 milyar dolar olarak belirlenmiştir. Bu katkının içerisinde en büyük pay ise perakende ticarete aittir (97,9 milyar dolar). Salgın öncesi döneme göre perakende ticareti sektörünün yine

rekreasyondan edinilen gelir içerisinde büyük bir katkı sağladığı söylenebilir (www.bea.gov).

COVID-19 salgını döneminde açık alan rekreasyonuna ilişkin faaliyet bazında gerçekleşen ekonomik değişime ilişkin veriler Şekil 5'te verilmiştir.

Şekil 5: COVID-19 Dönemi Açık Alan Rekreasyonuna İlişkin Faaliyet Bazında Gerçekleşen Değişim

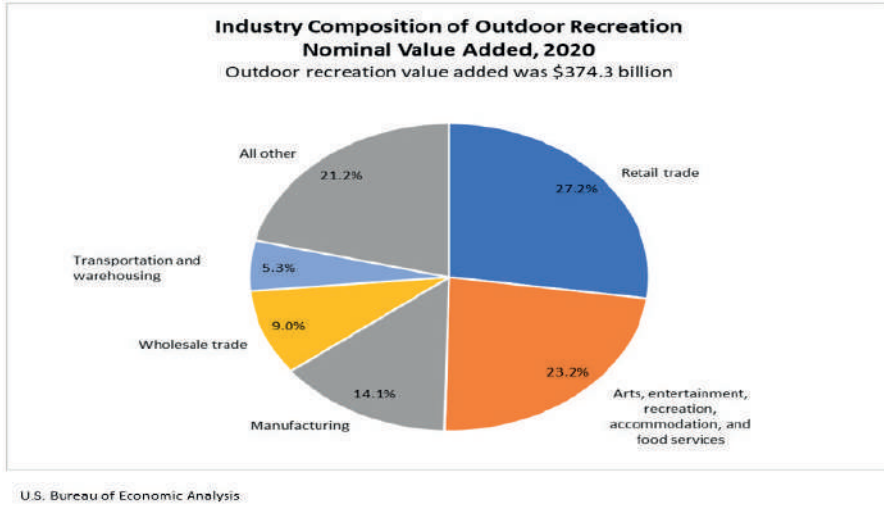
U.S. Bureau of Economic Analysts

Kaynak: www.bea.gov

Şekil 5'e göre; ABD rekreasyon ekonomisi içerisinde tekneçilik ve balıkçılık (30,8 milyar dolar) en büyük hacme sahip etkinlik olarak görülürken kış sporları (4,7 milyar dolar) ve binicilik (5,4 milyar dolar) etkinlikleri en düşük hacme sahip etkinliklerdendir. Tekneçilik ve balıkçılık etkinliklerinden sonra en büyük ekonomik hacme sahip etkinlikler karavan (19,1 milyar dolar); avcılık (9 milyar dolar); motosiklet / ATV faaliyetleri (8,8 milyar dolar) olarak belirlenmiştir (www.bea.gov).

COVID-19 döneminde devlet kısıtları ve istihdamdaki daralmadan kaynaklı olarak açık alan rekreasyonunda istihdam edilen kişilere ilişkin istatistikler yerine rekreasyon ekonomisine sektörel bazda sunulan katkıya ilişkin veriler Şekil 6'da verilmiştir.

Şekil 6: COVID-19 Dönemi Endüstrilerin Açık Alan Rekreatyona Katkı Düzeylerine İlişkin İstatistikler

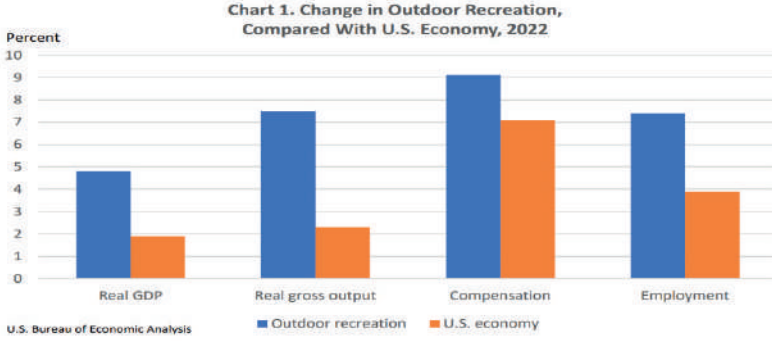
Kaynak: www.bea.gov

Şekil 6'da verilen verilere göre; 374,3 milyar dolarlık bir etkileşimli hacme sahip açık alan rekreatyon endüstrisi %27,2'si perakende sektöründen, %23,2'si doğrudan rekreatyon hizmet sağlayıcılarından, %14,1'i ise üretim/sanayi sektöründen beslenmektedir. COVID-19 dönemi bağlamında değerlendirildiğinde rekreatyon hizmet sağlayıcıları tüm endüstri içinde yaklaşık çeyrek büyüklüğe sahiptir (www.bea.gov). Rekreatyonun çok disiplinli ve çok sektörlü bir endüstri olduğu düşünüldüğünde, rekreatyonun diğer sektörleri besleyen de bir yanının olduğunu söylemek mümkün olabilir.

Covid-19 Dönemi Sonrası Rekreatyona İlişkin Ekonomik İstatistikler

Covid-19 salgını dönemi sonrası ABD ülke ekonomisindeki gelişim ve açık alan rekreatyon ekonomisindeki gelişimin karşılaştırılmasına ilişkin veriler Şekil 7'de verilmiştir.

Şekil 7: COVID-19 Dönemi Sonrası ABD Ekonomisindeki Gelişim ile Rekreasyon Ekonomisinin Gelişimi Karşılaştırması

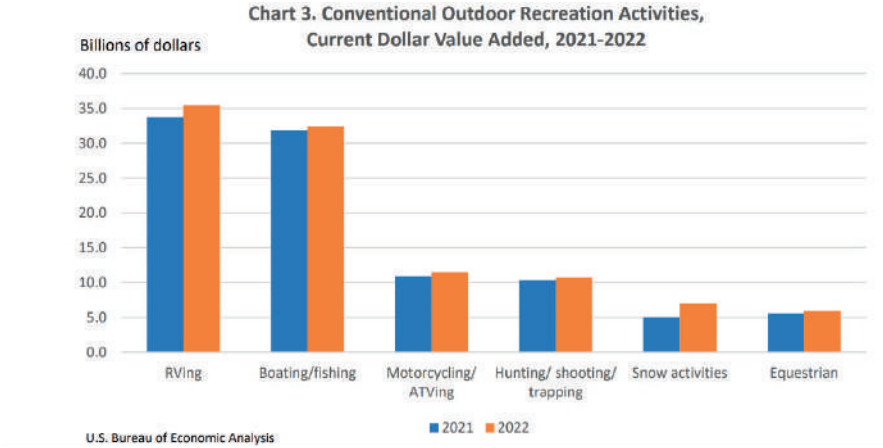
Kaynak: www.bea.gov

Şekil 7'ye göre; COVID-19 salgını dönemi sonrasında ABD ekonomisi ile birlikte açık alan rekreasyon endüstrisinde brüt çıktı, çalışan ödemeleri ve istihdam gibi parametrelerde 2021 yılına oranla yükselme görülmektedir. Bu bağlamda reel brüt çıktı %7,5 artış gösterirken çalışan ödemeleri ve istihdam %9,1, istihdam ise %7,4 artış göstermiştir (www.bea.gov).

COVID-19 dönemi sonrasında bu artışlarla rekreasyon endüstrisinin ABD ekonomisindeki toplam katkısı 469,6 milyar dolar olarak belirlenmiştir. Salgın öncesi ve salgın döneminde olduğu gibi perakende ticaret sektörü (123,7 milyar dolar) bu miktar içinde en büyük hacme sahip sektör olurken rekreasyon hizmet sağlayıcıları ise (122 milyar dolar) en büyük hacme sahip ikinci sektör olarak ön plana çıkmıştır. (www.bea.gov).

COVID-19 salgını dönemi sonrası açık alan rekreasyonuna ilişkin faaliyet bazında gerçekleşen ekonomik değişime ilişkin veriler Şekil 8'de verilmiştir.

Şekil 8: COVID-19 Dönemi Sonrası Açık Alan Rekreasyonuna İlişkin Faaliyet Bazında Gerçekleşen Değişim

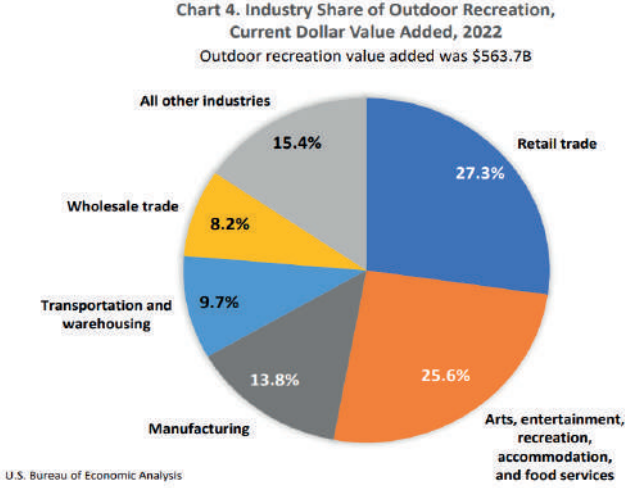

Kaynak: www.bea.gov

Şekil 8’de verildiği üzere karavan etkinlikleri ABD rekreasyon ekonomisi içinde COVID-19 sonrası dönemde 35,5 milyar dolarlık bir gelir ile en büyük hacme sahip etkinlik olarak ön plana çıkmıştır. Teknecilik ve balıkçılık da 32,4 milyar dolarlık gelir ile karavan etkinliklerini takip ederek en yüksek hacme sahip ikinci etkinlik olarak ABD ekonomisinde yer edinmiştir. Binicilik (5,9 milyar dolar) ve kış sporları (7 milyar dolar) da en düşük hacme sahip etkinlikler arasında yer almaktadır (www.bea.gov).

COVID-19 salgını sonrası dönemde sektörel bazda rekreasyon ekonomisine en çok katkı sağlayan endüstrilere ilişkin dağılım Şekil 9’da verilmektedir.

Şekil 9: COVID-19 Dönemi Sonrası Endüstrilerin Açık Alan Rekreasyonuna Katkı Düzeylerine İlişkin İstatistikler

Kaynak: www.bea.gov

Şekil 9’da verilen bulgulara göre; 563,7 milyar dolarlık bir etkileşimli hacme sahip açık alan rekreasyon endüstrisi %27,3’ü perakende sektöründen, %25,6’sı doğrudan rekreasyon hizmet sağlayıcılarından, %13,8’i ise üretim/sanayi sektöründen beslenmektedir. COVID-19 dönemi sonrası bağlamında değerlendirildiğinde COVID-19 salgını dönemine benzer şekilde rekreasyon hizmet sağlayıcıları tüm endüstri içinde yaklaşık çeyrek büyüklüğe sahiptir. Üretim/sanayi sektörü COVID-19 dönemine göre yaklaşık %2’lik bir kayıp yaşamıştır (www.bea.gov).

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Rekreasyon, sanayi devrimi öncesi ihtiyacı hissedilmeyen bir fenomen olarak ön plana çıkarken sanayi devrimi sonrası ilk dönemde önce ihtiyaç haline gelmiş sonraki dönemlerde ise kademeli olarak sektör ve endüstri haline dönüşmüştür. Bu endüstrileşme sürecinde iktisadi sistemlerin rolü oldukça fazladır. Ancak sosyalizm, komünizm gibi iktisadi sistemlerde rekreasyon ihtiyacı nispeten az hissedilebilirken kapitalizmde üretim ve tüketimin yoğun olması sebebiyle hem üretime katılma sürecinde boş zamanın kısıtlı kalması hem de tüketim sürecinde kısıtlı boş zamanın en verimli rekreasyon etkinliği ile değerlendirme motivasyonunun olması kapitalizm-rekreasyon ilişkisine farklı bir perspektif getirmektedir. Dolayısıyla bu çalışma; kapitalizm iktisadi sistemi içerisinde rekreasyonun konumunu saptamak, üretim ve/veya tüketim

yoğunluğunu dengesizleştirerek veya üretim ve/veya tüketim davranışlarını azaltarak kapitalizmin sürekliliğini sekteye uğratabilecek salgın, doğal afet gibi olumsuz olayların rekreasyon ekonomisi üzerindeki etkisini ortaya koyabilmek amacıyla yürütülmüştür.

Araştırma amacından hareketle kapitalizm-rekreasyon ilişkisinin kurulabileceği örneklerden biri olarak ABD'nin açık alan rekreasyonuna ilişkin ekonomik parametreleri incelenmiştir. Yapılan incelemelerde COVID-19 salgın dönemi için 2020 yılı, salgın öncesi dönem için 2016-2017 yılları, salgın sonrası dönem için ise 2021-2022 yıllarının verileri dikkate alınmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda ABD ekonomisinde salgın öncesi rekreasyon endüstrisi 378,2 milyar dolar hacme sahipken salgın döneminde 331,8 milyar dolarlık bir hacme sahip olmuştur. Tüm dünyada büyük yankı uyandıran küresel olarak dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgını ABD rekreasyonuna hacimsel olarak 469,4 milyar dolarlık bir etki yaratmıştır. Buna karşın salgın sonrası dönemde 496,6 milyar dolarlık bir hacme sahip olmuştur. Bu da salgın dönemine göre 137,6 milyar dolarlık bir büyüme anlamına gelmektedir. Bu sonuç; salgın, afet gibi olumsuz olayların kapitalizm içerisinde rekreasyonu dönemsel olarak etkileyebileceğini, kapitalizmin rekreasyon endüstrisini iktisadi anlamda kısa sürede toplama motivasyonu yarattığını göstermektedir. Hatta bu olumsuz olayların rekreasyon gibi bazı endüstrilerin tüketimini hızlandırdığı bile söylenebilir. Salgın öncesi ve salgın sonrası ekonomideki hacim karşılaştırması bu durumun kanıtı niteliğinde görülebilir.

Salgın öncesi ve salgın dönemine göre salgın sonrası dönemde ekonomik hacim olarak büyüyen rekreasyon endüstrisinde hangi etkinlik alanlarının daha büyük etki yaptığı da incelenmiştir. Bu kapsamda salgın öncesi ve salgın döneminde tekneçilik ve balıkçılık etkinlikleri en büyük gelir ve harcama kaynağı olurken salgın sonrası dönemde karavan etkinlikleri tekneçilik ve balıkçılığın önüne geçmiştir. Bunun yanı sıra salgın öncesi dönemde rehberli turlar (25 milyar dolar) ve festivaller (23 milyar dolar) bir büyüklüğe sahipken salgın dönemi ve salgın sonrası dönemde istatistiklere giremeyecek kadar düşük büyüklüklere sahip olmuştur. Bunun yerine kış sporları ve binicilik gibi daha bireysel etkinlikler büyüme gerçekleştirmiştir. Bu da salgının rekreasyon tercihlerini değiştirdiğini göstermektedir.

Salgın öncesi dönemde rekreasyon ile etkileşim içerisinde bulunan sektörlerde istihdam oranları verilirken salgın dönemi ve salgın sonrası dönemde bu sektörlerin endüstri içerisindeki paylarına ilişkin veriler sunulmuştur. Karşılaştırma bakımından bu kısıtlılığa sahip olursa da salgın öncesi dönemde endüstri içerisinde rekreasyon ürününün üretim sürecinde

rol alan çalışanların %43'ü doğrudan rekreasyon hizmet üretimi yapan işletmelerde istihdam edilmektedir. Bu veri salgın dönemi ve salgın sonrası dönemle kıyaslanamasa da salgın döneminde doğrudan rekreasyon hizmet üretimi yapan işletmelerin endüstri içerisinde %23'lük bir paya sahip olduğu görülmektedir. Bu oran salgın sonrası dönemde %25,6'ya yükselmektedir. Dikkat çeken bir diğer bulgu ise salgın döneminde perakende ticaret sektörünün rekreasyon endüstrisindeki payı nispeten benzer iken ulaşım ve stoklama sektöründe salgın dönemi sonrasında salgın dönemine göre %4,4'lük bir büyümenin olduğu görülmektedir. Bu da salgın ile birlikte olası yeni küresel olumsuz bir olayın gerçekleşmesi durumunda rekreasyon endüstrisinin etkilenme düzeyini en aza indirme çabası olabilir.

Sonuç olarak; rekreasyon endüstrisi kapitalizm sistemi içerisinde üretim ve tüketim dengesini sağlayarak kapitalizm sisteminin sürekliliğine katkı sağlayan bir endüstri olarak görülmektedir. Kapitalizm sistemi içerisinde; gerçek brüt çıktı, istihdam, diğer sektörlerle etkileşim içerisinde olmasından kaynaklı olarak çarpan etkisine katkısı gibi birçok ekonomik katkı yarattığı görülmektedir. Rekreasyonun eğitici fonksiyonu da kapitalizmin tüketim esnasında üretimi destekleyen yetenekler kazanmasına da olanak sağlıyor olabilir. Nitekim Güneş ve Dülger (2018) tarımsal alanda yapılan rekreasyon aktivitelerinin eğitsel bir yönü olduğunu da vurgulamıştır. Kapitalizm sisteminden bağımsız olarak salgın, afet gibi olumsuz toplumsal olayların fiziksel ve psikolojik sağlığı olumsuz etkilediği de bilinmektedir. Devletler halk sağlığını koruma ve iyileştirme noktasında da rekreasyonun gelişimi için çabalayabilmektedir. Nitekim COVID-19 salgını sonrasında da bazı devletler tarafından rekreasyon ve turizm bağlamında birçok destek sağlanmıştır (Doğancılı, 2020). Kısacası tarihsel bağlamda rekreasyon ihtiyacını kapitalizm ortaya çıkarmış olsa da günümüzde rekreasyon kapitalizmin sürekliliğini sağlayıcı bir endüstri olarak varlık göstermektedir.

Kaynakça

- Doğancı, O. S. (2020). Covid-19 salgını sonrası turizm destekleri. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 2808-2820.
- Güneş, S. G. ve Dülger, A. S. (2018). Kırsal rekreasyonda eğitici aktivitelerin tarımın sürdürülebilirliği açısından önemi: Ankara-Güdül Tahtacıörencik örneği. *Tarihin Peşinde: Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20, 477-503.
- Hacıoğlu, N., Gökdeniz, A. ve Dinç, Y. (2009). *Boş Zaman ve Rekreasyon Yönetimi*. (Genişletilmiş 2. Baskı), Ankara: Detay Yayıncılık.
- Hansen, A. (2023). Capitalism, Consumption, and the Transformation of Everyday Life: The Political Economy of Social Practices. In: Hansen, A., Bo Nielsen, K. (eds) *Consumption, Sustainability and Everyday Life. Consumption and Public Life*. Palgrave Macmillan, Cham.
- İnternet: https://www.bea.gov/sites/default/files/2018-09/orsa0918-Gross-Output-by-Activity_0.xlsx , Erişim tarihi: 01.11.2025.
- İnternet: Outdoor Recreation Satellite Account: Updated Statistics for 2012-2016 | U.S. Bureau of Economic Analysis (BEA) , Erişim tarihi: 01.11.2025.
- Karaküçük, S. (2005). *Rekreasyon Boş Zamanları Değerlendirme*. (5. Baskı), Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karaküçük, S. (2008). *Rekreasyon Boş Zamanları Değerlendirme*. (6. Baskı), Ankara: Gazi Kitabevi.
- Leitner, M. J. ve Leitner, S. F. (1996). *Leisure enhancement* (2nd ed.). New York: The Haworth Press.
- Pennington- Gray L. ve Kerstetter D. (2001). *What Do University-Educated Women Want from Their Pleasure Travel Experiences?* Journal of Travel Research 40(1):49-56.
- Rabbiosi, C. (2015). Renewing a historical legacy: Tourism, leisure shopping and urban branding in Paris. *Cities*, 42(B), 195-203.
- Shivers, J. S., & DeLisle, L. J. (1997). *The story of leisure: context, concepts and current controversy*, ABD: Human Kinetics Publishers.
- Spracklen, K. (2023). Hegemony in postmodernity: lifeworld colonization and the instrumentalization of leisure. *International Journal of Sociology of Leisure*, 6, 283–296.
- Spracklen, K. (2025). The new work and the new leisure: Developing a new theoretical paradigm. *International Journal of Sociology of Leisure*, Erişim adresi: <https://link.springer.com/article/10.1007/s41978-025-00194-4> .Erişim tarihi: 01.12.2025.
- Veal, A. J. (2002). *Leisure and Tourism Policy and Planning* (Ed. 2). Wallingford: CABI Publishing.

Akıllı Turizm Kapsamında Sinop İlinin Değerlendirilmesi¹

Olca Sezen Doğancılı²

Özet

Akıllı turizm, teknolojik unsurların turizm uygulamalarıyla iç içe geçmesi ile oluşan bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Sadece turistlere yönelik olarak değil destinasyonlarda yaşayan yerel halkın da yaşam kalitesini ve refah düzeyini artırıcı uygulamaları kapsayan akıllı şehirler oluşturarak hizmet sunulan akıllı turizm uygulamaları küresel rekabet edilebilirlikte önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, Sinop ilinde yer alan konaklama işletmelerinin akıllı turizm uygulamalarının tespit edilmesini sağlamak ve akıllı turizm destinasyonu olma durumu hakkında çıkarımlar yapmaktır. Çalışma amacına ulaşabilmek için Sinop ilinde yer alan konaklama işletmelerinin kurumsal internet sayfaları incelenerek tespitlerde bulunulmuştur. Elde edilen veriler Atlas.ti programı ile analiz edilerek çalışma amaçları doğrultusunda anlamlı hale getirilmiştir. Bulgulara göre, Sinop ili akıllı turizm uygulamalarında erişilebilirlik kategorisinin bilginin erişilebilirliği alt unsurunda aktif iken sürdürülebilirlik kategorisinde oldukça zayıf kalmıştır. Sadece akıllı turizm unsuru olarak değil ekosistemin de dengeli olabilmesi için önemli görülen sürdürülebilirlik kategorisi için konaklama işletmelerine sürdürülebilirlik ilkeleri ve sertifika programları hakkında bilgilendirme ve teşvik çalışmaları yapılması gerekmektedir. Buna ek olarak kültürel mirasın yaşatılması için sanal gerçeklik ve hologram tekniği kullanılarak çalışmaların yürütülmesi önerilmektedir.

1 3rd International Travel & Tourism Dynamics Congress'te özet bildirisi olarak sunulmuştur.

2 Doç. Dr., Sinop Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, o.dogancili@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7070-4076.

1. AKILLI TURİZM

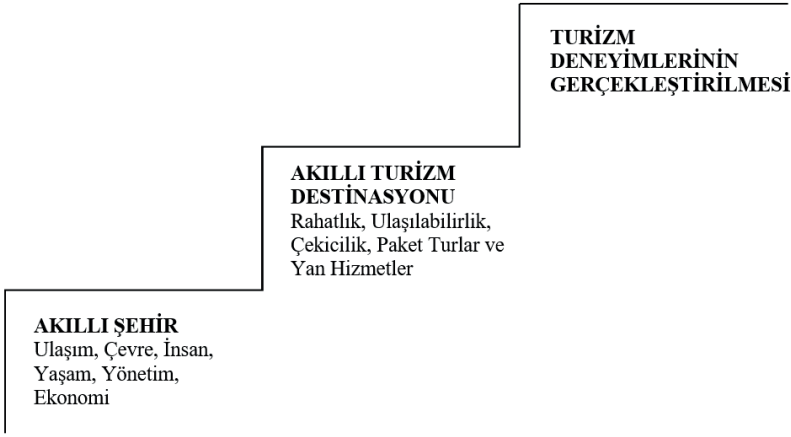
Günümüz teknoloji dünyası sürekli olarak değişmekte ve bu değişimler büyük boyutlu olmaktadır. Yaşanan değişimler internet çağı, dijital çağ ve sosyal medya çağı gibi farklı isimlerle adlandırılmakla birlikte (Mehraliyev vd., 2020, s. 88) heyecan verici teknolojik gelişmelerin yaşandığı ve geleceğimizi şekillendiren uygulamalardan birisi de akıllı turizmdir (Ye, Yeye Law, 2020, s. 13).

Akıllı turizm, turizm destinasyonlarının, turizm endüstrisinin ve turistlerin bilgi iletişim teknolojisini kullanması olarak ifade edilmektedir (Gretzel vd., 2015, s. 179). İnternetin ortak kullanımını ifade eden akıllı turizm yaklaşımı (Yavuz, 2019, s. 204), değişen düzene uyum sağlayarak inovatif bir kimlik kazanmayı ve teknoloji temelli zengin hizmetlerle turistlere yeni nesil deneyimleri sunmayı amaçlamaktadır (Mehter Aykın, 2022, s. 35).

Turizm faaliyetlerinde hizmet kalitesi sağlamak, turist memnuniyetini artırmak ve kaynakların etkin kullanmak amacıyla yarınlara ihtiyacını anlayarak yatırım yapılması gereken akıllı turizm (Erdem, Unur ve Şeker (2022, s. 88), gelişen teknolojiyle uyumlu işleyiş sağlanmasının yanı sıra değişen tüketici davranışı, pazardaki artan rekabet koşullarına da uygun davranışlar sağlamaktadır (Bilginöz, Altınöz & Kavlak, 2021, s. 248). Turistler, ziyaretlerini gerçekleştirdikleri destinasyonlar hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları için ihtiyaç duydukları tüm bilgiler turistlere akıllı turizm uygulamaları ile aktarılmaktadır. Ayrıca bu uygulamalar ile turist talepleri ve şikayetlerine ilişkin bilgi alma ve dönüt verme özelliği de kullanıldığında turistlere faydacı bir yaklaşım olarak sunulması da mümkün olmaktadır (Çelik & Topsakal, 2017, s. 161). Turistlerin seyahat deneyimlerini artırmanın (Eris, 2021, s. 126; Çelik Çaylak, 2022, s. 50) yanı sıra işletmelerin rekabet etme gücünü de artıran akıllı turizm uygulamaları (Özışık Yapıcı, 2022, s. 38; Binbaşoğlu, 2020, s. 2840) sadece ziyaretçilerin değil aynı zamanda şehir sakinlerinin de keyif alabilecekleri kentsel alanlar oluşturarak şehir zorluğunun üstesinden gelmeyi sağlayıcı bir sistem olarak da kullanılmaktadır (Lee, Hunter ve Chung, 2020, s. 1).

Akıllı turizm, akıllı şehir kavramı ile yakından ilişkili bir kavramdır (Habeeb & Weli, 2020, s. 194; Lee, Hunter ve Chung, 2020, s. 12). Akıllı şehir kavramı akıllı turizm destinasyonu olabilmek için ilk aşama olarak kabul edilmektedir (Sigalat-Signes vd., 2020, s. 103). Turistlere seyahatlerinden zevk almalarını ve deneyim kazanmalarını sağlayıcı bilgi teknoloji ve yenilikleri kullanan destinasyonlar olarak tanımlanan akıllı şehirler (Jasrotia & Gangotia (2018, s. 47) kişilere akıllı ulaşım, akıllı çevre, akıllı yaşam gibi alanlarda düzenleme sunarken akıllı turizm destinasyonlarında bu alt yapı

sistemlerine ek olarak rahatlık, ulaşılabilirlik ve çekicilik gibi ilave unsurlar sunmaktadır. (Bknz Şekil 1);

Şekil 1: Akıllı Turizm ile Turizm Deneyiminin Geliştirilmesi

Kaynak: Jasrotia & Gangotia, 2018, s. 51.

Şehirlerde yaşanan kalabalıklaşma ve hızlı kentleşmenin oluşturduğu sürdürülebilir kalkınma sorunlarına bir çözüm olarak kullanılan ve yerel ekonomiyi geliştiren dinamik bir yapıda olan akıllı turizm (Lee, Hunter ve Chung, 2020, s. 12) uygulamaları internet ve GPS gibi konum tabanlı hizmetlere akıllı telefon ve cihazlar aracılığı ile eş zamanlı ve etkileşimli olarak hizmet sağlamaktadır (Dorcic, Komsic ve Markovic, 2019, s. 95). Bu turizm türüne ilişkin çerçeve Coca Stefaniak (2019, s. 516) tarafından oluşturulmuş olup akıllı mobil cihazlar, akıllı yaşam, akıllı yönetim, akıllı insan, akıllı ekonomi ve akıllı çevrenin destinasyon politikası ve yönetimine entegre edilmesiyle başarılı olarak uygulanabileceği ifade edilmektedir.

1.1.Konaklama İşletmelerinde Akıllı Turizm

Akıllı uygulamaları turizm sektöründe müşteri memnuniyetinin yanı sıra kâr marjını artırmak, çevresel duyarlılık ve maliyeti azaltmak gibi amaçlara ulaşabilmek için en çok konaklama ve ulaşım alanlarında uygulanmaktadır (Yalçinkaya, Atay ve Karakaş, 2018, s. 98). Konaklama işletmelerinde uygulanan akıllı turizm uygulamaları akıllı otel olarak nitelendirilmekte ve bu konsept ilk olarak 2008 yılı başlarında uygulamaya başlanmıştır. Turistlere sundukları hizmette zekâ konseptli yeni deneyimler sunabilmek adına yapay zekâ ve bilgi iletişim teknolojilerinden faydalanılması gerekmektedir (Konak & Özhasar, 2021, s. 18). Bilgi iletişim teknolojilerinin konaklama

işletmelerinde kullanımı ile birçok avantajlar oluşmaktadır; maliyet avantajı, yeşil imaj oluşturma, online hizmetlerden dolayı resepsiyonun iş yükünün azalması, daha hızlı hizmet sunma, turist kayıtları ile kişisel deneyim imkânı sunma ve turist memnuniyetinin online platformlarda yer alması şeklinde sıralanmaktadır (Yalçinkaya, Atay ve Karakaş, 2018, s. 91).

Akıllı turizm uygulamalarında farkındalık sağlamak ve teşvik edici olması adına Avrupa ülkelerini kapsayan ödüllü bir yarışma dizayn edilerek Avrupa şehirlerini olağanüstü, yenilikçi ve sürdürülebilir turizm uygulamalarına göre ödüllendirilmiştir. Başkent unvanına sahip olmak için yarışan ülkeler incelenerek Avrupa Akıllı Turizm Başkentleri 2019 yılında Helsinki (Finlandiya) ve Lyon (Fransa); 2020 yılında Göteborg (İsveç) ve Málaga (İspanya); 2022 yılında Valencia (İspanya) ve Bordeaux (Fransa) Avrupa Akıllı Turizm Başkenti olarak ilan edilmiştir (European Capitals of Smart Tourism¹, 2022). Bu uygulamaya göre akıllı turizmde destinasyonlarda olması gereken dört yapı taşı bulunmaktadır: Ulaşılabilirlik, sürdürülebilirlik, dijitalleşme ve kültürel miras kullanımı (European Capitals of Smart Tourism², 2022).

İşletmelerde ve destinasyonlarda akıllı teknolojilerin her zaman her yerde kullanılabilecek düzeyde erişilebilir olması, bilgilendirici olması, turistlere fayda sağlaması, soru-cevap imkânı sağlayan etkileşim imkânı sunması ve özel isteklere cevap verebilecek kişiselleştirme özelliklerini taşıyor olması gerekmektedir (Çavuşoğlu, Demirağ ve Dağ, 2022, s. 25). Buna ek olarak sürdürülebilir kalkınmayı destekleyici (Çelik Çaylak, 2022, s. 58), teknolojinin maliyet uygunluğu (Karamustafa & Yılmaz, 2021, s. 1378) ve yerel paydaşlarla yapıcı şekilde ilişki kurabilen bir dizaynda bilgi alışverişi sağlanması gerekmektedir (Jasrotia & Gangotia, 2018, s. 51).

Konaklama işletmelerindeki akıllı uygulamalara engelli dostu uygulamaların entegre edilmesi ile hem sosyal sorumluluk faaliyetleri uygulanması hem de engelli dostu konaklama işletmesi olabilmek adına Topsakal (2018, s. 6-8)'in çalışmasında yer alan “Engelli Dostu Mobil Hizmetler”in de kullanılması önerilmektedir;

- Be My Eyes: Görme Engelli Yolcuları Toplumla Bütünleştirme
- Dragon Dictation: İşitme Engelliler için İletişim
- JABtalk: Konuşma Engelli Yetişkin ve Çocuklar için İletişim
- WheelMate: Erişilebilir Tuvaletler ve Park Yeri Bul
- TUR4all: İspanya Engelli Ziyaretçiler için Erişilebilir Turizm Uygulaması

- Perfect Keyboard: Sınırlı El Becerisi için Asistan
- NotNav ve NowNav GPS Erişilebilirliği: Görme Engelliler için GPS

Akıllı turizm uygulamalara bakıldığında farklı yöntemlerin işletmelerde/destinasyonlarda kullanıldığı görülmektedir;

Dülgaroğlu (2022, s. 11)'nin çalışmasında işletmelerde sensör ve fotosel kullanımının yanı sıra elektrik ve su tasarrufu sağlayacak ekipman kullanımı ile teknolojiyi tasarruf amaçlı kullanılmasını önermektedir.

Çelik & Topsakal (2017, s. 161) ücretsiz wifinin turistler ve yerel halk tarafından en çok talep edilen hizmet olduğu ve bunun da online pazarlama açısından faydalar oluşturacağından bahsederken Özışık Yapıcı (2022, s. 46)'nın çalışmasında wifi olanaklarının yanı sıra bulut bilişim teknolojisi, yapay zeka unsurları, mobil iletişim araçlarının turizm deneyimlerini artırdığı ileri sürülmüştür. Bu doğrultuda. Erdem (2022, s. 20)'in çalışmasında akıllı turizm destinasyonlarında wifi hizmetinin ücretsiz olarak sağlanmasına ek olarak mobil seyahat uygulaması oluşturma ve internet sitesi kurulumu işletmelerde temel unsurlar şeklinde görülmektedir. Bunlara ek olarak çevrimiçi bilgiye ulaşım sağlama imkanı, karekod kullanımı, kiosk cihazlarının sürece entegre edilmesi, kısa mesaj ve multimedya mesaj hizmetleri sağlanması, çağrı merkezleri ve sosyal medya/bloglar gibi akıllı bilgi sistemleri içeren dijital platformlar akıllı turizm destinasyonlarında yer alabilir niteliktedir. Shen, Sotiriadis ve Zhang (2020, s. 3)'in çalışmasında ise sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik, akıllı sohbet robotu, giyilebilir cihazlar ve Beacon ağı (Bluetooth Tabanlı Etkileşim Teknolojisi) ile bilgi iletişim teknolojilerinin kullanımından bahsetmiştir.

Eris (2021, s. 130)'in çalışmasına göre akıllı turizm için internet erişiminin geniş çaplı olmasının yanı sıra akıllı şehir uygulamalarını kapsayıcı yazılımlar, veri toplama birimleri ve kurumlar arasında işbirliği protokelleri ile desteklenmesi gerekmektedir. Akıllı rehber uygulamaları, kişisel güzergah yazılımı, elektronik ortamda turizm konusunda tavsiye sistemi oluşturulması, elektronik tur haritası, turist yoğunluk izleme, kalabalık yönetim sistemi, mobil ödeme, online kuponlar, online rezervasyon imkanı, etkinlik tahmin sistemi, hava durum tahmin sistemi, sanal turizm, sanal seyahat ve artırılmış gerçeklik gibi birçok uygulama turizm kapsamında zenginleştirilebilir durumdadır. Çavuşoğlu, Demirağ ve Dağ (2022, s. 13) ise bu durumu turistlerin ziyaretleri boyunca ihtiyaç duyacakları bilgileri ve arayış içinde oldukları ürünleri satın almaya yöneltici olan akıllı turizm uygulamaları ile sadece turistlerin deneyim kalitesi değil gelecekteki tutum ve davranışlarını da etkileyecek düzeye ulaşmalarının mümkün olduğundan bahsetmiştir.

1.2. İlgili Çalışmalar

Ağraş, Yıldız ve Aktürk (2020, s. 226)'ün destinasyonlarda akıllı teknoloji kullanımının turist seyahat tercihine olan etkisinin İstanbul'da incelendiği çalışmasına göre destinasyonlarda yer alan akıllı turizm teknolojilerinin turistlerin seyahat tercihinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu veriden hareketle akıllı şehir teknolojilerine ve turizm alanlarındaki akıllı teknoloji unsurlarına daha fazla yatırım yapılarak yeni nesli ziyaretçilerin dikkatini çekerek tanıtım ve pazarlama konularında avantaj sağlayacağından bahsedilmiştir.

Jeong & Shin (2019, s. 1)'in turistlerin destinasyonlardaki akıllı teknolojileri kullanımı ve bu teknolojilerin seyahat deneyimi ile tekrar ziyaret etme niyetlerine olan etkisinin incelendiği çalışmada, akıllı teknolojilerinin bilgilendiricilik, etkileşim sağlama ve kişiselleştirme özelliklerinin turist deneyimlerinde doyuruculuk sağlama, turist memnuniyetini artırma ve turistlerin tekrar ziyaret etme niyetlerini etkileyen temel unsurlar olduğu görülmüştür.

Eris (2021, s. 133)'in Visitİzmir uygulaması üzerine yapmış olduğu çalışmada, Visitİzmir kapsamında destinasyonlar hakkında bilgiler yer alsa da ücret, ulaşım, açılış-kapanış saatleri, hava durumu gibi turistlerin ihtiyaç duyacağı bilgelerin yer almamasından dolayı turistlerin akıllı turizm uygulamasını yeterli bulmadıkları ileri sürülmüştür.

Şimşek & Cinnioğlu (2020, s. 686)'nın Smart Beyoğlu projesinde yer alan otel işletmelerinin karekodlarında bulunan bilgelerin analizini yapıldığı çalışmada, karekod uygulaması ile otellerin tanıtımlarının yapıldığı saptanmıştır. Otel restoranı tanıtımı, otelin konumu, ulaşım ve kampanyalar hakkında bilgiler sağlanarak turistlerde memnuniyet sağladıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Özgürel & Yılmaz (2021, s. 1616)'ın aşırı turizmin oluşturduğu kalabalığı yönetimi için akıllı turizm teknolojilerinden yararlanma durumlarının incelendiği çalışmada, kalabalık yönetimi için akıllı turizm ve akıllı şehir uygulamalarının çözüm oluşturduğu görülmüştür. Ayrıca çalışma kapsamında akıllı turizm ve akıllı şehir uygulamaları ile turistlerin mal ve can güvenliğinin sağlanmasının yanı sıra memnuniyet düzeylerinin artırılacağı da ifade edilmiştir.

Kafa vd. (2020, s. 2785)'nin Eskişehir'deki destinasyonlarda uygulanan akıllı turizm uygulamaları ve yöneticilerin bakış açılarına ilişkin yapılan çalışmada, akıllı turizm uygulamalarının maliyetli olması ve pazardaki

koşulların uygun olmamasından dolayı destinasyon yöneticilerinin akıllı turizm uygulamalarını yeterince uygulayamadıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Çavuşoğlu, Demirağ ve Dağ (2022, s. 25)'ın akıllı turizm teknolojilerinin turizm deneyimi, turist tatmini ve destinasyona olan sadakatine olan etkisinin Antalya ilinde ele alındığı çalışmada, akıllı teknolojilerin erişilebilir olması, bilgilendirici olması, etkileşime imkan sağlaması ve kişiselleştirilebilir olmasının turist deneyimi ve gelecekteki karar alma süreçlerine etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Um & Chung (2021, s. 396)'un akıllı turizm teknolojisi ve hizmetlerinin turist memnuniyetine olan etkisinin Güney Kore'de Seul, Busan ve Jeju'da incelendiği çalışmada, üç destinasyon için de akıllı turizm uygulamalarının turizm memnuniyeti üzerinde olumlu etki yarattığı görülmüştür.

Erdem (2022, s. 22) Çevre ve Şehircilik Bakanlığı akıllı şehirler raporunda bulunan İstanbul, Antalya, Ankara, Konya, Bursa, Gaziantep, Kayseri ve Kahramanmaraş'ın akıllı uygulamalarını ele alan çalışmada, ilgili şehirlerde akıllı uygulamalar yer alsa da şehrin tamamını kapsayacak nitelikte olmadıkları için yeterli bulunmamıştır. Akıllı destinasyon olabilmeleri için turistlerin ziyaret öncesi, ziyaret esnasında ve ziyaret sonrasında da kapsayacak sistemin kurulmasını önermiştir.

Lee, Hunter ve Chung (2020, s. 12)'in çalışmada akıllı turizm unsurlarının herkes için fayda sağlayıcı nitelikte olması gerektiği ve erişilebilirliğinin önemli olduğunu vurgulanmıştır.

Pai vd. (2020, s. 1)'nin çalışmada akıllı turizm deneyimlerinin seyahat deneyimine etki ederek turist memnuniyetine önemli ölçüde katkı sağladığını ve bunların da turistlerin tekrar ziyaret niyetlerine olumlu katkı sağlayabileceğinden bahsetmişlerdir. Bu kapsamda akıllı turizm uygulamalarında kişilerin sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak için sorumlu birimlerle iş birliği içinde çalışarak (Habeb & Weli, 2020, s. 199) veri filtreleme ve kişiselleştirme faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Kontogianni & Alepis, 2020, s. 9).

Nam vd. (2021, s. 464)'nin çalışmada akıllı turizm ve akıllı şehirlerin küresel olarak gelişim sağladığı ve bu gelişim içerisinde kripto para birimleri ile ödeme imkanı, akıllı sözleşmelerle oluşturulacak iş otomasyonları, blok zincir ağı oluşumu gibi farklı uygulamaların yer alması önerilmiştir. Hizmet inovasyonu sağlamanın yanı sıra işletmenin sorumlu turizm davranışlarını desteklemede etkili bir yöntem olan sosyal medya kullanımının sağlanması gerekmektedir (Zada vd., 2025, s.15; Ercan, 2020, s. 5242). Çünkü iklim değişikliğinin oluşturmuş olduğu sorunlar çevresel, sosyal ve ekonomik

açılardan sürdürülebilir yaklaşım gerektirmekte (Dülger ve Güneş, 2025, s.1212) ve bu tür sorumlu turizm faaliyetleriyle turizm kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı mümkün hale gelebilmektedir (Tuna ve Dülger, 2020, s.174).

Şehir planlamacılarla güncel projeler uygulanarak şehir sakinlerini de uygulamalara dahil ederek turist deneyimleri artırılabilir (Dağlı & Çelikkaya, 2021, s. 295). Aksi taktirde beklentiler tatmin edilmez ise destinasyon yönetiminde güvensizlikle ilgili problemler yaşanabilmektedir (Baggio, Micera ve Chiappa, 2020, s. 570).

2.SINOP

Miletoslular tarafından M.Ö. 7. Yüzyılda ticaret kolonisi olarak kurulan Sinop, rivayetlere göre Sinope isimli bir amazondan almaktadır. Bir başka rivayete göre ise Sinop ismi Irmak Tanrısı Asopos'un su perisi kızı Sinope'den aldığı belirtilmektedir (Sinop İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2024). Sinop ili 6000 yıllık zengin geçmişi ve topraklarında yaşayan uygarlıkların kültürel dokusunu temiz doğası, ünlü filozof Diyojen değeri, amazonları ve birçok efsanesi ile Karadeniz Bölgesinin turistik destinasyonlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Sinop Valiliği, 2024).

Sinop birçok turizm türüne ev sahipliği yapmakla beraber ekoturizm aktiviteleriyle ön plana çıkmış bir ilimizdir. Doğa yürüyüşü, fotoğrafçılık, kampçılık, bitki gözlem ve inceleme, tarihi ve arkeolojik değerler, kuş gözlemciliği, bisiklet turu, at binme, hava sporları, dini yapıları ziyaret ve tarımsal faaliyetler bunlardan bazılarıdır (Sezen Doğançılı, 2021, s. 512).

Turizm aktivitelerinin yanı sıra Helesa geleneği Sinop iliyle özdeşmiş olan bir içeriğe sahiptir. Ramazan ayının on beşinci gününden sonra uygulanan Helesa geleneğinin temelinde rivayetlere göre yelkenli gemilerden birisi Sinop'a sığınmış ve haftalarca mahsur kalmıştır. Uzun süre gemide olan tayfanın kumanyası bitince yemek bulmak için kaptanın aklına bir fikir gelmiştir. Filikayı süsleyip ellerinde fenerle Sinop'a inerek çeşitli manilerle halktan yiyecek isteyerek aklıktan kurtulmuşlardır. Ramazan ayında yardımlaşmanın önemini unutulmaması için bu kültür gelenek halini almıştır (Sinop İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2024).

Sinop ili mutfak kültüründe tahıl ağırlıklı beslenme görülmekle beraber nokul ve Sinop mantısı en fazla tercih edilen ürünler arasındadır. Bunlara ek olarak pilaki, mısır pastası, ıslama, mısır tarhanası, incir uyuşturması, kestaneli iç pilav, çerkez pastası gibi birçok yemek çeşidi de bulunmaktadır (Karaçar ve Sezen Doğançılı, 2019, s. 1014).

3.YÖNTEM

Çalışmanın amacı, Sinop ilinde yer alan konaklama işletmelerinin akıllı turizm uygulamalarının tespit edilmesini sağlamak ve akıllı turizm destinasyonu olma durumu hakkında çıkarımlarda bulunmaktır. Amaca yönelik olarak Sinop merkez ve ilçelerde yer alan “Turizm İşletmesi Belgeli Tesisler” kategorisinde yer alan 10 adet konaklama işletmesi çalışmaya dâhil edilmiştir. Ele alınan işletmeler O1, O2, O3, ... O10 olarak kodlanarak çalışmada yer almıştır. Ayrıca bu işletmelerin dışında Sinop ilinde yer alan pansiyon, apart, kamp ve çadır alanlarının yanı sıra ikinci yerleşim konutları gibi diğer konaklama üniteleri çalışmaya dahil edilmemiştir. Söz konusu işletmelerin sadece kendi internet sayfaları 28.07.2022 ile 10.08.2022 tarihleri arasında incelenmiş olup başka sitelerde ve forumlarda yer alan bilgiler çalışmanın güvenilirliğini etkilememesi için incelemeye alınmamıştır.

Çalışma kapsamında Atlas.ti 22 programı kullanılmış olup Avrupa Akıllı Turizm Başkentleri Değerlendirme Kriterleri kapsamında yer alan 4 ana başlık kategorilendirilmiştir (Bknz Tablo 1). Konaklama işletmelerinin internet sitelerinden elde edilen bulgular ana başlık kodlamaları ile eşleştirilerek ilişkilendirilmiş ve kelime bulutu oluşturularak anlamlı hale getirilmiştir. Söz konusu Avrupa Akıllı Turizm Başkentleri Değerlendirme Kriterleri dünyada kabul görmüş ve uygulanan en genel geçer kriterler olarak literatürde yer aldığı için çalışmada değerlendirme kriterleri olarak kabul edilmiştir.

Tablo 1: Avrupa Akıllı Turizm Başkentleri Değerlendirme Kriterleri

Erişilebilirlik	Sürdürülebilirlik
Herkes için erişilebilirlik	İklim değişikliğiyle mücadele veya iklim değişikliğine uyum sağlama
Bilginin erişilebilirliği	Doğal çevrenin korunması ve geliştirilmesi
	Turist akışının yayılması
Dijitalizasyon	Kültürel Miras ve Yaratıcılık
Belirli hedef gruplar için kolaylaştırıcı bilgiler	Gelenekleri ve kültürel mirası sürdürülebilir şekilde canlandırmak
Daha akıllı yönetim için bilgi toplama	Ortak altyapılar
İnovasyon yoluyla fiziksel ve psikolojik erişilebilirlik	Yeni yaratıcılık için kültürel mirasın kullanımı

Kaynak: European Capitals of Smart Tourism, 2022³.

Saptanan amaçlar ve kriterler kapsamında ve elde edilen bulgular ışığında çalışmada aşağıdaki sorulara cevap aranmaktadır;

- Sinop ilinde erişilebilirlik kategorisinde hangi uygulamalar yer almaktadır?
- Sinop ilinde sürdürülebilirlik kategorisinde hangi uygulamalar yer almaktadır?
- Sinop ilinde dijitalizasyon kategorisinde hangi uygulamalar yer almaktadır?
- Sinop ilinde kültürel miras ve yaratıcılık kategorisinde hangi uygulamalar yer almaktadır?
- Sinop ilinin akıllı turizm kapsamında geliştirmesi gereken unsurlar nelerdir?

Söz konusu sorulara cevap aranırken European Capitals of Smart Tourism kriterleri ve Avrupa Akıllı Turizm Başkentlerinde yer alan örnek uygulamalardan yola çıkarak değerlendirmeler yapılmıştır.

4.BULGULAR

Sinop ilinde yer alan konaklama işletmelerinin akıllı turizm uygulamalarının tespit edilmesini sağlamak ve akıllı turizm destinasyonu olma durumu hakkında çıkarımlar sağlamak amacı ile yapılan bu çalışmada veri elde edebilmek için Sinop merkez ve ilçelerde yer alan “Turizm İşletmesi Belgeli Tesisler” kategorisinde 10 adet konaklama işletmesi çalışmaya dâhil edilmiştir olup işletmelere ilişkin bilgiler Tablo 2’deki gibidir;

Tablo 2: Çalışmaya Dâhil Edilen Konaklama İşletmelerine İlişkin Bilgiler

Tesis Adı	Tesis Sınıfı	İlçe	Kategori
O1	3 Yıldızlı	Merkez	Turizm İşletmesi Belgeli Tesisler
O2	3 Yıldızlı	İlçe	Turizm İşletmesi Belgeli Tesisler
O3	3 Yıldızlı	İlçe	Turizm İşletmesi Belgeli Tesisler
O4	3 Yıldızlı	Merkez	Turizm İşletmesi Belgeli Tesisler
O5	3 Yıldızlı	Merkez	Turizm İşletmesi Belgeli Tesisler
O6	3 Yıldızlı	Merkez	Turizm İşletmesi Belgeli Tesisler
O7	4 Yıldızlı	Merkez	Turizm İşletmesi Belgeli Tesisler
O8	3 Yıldızlı	Merkez	Turizm İşletmesi Belgeli Tesisler
O9	3 Yıldızlı	Merkez	Turizm İşletmesi Belgeli Tesisler
O10	4 Yıldızlı	Merkez	Turizm İşletmesi Belgeli Tesisler

Turizm İşletmesi Belgeli Tesislerin iki tanesi 4 yıldızlı iken diğer konaklama işletmelerinin üç yıldızlı olduğu görülmektedir. Ayrıca üç yıldızlı olan iki işletme Sinop ilçelerde yer almaktadır.

Avrupa Akıllı Turizm Başkentleri Değerlendirme Kriterleri kapsamında yer alan Erişilebilirlik, Sürdürülebilirlik, Dijitalizasyon, Kültürel Miras ve Yaratıcılık ana başlıkları ile incelenen konaklama işletmelerinin internet sitelerinden elde edilen veriler kodlanmıştır. “Erişilebilirlik” kategorisinde ulaşılan veriler Şekil 2’deki gibi görselleştirilmiştir;

Şekil 2: Erişilebilirlik Kategorisi Kelime Bulutu

Erişilebilirlik ana kategorisine ilişkin bulgular incelendiğinde, konaklama işletmelerinin internet sitelerinde işletmelere ait adres ve telefon bilgileri, oda özellikleri, sunulan hizmetler ve e-posta iletişim bilgileri gibi temel unsurlara yer verildiği görülmektedir. Bunlara ek olarak, bazı işletmelerin web sayfalarında hava durumu verileri, etkinlik duyuruları, nişan–düğün organizasyonlarına ilişkin bilgiler ve haber bültenleri gibi tamamlayıcı içeriklerin de bulunduğu tespit edilmiştir. Dijitalleşme kategorisine yönelik veriler ise Şekil 3’te sunulmuştur.

Şekil 3: Dijitalizasyon Kategorisi Kelime Bulutu

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sinop ilinde yer alan konaklama işletmelerinin internet sayfasında yer alan unsurların akıllı turizm kapsamında değerlendirilmesi ve akıllı turizm destinasyonu olma durumu hakkında çıkarımda bulunabilmek için 10 adet konaklama işletmesinin internet sayfaları incelenmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda ulaşılan sonuçlar aşağıdaki şekilde yer almaktadır;

Sinop ilinde yer alan konaklama işletmelerinin sekiz tanesi şehir merkezinde iki tanesi ise ilçelerde yer almaktadır. Turizm İşletmesi Belgeli Tesisler olarak işleyişini sürdüren bu işletmelerin ikisi 4 yıldızlı iken diğerleri 3 yıldızlı sınıflandırılmasına sahiptir.

Avrupa Akıllı Turizm Başkentleri Değerlendirme Kriterleri çerçevesinde analiz edilen konaklama işletmelerinin internet siteleri incelendiğinde, erişilebilirlik kategorisinin en yoğun kullanılan alan olduğu görülmektedir. Bu kapsamda işletmelerin web sayfalarında adres ve telefon bilgileri, oda özellikleri, sunulan hizmetler, kurumsal e-posta adresleri, hava durumu verileri, etkinlik duyuruları, nişan ve düğün organizasyonlarına ilişkin bilgiler ile haber bültenleri gibi temel içeriklere yer verdikleri belirlenmiştir. Söz konusu unsurlar, değerlendirmede “Bilginin erişilebilirliği” alt başlığı ile ilişkilendirilmiş olup, kategorinin çalışma kapsamında en etkin şekilde kullanılan bölüm olduğu tespit edilmiştir.

Dijitalizasyon Kategorisinde, online rezervasyon, sanal tur, fiyat hesaplama robotu, işletmeden özel isteklerin iletilmesini sağlayan ara yüz kullanımı, yabancı dil seçenekleri, geri bildirim sağlama gibi unsurlar görülmüştür. Bu unsurların Dijitalizasyon ana kategorisi altında yer alan “Belirli hedef gruplar için kolaylaştırıcı bilgiler”, “Daha akıllı yönetim için bilgi toplama” ve “İnovasyon yoluyla fiziksel ve psikolojik erişilebilirlik” alt unsurları ile ilişkilendirildiği söylenebilir. İlişkilendirilme alt unsurları geniş olsa dijitalizasyona ilişkin elde edilen veriler oldukça kısıtlı kalmaktadır. Bu sebeple konaklama işletmelerinin dijitalizasyon kategorisinde gelişime ihtiyacı olduğu ifade edilebilir.

Sürdürülebilirlik ana kategorisinde konaklama işletmelerinin yalnızca birinde “Çevreye Duyarlı Tesis” ve “Yeşil Yıldız” hakkında bilgilendirme yapıldığı görülmüştür. Bu kapsamda Sinop konaklama işletmelerinin akıllı turizm kategorisinde en zayıf olduğu unsur sürdürülebilirlik olarak tespit edilmiştir. Bu bilgilerin haricinde hiçbir işletmede su, elektrik, enerji kullanımı, atık yönetimi, fotoselli armatürlerin kullanımı gibi sürdürülebilirlik içeren herhangi ifadeye rastlanılmamıştır.

Kültürel Miras ve Yaratıcılık kategorisinde Sinop ilinde yer alan Sinop kalesi, Erfelek Şelaleleri, Hamsilos Tabiat Parkı ve İnaltı Mağarası, Akgöl, Balatlar Yapı Topluluğu, İnceburun, Sinop Cezaevi gibi alanların yer aldığı görülmektedir. Bu yapılar ise Kültürel Miras ve Yaratıcılık kategorisinde “Ortak Altyapılar” unsuru ile ilişkilendirilmiştir. Ancak “Gelenekleri ve kültürel mirası sürdürülebilir şekilde canlandırmak ve Yeni yaratıcılık için kültürel mirasın kullanımı” alt unsurları hakkında herhangi bir içeriğe erişilememiştir.

Elde edilen veriler çerçevesinde Sinop ilinin akıllı turizm destinasyonu olma durumuna bakıldığında konaklama işletmelerinin oldukça zayıf olduğu görülmektedir. Dört ana bileşenden sadece Erişilebilirlik- Bilginin erişilebilirliği alt unsurunda işletmeler hakkında temel bilgilerin yer aldığı görülen Sinop ilinde güncel turizm hareketlerine uyum sağlayabilmek ve akıllı turizm destinasyonlarından birisi olmak için altyapı çalışmalarına hızlıca başlaması önerilmektedir.

Erişilebilirlik kapsamında, herkes için kapsayıcı bir turizm deneyimi sunulabilmesi amacıyla kent içi ulaşım ağlarının, plajların ve benzeri kamusal alanların erişilebilirlik esaslarına göre düzenlenmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra, düşük gelirli bireyler ile engelli kişilerin konaklama tesislerine ulaşımını kolaylaştıracak mekânsal ve finansal erişilebilirlik çözümlerinin geliştirilmesi önem taşımaktadır. Bilgiye erişimin güçlendirilmesi için ise erişilebilir şehir rehberi uygulamalarının geliştirilmesi ve erişilebilir turizm danışma ofislerinin oluşturulması önerilmektedir. Bu yapıların konaklama işletmeleriyle entegre edilmesi, işletmelerin internet sitelerinde erişilebilirlik odaklı bilgilendirme sunmalarıyla desteklenmeli ve böylece turistlerin bilgiye hızlı ve engelsiz şekilde ulaşmaları sağlanmalıdır.

Dijitalizasyon çerçevesinde, ziyaretçilerin dijital platformlar aracılığıyla bilgi edinmesini kolaylaştıran ve turizm deneyimini zenginleştiren teknolojik uygulamaların geliştirilmesi öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, akıllı park sistemlerinin kurulması hem ziyaretçi kitlesinin genişletilmesine katkı sağlayacak hem de destinasyon içi hareketliliği daha verimli hale getirecektir. Konaklama işletmelerinin internet sitelerine bu akıllı park sistemlerine erişim sağlayan modüller eklemesi, misafirlerin ulaşım ve park süreçlerini kolaylaştırarak genel turizm deneyimlerinin daha kaliteli geçmesine olanak tanıyacaktır.

Sürdürülebilirlik kategorisi kapsamında, konaklama işletmeleri su, elektrik ve deterjan gibi kaynakların yoğun biçimde tüketildiği alanlar olduğundan, hem akıllı turizm uygulamalarının geliştirilmesi hem de ekosistemin korunması açısından sürdürülebilirlik odaklı uygulamaların yaygınlaştırılması

gerekmektedir. Bu doğrultuda, işletmelerde sürdürülebilirlik unsurlarının tanıtılması, kullanımının teşvik edilmesi ve ilgili sertifikasyon süreçlerine yönlendirme yapılması önemli bir adımdır. Ayrıca, işletmelerde günlük karbon ayak izinin ölçülmesi ve bu verilerin misafirlerle paylaşılması, ziyaretçilerin sürdürülebilir davranışlar sergilemesini destekleyecektir. Konaklama tesislerinin bu tür çevresel duyarlılığı artıran uygulamaları benimsemesi ve bunlara ilişkin bilgilendirmeleri internet sitelerinde açık biçimde sunması gerekmektedir. Bunlara ek olarak, sürdürülebilir ulaşım seçeneklerinin güçlendirilmesi amacıyla işletmeler tarafından bisiklet kullanımının desteklenmesi ve misafirlerin bu ulaşım seçeneğine kolayca erişebilmesinin sağlanması önerilmektedir. Aynı şekilde, su ve enerji tasarrufuna yönelik uygulamaların hem işletme içinde uygulanması hem de misafirlere bu konularda bilgilendirme yapılması, sürdürülebilir turizm anlayışının güçlendirilmesine önemli katkı sağlayacaktır.

Kültürel Miras ve Yaratıcılık kapsamında, yerel geleneklerin ve kültürel mirasın görünürlüğünü artırmak amacıyla Etnografya Müzesi'nin daha etkin biçimde kullanılması, unutulmaya yüz tutmuş Helesa geleneğinin yeniden canlandırılması ve dijital müzecilik uygulamaları aracılığıyla kültürel değerlere uzaktan erişimin kolaylaştırılması önem taşımaktadır. Ayrıca, sanal gerçeklik tabanlı dijital içeriklerle geleneklerin günümüz teknolojisiyle yeniden yorumlanması, kültürel aktarım sürecini güçlendirecek bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Yöresel kıyafetlerin, kültürel öğelerin ve gastronomik mirasın hologram teknolojisiyle ziyaretçilere sunulması ise yalnızca il merkezini değil, ilçeleri de kapsayan daha geniş bir ziyaretçi hareketliliği sağlayacaktır. Konaklama işletmelerinin bu kültürel gelişmeler ve dijital uygulamalar hakkında internet siteleri üzerinden misafirlerine bilgilendirme yapması, kentin kültürel mirasının hem yerli hem de yabancı ziyaretçilere daha etkili biçimde aktarılmasına katkı sunacaktır. Bununla birlikte, söz konusu önerilerin hayata geçirilmesi sürecinde yalnızca konaklama işletmelerinin değil; ilgili belediyeler, valilik, kaymakamlıklar, Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü, üniversite, seyahat acentaları ve turist rehberleri gibi paydaşların da sürece dâhil edilmesi gerekmektedir. Böylece kültürel mirasın korunması ve tanıtımında bütüncül bir yaklaşım benimsenmiş olacaktır. Son olarak, Avrupa Akıllı Turizm Başkentleri Değerlendirme Kriterleri'nde öne çıkan şehirlerde uygulanan iyi örneklerin incelenmesi ve bu doğrultuda Sinop ili için kapsamlı bir akıllı turizm yol haritası hazırlanması önerilmektedir. Bu yol haritası doğrultusunda belirlenen eksikliklerin en kısa sürede giderilmesi ve uygulamaların hayata geçirilmesi, kentin akıllı turizm alanındaki gelişimini hızlandıracaktır.

Kaynakça

- Ağraş, S., Yıldız, A. ve Aktürk, E. (2020). Akıllı Turizmin Türkiye’de Uygulanabilirliği: İstanbul Örneği. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(21), 207-231.
- Baggio, R., Micera, R. and Chiappa, G. D. (2020). Smart tourism destinations: A critical reflection. *Journal of Hospitality and Tourism Technology*, 11(3), 559-574.
- Bilgimöz, S., Altunöz, Ö., Kavlak, H.T. (2021). Modern Pazarlama Yönelimleri. Olca Sezen Doğancı, Duygu Özyılmaz Misican, Bilge Bal Özkaplan (Ed.), Sosyal Bilimlerde Güncel Konular ve Yaklaşımlar-2 içinde (ss. 247-276). Konya, Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Binbaşioğlu, H. (2020). Akıllı Turizm Üzerine Bibliyometrik Bir Literatür Taraması. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8(4), 2825-2847.
- Coca-Stefaniak, J. A. (2019). Marketing smart tourism cities - A strategic dilemma. *International Journal of Tourism Cities*, 5(4), 513-528.
- Çavuşoğlu, S., Demirağ, B. ve Dağ, K. (2022). Akıllı Turizm Teknolojilerinin Hafızaya Dayalı Turizm Deneyimleri, Turist Tatmini ve Sadakati Üzerindeki Etkisi: Akıllı Şehir Antalya Örneği. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 7(17), 13-29.
- Çelik Çaylak, P. (2022). Akıllı Turizmde Sürdürülebilir Uygulamalar. *Journal of Tourism Intelligence and Smartness*, 5(1), 50-60.
- Çelik, P. ve Topsakal, Y. (2017). Akıllı Turizm Destinasyonları: Antalya Destinasyonunun Akıllı Turizm Uygulamalarının İncelenmesi. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14(3), 149-166.
- Dağlı, İ. ve Çelikkaya, S. (2021). Akıllı Turizm ve Popüler Yataklı Vagon Seferi Olan Kentlerde Teknolojinin Turist Yoğunluğuna Etkileri. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 282-295.
- Doric, J., Komsic, J. and Markovic, S. (2019). Mobile technologies and applications towards smart tourism – state of the art. *Tourism Review*, 74(1), 82-103.
- Dülgeroğlu, O. (2022). Turizmde Dijitalleşme: Akıllı Turizm Uygulamaları, Dijital Turizm ve Turizm 4.0. *Turizm ve İşletmecilik Dergisi*, 2(1), 1-15.
- Dülger, A.S. ve Güneş, G. (2025). İklim Adaletinin Sağlanmasında Sürdürülebilir Turizmin Rolü: R Programı İle Bibliyometrik Analiz. *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel*, 8(3), 1212-1223. doi: 10.33083/joghhat.2025.555
- Ercan, F. (2020). Akıllı Turizmde Büyük Veri Kullanımı: Sistemik Bir Derleme. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(32), 5230-5249.
- Erdem, A. (2022). Akıllı Şehirler Gerçekten Akıllı Turizm Destinasyonları Mı? *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 5-26.

- Erdem, A., Unur, K.ve Şeker, F. (2022). Şanlıurfa'nın Akıllı Turizm Destinasyonu Olabilmesi İçin Gerekli Stratejilerin A'WOT Yöntemi ile Belirlenmesi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 73-91.
- Eris, T. (2021). Akıllı Turizm Kapsamında İzmir'in Akıllı Turizm Uygulamalarının İncelenmesi: 'visitizmir' Örneği. *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 5(Özel Sayı), 126 – 134.
- European Capitals of Smart Tourism¹. URL: https://smart-tourism-capital.ec.europa.eu/about_en adresinden alındı (Erişim Tarihi:01.06.2022).
- European Capitals of Smart Tourism²: URL: https://smart-tourism-capital.ec.europa.eu/cities/competition-winners-2022_en adresinden alındı (Erişim Tarihi:01.06.2022).
- European Capitals of Smart Tourism³. URL: https://smart-tourism-capital.ec.europa.eu/leading-examples-smart-tourism-practices-europe_en adresinden alındı (Erişim Tarihi:01.06.2022).
- Gretzel, U., Sigala, M., Xiang, Z. and Koo, C. (2015). Smart tourism: foundations and developments. *Electronic Markets*(25), 179-188.
- Habeeb, N. J. and Weli, S. T. (2020). Relationship of Smart Cities and Smart Tourism: An Overview. *HighTech and Innovation Journal*, 1(4), 194-202.
- Jasrotia, A. and Gangotia, A. (2018). Smart cities to smart tourism destinations: A review paper. *Journal of Tourism Intelligence and Smartness*, 1(1), 47-56.
- Jeong, M. and Shin, H. H. (2019). Tourists' experiences with smart tourism technology at smart destinations and their behavior intentions. *Journal of Travel Research*, 1-14.
- Kafa, N., Arıca, R. ve Sönmez Gök, N. (2020). Akıllı Turizm Araç ve Uygulamalarına İlişkin Turizm İşletmesi Yöneticilerinin Görüşleri: Eskişehir Üzerine Nitel Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 2774-2787.
- Karaçar, E. ve Sezen Doğancılı, O. (2019). Gastronomik Değerler Kapsamında Sinop Mutfağına Özgü Bir Değer: Nokul. Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimlerde Akademik Çalışmalar-2019/2. IVPE.
- Karamustafa, K.ve Yılmaz, M. (2021). Konaklama İşletmelerinde Akıllı Turizm Teknolojilerinin Kurumsal Kabulü. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13(2), 1350-1383.
- Konak, S.ve Özhasar, Y. (2021). Akıllı (Smart) Turizm Destinasyonları. Editör: B. Demirci ve A. Solunoğlu, *Turizmde Araştırma Temaları* (S. 15-25). Çizgi Kitabevi: Konya.
- Kontogianni, A. and Alepis, E. (2020). Smart tourism: State of the art and literature review for the last six years, (6), 1-12.
- Korkmaz, H. (2021). Akıllı Turizmde Kültürel Miras ve Yaratıcılık: Konya Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 132 143.

- Lee, P., Hunter, W. C. and Chung, N. (2020). Smart Tourism City: Developments and Transformations. *Sustainability*, 12, 1-15.
- Mehraliyev, F., Chan, I. C., Choi, Y., Koseoglu, M. A. and Law, R. (2020). A state-of-the-art review of smart tourism research. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 37(1), 78-91.
- Mehter Aykın, S. (2022). Málaga: Avrupa Akıllı Turizm Başkenti (2020). *Journal of Tourism Intelligence and Smartness*, 5(1), 24-37.
- Nam, K., Dutt, C. S., Chathoth, P. and Khan, M. S. (2021). Blockchain technology for smart city and smart tourism: latest trends and challenges. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 26(4), 454-468.
- Özgürel, G.ve Yılmaz, O. K. (2021). Aşırı Turizmde Kalabalık Yönetimi: Belediyeler Tarafından Kullanılabilecek Akıllı Turizm Uygulamaları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(42), 1594-1620.
- Özişik Yapıcı, O. (2022). Akıllı Şehir Kapsamında Bursa'nın Akıllı Turizm Uygulamalarının Değerlendirilmesi: GoBursa Örneği Akıllı Şehir Kapsamında Bursa'nın Akıllı Turizm Uygulamalarının Değerlendirilmesi: GoBursa Örneği. *Journal of Tourism Intelligence and Smartness*, 5(1), 38-49.
- Pai, C.-K., Liu, Y., Kang, S. and Dai, A. (2020). The role of perceived smart tourism technology experience for tourist satisfaction, happiness and revisit intention. *Sustainability*(12), 1-14.
- Sezen Doğancılı, O. (21-24 Ekim 2021). Sinop Ekoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi. *Sinop Kültür ve Turizm Sempozyumu* (s. 505-514). Sinop: Sinop Üniversitesi.
- Shen, S., Sotiriadis, M. and Zhang, Y. (2020). The influence of smart technologies on customer journey in tourist attractions within the smart tourism management framework. *Sustainability*, 12(4157), 1-18.
- Sigalat-Signes, E., Calvo-Palomares, R., Roig-Merino, B. and García-Adán, I. (2020). Transition towards a tourist innovation model: The smart tourism destination reality or territorial marketing? *Journal of Innovation & Knowledge*(5), 96-104.
- Sinop İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. URL: <https://sinop.ktb.gov.tr/TR-107043/tarihce.html> adresinden alındı (Erişim Tarihi:27.06.2024).
- Sinop İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. URL: <https://sinop.ktb.gov.tr/TR-74843/helesa-gelenegi.html> adresinden alındı (Erişim Tarihi:12.06.2024).
- Sinop Valiliği. URL: sinop.gov.tr/turkiyenin-en-kuzeyi-sinop adresinden alındı (Erişim Tarihi:27.06.2024).
- Şimşek, E. ve Cinnioğlu, H. (2020). Akıllı Turizm Destinasyonlarındaki Otellerin Karekod Kullanımı: İstanbul Smart Beyoğlu Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 16(3), 675-690.

- Topsakal, Y. (2018). Akıllı Turizm Kapsamında Engelli Dostu Mobil Hizmetler: Türkiye Turizm İçin Öneriler. *Journal of Tourism Intelligence and Smartness*, 1(1), 1-13.
- Tuna, M. ve Dülger, A.S. (2020). Konaklama İşletmelerinde Sorumlu Turizm Uygulamaları ve Belgelendirme Sistemleri. Sorumlu Turizm, Ed.; S. gül Güneş, Seda Özdemir Akgül.Nobel Yayınevi, Anakra.
- Um, T. and Chung, N. (2021). Does smart tourism technology matter? Lessons from three smart tourism cities in South Korea. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 26(4), 396-414.
- Yalçinkaya, P., Atay, L.ve Karakaş, E. (2018). Akıllı Turizm Uygulamaları. *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 2(2), 34-52.
- Yavuz, M. (2019). Akıllı Destinasyon: Turizm, İnovasyon, Girişimcilik ve Çözüm Bekleyen Konular. *Journal of Tourism Theory and Research*, 5(2), 203-211.
- Ye, B. H., Ye, H. and Law, R. (2020). Systematic review of smart tourism research. *Sustainability*, 12(8), 1-15.
- Zada, M., Erkol Bayram, G., Contreras-Barraza, N., Kaptangil, K., & Aylan, S. (2025). Integrating Social Media-Driven Service Innovation and Sustainable Leadership: Advancing Sustainable Practices in Tourism and Hospitality. *Sustainability*, 17(2), 399. <https://doi.org/10.3390/su17020399>

Sürdürülebilir Turizmin Ötesinde: Rejenaratif (Yenileyici) Turizm Paradigmasının Kavramsal ve Kuramsal Analizi

Kerem Kaptangil¹

Özet

Bu bölüm, turizm literatüründe uzun yıllardır baskın paradigma olarak kabul edilen sürdürülebilir turizm yaklaşımının kavramsal ve pratik sınırlarını eleştirel bir bakış açısıyla inceleyerek, bu yaklaşımın ötesine geçen rejeneratif (yenileyici) turizm paradigmasını kavramsal ve kuramsal temelleriyle analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada öncelikle turizmin çevresel bozulma, biyolojik çeşitlilik kaybı, sosyo-kültürel aşınma ve ekonomik eşitsizlikler gibi çok boyutlu etkileri tartışılmakta; sürdürülebilir turizmin bu sorunlara yanıt üretme kapasitesi ve uygulamadaki sınırlılıkları sistematik biçimde değerlendirilmektedir. Bu çerçevede sürdürülebilir turizmin çoğu zaman “zararı azaltma” ve “mevcut durumu koruma” düzeyinde kaldığı, ancak derinleşen küresel çevresel ve toplumsal krizler karşısında iyileştirici ve dönüştürücü etkiler üretmekte yetersiz kaldığı ortaya konulmaktadır. Bu eleştirel zemin üzerinden yükselen rejeneratif turizm yaklaşımı, turizmi yalnızca daha az zarar veren bir faaliyet olarak değil; ekolojik, toplumsal ve kültürel sistemleri yeniden canlandıran, güçlendiren ve dönüştüren bir süreç olarak ele alması da geleceğe yönelik politikaları etkileyecek olması da çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Bölümde rejeneratif turizmin ortaya çıkışı, temel ilkeleri ve kuramsal arka planı; sosyal-ekolojik sistemler teorisi, sistem düşüncesi, döngüsel ve rejeneratif ekonomi, topluluk temelli kalkınma ve değer ortak-yaratımı yaklaşımları çerçevesinde ayrıntılı olarak tartışılmaktadır. Ayrıca rejeneratif turizmin destinasyon yönetimine etkileri; yönetim modellerinin dönüşümü, ekosistem tabanlı planlama, yerel ekonomilerin güçlendirilmesi, kültürel mirasın canlandırılması, destinasyon dayanıklılığı ve etki ölçüm sistemlerinin yeniden tasarlanması bağlamında ele alınmaktadır. Genel anlamda bu kitap bölümü ele almış olduğu rejeneratif (yenileyici) turizm paradigmasını, geçici bir eğilim değil, turizmin toplumsal-ekolojik sorumluluğunu yeniden tanımlayan bütüncül ve uzun vadeli bir paradigma olarak konumlandırmaktadır.

1 Dr.Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, kerem_kaptangil@hotmail.com, 0000-0002-2319-2661

1. GİRİŞ: TURİZMİN DÖNÜŞEN PARADİGMALARI

Turizm sektörü, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ekonomik kalkınma, istihdam, bölgesel gelişim ve kültürel etkileşim gibi çok katmanlı kazanımlar sağlaması nedeniyle küresel gündemin odak noktalarından biri olmuştur. Ancak bu hızlı genişleme, pek çok destinasyonda çevresel bozulma, biyolojik çeşitliliğin azalması, doğal kaynakların aşırı kullanımı, kitle turizminin getirdiği baskı ve yerel halkların yaşam biçimlerinde yaşanan olumsuz dönüşümler gibi çok boyutlu sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, turizmin salt ekonomik büyüme üzerinden okunması yetersiz kalmış; turizmin çevresel, toplumsal ve kültürel etkilerinin de dikkate alınması gerektiği yönünde güçlü eleştiriler yükselmiştir (Yentür, 2025).

Bu eleştiriler ışığında, turizm literatüründe “sürdürülebilir turizm” yaklaşımı ön plana çıkmıştır; bu yaklaşım, turizmin çevresel, toplumsal ve ekonomik sürdürülebilirliğini gözetmeyi, mevcut ve gelecek nesillerin haklarını dengede tutmayı hedeflemiştir (Butler, 1999; Cunliffe vd., 2002). Ancak, sürdürülebilir turizm uygulamaları, özellikle 2000’li yıllardan itibaren artan çevresel krizler, pandemi etkileri ve toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesiyle, birçok destinasyonda yalnızca “zararı minimize etme” düzeyinde kalmış; bu da “koruma ve sürdürülebilirlik yeterli mi?” sorusunu gündeme taşımıştır (Corral-Gonzalez vd., 2023; Dredge & Fahy, 2022).

Bu paradigmatik rahatsızlık, turizmde yeni bir dönüşüm ihtiyacını doğurmuştur. Böyle bir dönüşüm arayışı içinde, alan yazında giderek yaygınlaşan ve tartışılan bir yaklaşım olarak rejenaratif(yenileyici) turizm kavramı belirlemiştir (Bellato vd., 2023; Yentür, 2025). Rejenaratifturizm, turizmi yalnızca “zararın azaltıldığı” bir faaliyet değil; ziyaret edilen destinasyonun ekolojik, sosyo-kültürel ve ekonomik bağlamda yeniden canlandırıldığı, iyileştirildiği ve dönüştürüldüğü bir süreç olarak konumlandırır. Temel hedefi, destinasyonları ve yerel toplulukları sürdürülebilir korumanın ötesinde “yenilenebilir, güçlendirilebilir ve gelişebilir” sistemler olarak ele almaktır (Dredge & Fahy, 2022; Duarte vd., 2024).

Rejenaratifturizmin bu yeni yaklaşımı, turizmin doğayla, kültürle ve yerel topluluklarla olan ilişkisinde köklü bir değişimi temsil eder: turizm artık yalnızca tüketim ve deneyim sağlama aracı değil; aynı zamanda bir restorasyon, yeniden inşa ve toplumsal-ekolojik dönüşüm aracı olarak görülür (Corral-Gonzalez vd., 2023; Miedes-Ugarte vd., 2024). Bu paradigmanda destinasyon, sabit bir varlık değil — yaşayan, değişen ve gelişebilen dinamik bir sistemdir. Turizm paydaşları — ziyaretçiler, yerel halk, yöneticiler, işletmeler — bu sistemin aktif parçalarıdır ve turizm faaliyetleri,

bu paydaşların birlikte ürettiği bir kolektif değere dönüştürülür (Price vd., 2025; Dziadkiewicz, 2024).

Bu araştırmanın amacı genel olarak, bu dönüşen paradigmaları ve sürdürülebilirlik eleştirilerini, rejenaratifturizmin kavramsal doğuşunu ve bu yeni yaklaşımın turizm literatüründeki konumunu ve kuramsal temelleriyle birlikte tartışmaya açmaktır. Bu bağlamda, sürdürülebilir turizmin sınırları ve eleştirileri, rejenaratifturizmin temel ilkeleri ve bu yaklaşımın potansiyel katkıları sistematik bir biçimde incelenecektir. Ardından, kavramsal çerçeve ve literatürdeki mevcut formülasyonlar üzerinden, rejenaratifturizmin neden “turizmin geleceği” olabileceği sorusu irdelenecektir.

Sonuç olarak, bu çalışma rejenaratifturizmi salt bir moda veya geçici bir eğilim olarak değil; turizmin toplumsal-ekolojik sorumluluk ve yönetim bağlamındaki dönüşümüne işaret eden yeni ve bütüncül bir paradigma olarak konumlandırmayı hedeflemektedir. Bu yaklaşım, yalnızca doğayı ve kültürü korumayı değil; yerel toplulukları güçlendirmeyi, destinasyonların yeniden canlanmasını ve turizmden elde edilen değerın adil ve kalıcı biçimde paylaşılmasını gözetten bir değer anlayışını savunmaktadır.

2. SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM YAKLAŞIMI: KAVRAMLAR VE SINIRLAR

Turizm sektörü, ekonomik büyüme, istihdam, bölgesel kalkınma ve kültürel etkileşim gibi çok katmanlı kazanımlar sağlama potansiyeliyle uzun zamandır cazip görülmüştür. Bununla birlikte, özellikle kitlesel turizm eğilimlerinin artması ve destinasyonlara olan baskının büyümesi; doğal kaynaklarda tükenme, çevresel bozulma, biyolojik çeşitlilik kaybı, sağlıksız kentleşme, yerel halk ile turistler arasında sosyo-kültürel gerilim ve kültürel mirasın ticarileşmesi gibi bir dizi olumsuz sonucu da beraberinde getirmiştir (Baloch vd., 2022; Alamineh vd., 2023). Bu olumsuz etkiler, turizmin salt ekonomik kazanç çerçevesinde değerlendirilmesinin yetersizliğini ortaya koymuş; bu doğrultuda turizmin çevresel ve toplumsal etkilerini bütüncül biçimde gözetten yeni bir yaklaşım ihtiyacı doğmuştur.

Bu ihtiyaca yanıt olarak alan yazında geliştirilmiş önemli bir yaklaşım, United Nations World Tourism Organization (UNWTO) tarafından da tanımlanan Sürdürülebilir Turizm (Sustainable Tourism) kavramıdır. Sürdürülebilir turizm; turistlerin, turizm sektörünün, ziyaret edilen yerlerin ve ev sahibi toplulukların hem bugünkü hem de gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir biçimde ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel açıdan dengeli bir turizm anlayışını hedeflemektedir. Bu doğrultuda sürdürülebilir turizm, doğal ve kültürel kaynakların korunması, yerel halkın refahı, ziyaretçi

memnuniyeti, adil ekonomik dağılım ve ekosistem sağlığı gibi hedefler bir arada gözetilmektedir (Uğurlar, 2017).

Sürdürülebilir turizmin temel ilkeleri en temel şekliyle; doğal kaynakların korunması, çevresel taşıma kapasitesinin gözetilmesi, toplulukların sosyal ve ekonomik refahının sağlanması, kültürel mirasın korunması, ziyaretçi deneyiminin iyileştirilmesi ve ekonomik faydaların adil paylaşımı olarak sıralanabilir (Janusz, 2013; Uğurlar, 2017; Control Union, 2023). Sürdürülebilir turizm, turizmi bir tüketim faaliyeti olarak değil; sürdürülebilir kalkınma hedefleri içinde planlanan, paydaş katılımını ve uzun vadeli korumayı önceliklendiren bir etkinlik biçimi olarak konumlanmaktadır. Bununla birlikte, sürdürülebilir turizm paradigması zaman içinde hem teorik hem pratik düzeyde çeşitli eleştiriler almaktadır. Özellikle alan yazında, “sürdürülebilir turizm” kavramının uygulamada çok sınırlı kaldığı, sürdürülebilirlik ilkelerinin çoğu kez mikro ölçekli, geçici ya da sembolik düzeyde kaldığı; makro çözüm üretmediği; talep büyüklüğü, turizm kaynaklarının doğası, sosyo-ekonomik eşitsizlikler ve topluluk katılımı gibi yapısal sorunları yeterince dikkate almadığı ileri sürülmüştür (Liu, 2003). Aşağıda Tablo-1’de sürdürülebilir turizm ilkeleri ve bu ilkelere yönelik eleştirilere yönelik olarak genel bir bakış açısı ve alan yazındaki eleştirilerin araştırmacılara göre sınıflandırılmış şekilde gösterilmektedir.

Tablo 1. Sürdürülebilir Turizm İlkeleri ve Bu İkelere Yönelik Eleştiriler

Sürdürülebilir Turizm İlkesi	Açıklama	Literatürdeki Eleştiriler	Kaynaklar
Doğal kaynakların korunması	Turizm faaliyetlerinin doğal çevreyi tahrip etmeden, kaynakların yenilenebilirliğini gözeterek gerçekleştirilmesi	Çevresel baskının çoğu destinasyonda sürdürülebilirlik hedeflerinin ötesinde gerçekleştiği; koruma hedeflerinin çoğunlukla sembolik kaldığı; altyapı yatırımları ve taşımacılık faaliyetleri çevresel maliyetleri artırıyor	Liu (2003); Macdonald vd. (2023)
Taşıma kapasitesinin gözetilmesi (carrying capacity)	Bir destinasyonun fiziksel, sosyal ve çevresel sınırlarını dikkate alarak ziyaretçi sayısının kontrol edilmesi	Uygulamada ölçülmesi zor, göstergeler yetersiz; taşıma kapasitesinin politik, ekonomik baskılarla göz ardı edilmesi; aşırı turizm (overtourism) yaygınlaşıyor	Liu (2003); Alsharif vd. (2025)

Yerel toplumun refahı ve katılımı	Turizm gelirlerinin yerel toplumla paylaşılması, karar süreçlerine halkın dâhil edilmesi	Katılım çoğu kez göstermelik (tokenism); ekonomik fayda büyük ölçüde turizm sermayesi ve zincir işletmelerde kalıyor	Alamineh vd. (2023); Baloch vd. (2022)
Kültürel mirasın korunması	Yerel kültürün özgünlüğünü sürdürme, kültürel değerleri koruma ve turizm aracılığıyla görünür kılma	Kültürün metalaştırılması; özgünlük kaybı; kültürel temsillerin turist beklentisine göre yeniden üretilmesi	Alamineh vd. (2023)
Adil ekonomik dağılım	Turizm gelirlerinin bölgesel kalkınma, yerel işletmeler ve topluluk yararına paylaşılması	Ekonomik getirinin uluslararası zincirlere kayması; gelir eşitsizliği; yerel KOBİ'lerin rekabet edememesi	Baloch vd. (2022); Wang vd. (2025)
Uzun vadeli planlama ve paydaş işbirliği	Turizm aktörleri arasında koordinasyon, stratejik planlama ve uzun vadeli çevresel/sosyal hedeflerin belirlenmesi	Planlamanın kısa vadeli ekonomik çıkarlara kurban edilmesi; paydaşların gerçek anlamda sürece dahil edilmemesi; yönetim sorunları	Liu (2003); Dredge & Fahy (2022)
Ziyaretçi memnuniyeti ve deneyim kalitesi	Sürdürülebilir turizmde kalite, taşıma kapasitesi, doğal kimlik ve yaşam kalitesinin korunması yoluyla sağlanır	Memnuniyet odaklı politikalar, çevresel sınırların gevşetilmesine yol açabiliyor; turist talepleri sürdürülebilirlik hedefleriyle çelişebiliyor	Macdonald vd. (2023)

Kaynak: Alamineh (2023).

Sürdürülebilir turizm ilkelerine yönelik eleştirilerin olmasına karşın, bu eleştiriler ışığında başlıca sınırlılıklar öne çıkarılmaktadır. Bu sınırlılıklar aşağıda kısaca belirtilmiştir:

Kaynak ve talep dengesizliği: Turizm talebinin artışı, bir yandan ekonomik fayda sağlasa da, sürdürülebilir yönetim kapasitesinin üzerine çıkıldığında çevresel ve sosyal taşıma sınırları zorlayabilmekte; bu da aşırı turizm (overtourism) ve çevresel bozulmaya neden olabilmektedir (Alsharif vd., 2025; Macdonald vd., 2023).

Sürdürülebilirliğin ölçülmesi ve göstergeler sorunu: Sürdürülebilir turizm uygulamalarında başarıyı ölçebilecek tutarlı, geçerli ve karşılaştırılabilir göstergelerin eksikliği; böylece sürdürülebilirliğin sadece kavramsal düzeyde kalması riskini doğurmaktadır (Uğurlar, 2017).

Sosyo-kültürel adaletsizlik: Ekonomik kazançlar yerel halkla eşit paylaşılmayabilir; turizm baskısı sosyal yapıyı zayıflatabilir, yerel kimlik ve kültürel değerler ticarileşebilir (Alamineh vd., 2023; Baloch vd al., 2022).

Çevresel dışsallıkların devam etmesi: Altyapı gelişimi, ulaşım, atık, su tüketimi gibi faktörler sürdürülebilirlik idealiyle çelişebilmektedir; bu da turizmin çevresel maliyetlerinin tamamen ortadan kalkmadığını da göstermektedir (Wang vd., 2025; Macdonald vd., 2023).

Yatay ve sistemik bakış eksikliği: Sürdürülebilir turizm politikaları çoğu zaman dar ölçekli ve parçalara odaklıdır, ancak turizm destinasyonları karmaşık sosyal-ekolojik sistemlerdir. Bu yüzden sistemik, dönüştürücü yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır (Liu, 2003).

Bu çerçevede, sürdürülebilir turizm yaklaşımının özellikle büyük ölçekli, sahil, kentsel veya doğa turizmi destinasyonlarında artan turist sayısı, altyapı baskısı ve çevresel stres karşısında sınındığı ve kimi zaman başarısız olduğu görülmektedir. Bu durum, turizm alan yazında paradigmatic bir sorgulamaya, sürdürülebilirlik anlayışının ötesine geçen, daha iddialı ve bütüncül yaklaşımların arayışına yol açmaktadır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, sürdürülebilir turizm kavramsal olarak turizm ile sürdürülebilir kalkınma hedeflerini uzlaştırmayı amaçlayan önemli bir adımdır. Ancak pratikte, hem uygulama eksikleri hem de yapısal sorunlar nedeniyle birçok sınırlılıkla karşılaşmakta, bu da turizm araştırmalarında ve politika alanında “sürdürülebilirlik yeterli mi?” sorusunu gündeme taşımaktadır. Bu nedenle, sürdürülebilir turizmin sınırlarının eleştirel biçimde analiz edilmesi; bu analiz üzerinden daha iddialı ve dönüştürücü turizm paradigmalarının (örneğin rejenaratifturizm) inşa edilmesi gerekli görülmektedir.

3. REGENERATIVE TURİZMİN ORTAYA ÇIKIŞI

Turizm literatüründe “rejenaratif turizm” (regenerative tourism) kavramı, sürdürülebilirliğin kolektif ve uzun vadeli sınırlarının fark edilmesiyle doğmuş; özellikle 2010’lu yılların sonu ve 2020’li yılların başında ekolojik krizler, biyolojik çeşitlilik kaybı, iklim değişikliği ve sosyal eşitsizliklerin ağırlaşmasıyla birlikte akademik ve pratik bağlamda hız kazanmıştır (Duarte vd., 2024; Corral-Gonzalez, Cavazos-Arroyo & García-Mestanza, 2023). Rejenaratif turizmin temelleri, ekolojik restorasyon, sürdürülebilir kalkınma ve sistem düşüncesi (systems thinking) literatüründeki dönüşümlere dayanmaktadır. Doğal sistemlerin “yenilenebilirlik” kapasitesi, ekosistem restorasyonu ve topluluk temelli kalkınma yaklaşımları, turizm bağlamına uyarlanarak “korumadan iyileştirmeye” doğru yönelen bir paradigma oluşturmaktadır (Duarte vd., 2024). Bu bağlamda, rejenaratif turizm sürdürülebilirliğin

koruma ya da zararı azaltma odağından destinasyonların, toplulukların ve ekosistemlerin iyileştirilip yeniden canlandırılmasını hedefleyen bir anlayış olarak tanımlanmaktadır. Alan yazında, rejeneratif turizm ile sürdürülebilir ve sorumlu turizm arasındaki farkı vurgulayan tanımlar sıkça karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, rejeneratif turizm destinasyonu “bulunduğu haliyle korumayı” değil, “ziyaretçi, yerel halk ve doğa açısından net pozitif etki bırakmayı” amaçlamaktadır.

Rejeneratif turizmin öne çıkmasında, 21. yüzyılda artan çevresel krizler, iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı ve COVID-19 pandemisinin turizm sektöründeki yıkıcı etkileri önemli bir rol oynamıştır. Özellikle pandemi ile birlikte turizmin kırılğan doğası, geleneksel sürdürülebilirlik yaklaşımlarının sınırlarını görünür kılmış; bu nedenle turizmin “yeniden yapılanması”, “restorasyon” ve “daha adil, dirençli topluluklar” yaratma arayışı yaygınlaşmıştır (Al-Sakkaf vd., 2025; Yentür, 2025). Ayrıca, turizm sektöründe yalnızca “zararı azaltma” değil, “değer yaratma” anlayışının önem kazanması, paydaş katılımı, yerel toplulukların güçlenmesi, kültürel mirasın yeniden canlandırılması ve doğaya olumlu katkılar sağlamayı esas alan model arayışlarını da gündeme getirmektedir (Price vd., 2025; Dziadkiewicz, 2024). Son yıllarda rejeneratif turizm üzerine yapılan bibliyometrik analizler, kavramın giderek kuramsallaştığını ve akademik literatürde yer bulduğunu göstermektedir. Özellikle 2023–2025 döneminde yayımlanan derlemeler ve makaleler, rejeneratif turizmi tanımlamak, sürdürülebilir turizmden farklarını çerçevelendirmek ve kuramsal temellerini netleştirmek konusunda önemli katkılar sunmaktadır. Ekolojik ve biyolojik çeşitlilik hedefleri, topluluk temelli yönetim, kültürel ve sosyal sermayenin yeniden üretimi, ekonomik adalet ve yerel kalkınma gibi prensipler bu çalışmaların ortak odağını oluşturmaktadır. Bununla birlikte, bu literatür aynı zamanda henüz olgunlaşmamış yönleri ve tanım belirsizliklerini de işaret eder: kavramsal varyasyonlar, pratikteki uygulama eksiklikleri, ölçme-değerlendirme araçlarının yetersizliği ve rejeneratif hedeflerin nasıl kıstaslandırılacağına dair tartışmalar sürmektedir (Hussain vd., 2025; Corral-Gonzalez vd., 2023). Ancak bu tartışmalar bu hedeflerin gerçekleştirilemeyeceğini göstermemekte aksine yükselen bir trend içinde devam edeceğine dair ciddi sinyalleri de beraberinde getirmektedir. Bu yükseliş trendinin yükselişinin dayandığı temel bileşenler ise aşağıdaki şekilde açıklanabilir:

- Küresel çevresel krizlerin ve biyolojik çeşitlilik kaybının derinleşmesi; turizmin bu krizlerde oynadığı rolün görünürlüğünün artması.
- COVID-19 pandemisinin turizm sektöründe açığa çıkardığı kırılğanlık; kriz sonrası yeniden yapılanma ihtiyacının doğması.

- Sürdürülebilirlik paradigmasının koruma ve zarar azaltma odağının sınırlarına ulaşması; “zararı azaltmak yeterli değil, anlamlı iyileştirme gerek” düşüncesinin yaygınlaşması.
- Topluluk temelli kalkınma, sosyal adalet, kültürel mirasın korunması ve yerel kaynak yönetimi gibi kavramlara artan akademik ve pratik ilgi.
- Bu dinamikler, 2020’lerden itibaren rejeneratif turizmin hem akademik literatürde hem sektör pratiğinde daha görünür hale gelmesinin sağlanması.

Genel bir değerlendirme olarak rejeneratif turizmin ortaya çıkışı, turizmin yalnızca bir ekonomik araç olarak değil; ekolojik, toplumsal ve kültürel sistemlerin bir parçası olarak görülmeye başlanmasının göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu paradigmatik yönelim, turizm araştırmalarında “sistem bakışı”, “destinasyonun yaşam sistemi olarak ele alınması”, “paydaş katılımı”, “yerel hakimiyet” ve “pozitif etki yaratma” gibi kavramların öncelik kazanmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla, rejeneratif turizm yalnızca bir kavram değil; turizmin geleceği için önerilen kuramsal ve pratik bir yeniden yapılandırmadır. Ancak, bu paradigmataya dair alan yazında hâlâ tanımlama belirsizlikleri, uygulama modellerinin kısıtlılığı, ölçüm/değerlendirme araçlarının eksikliği ve bağlamsal farklıklar nedeniyle standartlaşma ve sistematik uygulama sorunları bulunmaktadır. Bu da rejeneratif turizmin gerçek potansiyelinin açığa çıkabilmesi için daha fazla kuramsal çalışma, vaka analizi ve deneysel araştırmaya ihtiyaç olduğunu göstermektedir (Corral-Gonzalez vd., 2023; Hussain vd., 2025).

4. REGENERATİF TURİZMİN TEMEL İLKELERİ

Rejeneratif turizm (yenileyici turizm), sürdürülebilir turizmin sınırlarını aşarak yalnızca “zararı azaltmayı” değil, turizmin gerçekleştiği sosyal-ekolojik sistemlerde net-pozitif etki yaratmayı, yani ekosistemleri, toplulukları ve kültürel yapıları iyileştirmeyi ve yeniden canlandırmayı hedefleyen bütüncül bir yaklaşımdır (Bellato, Frantzeskaki & Nygaard, 2023; Duarte et al., 2024). Bu perspektifte turizm, statik bir ekonomik faaliyet değil, ekolojik ve toplumsal sistemlerle sürekli etkileşim içinde olan *canlı bir süreç* olarak kabul edilir. Ancak bir turizm çeşidi olarak görülen bu unsurun dayandığı bir takım temel ilkeler de bulunmaktadır. Bu ilkeler çerçevesinde değerlendirilmesi konunun çok daha anlaşılır ve açıklanabilir olmasını sağlayacak olan temel faktörlerdir. Aşağıda rejeneratif turizmin literatürde en fazla kabul gören temel ilkeleri ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır.

4.1. Net-Pozitif Etki (Net-Positive Impact) Yaratma

Rejeneratif turizmin en ayırt edici özelliği, faaliyetlerin gerçekleştirildiği bölgede yalnızca çevresel zararı azaltmakla yetinmeyip, mevcut durumdan daha iyi bir ekolojik ve toplumsal sonuç üretmeyi amaçlamasıdır. Bu yaklaşım, sürdürülebilirlikteki “zararı en aza indirme” anlayışına karşılık, ekosistemlerin ve toplumların *yeniden güçlenmesine* katkı sağlayan bir dönüşüm talep eder (Duarte et al., 2024).

Bu bağlamda net-pozitif etki;

- Karbon emisyonlarının azaltılmasına ek olarak karbon yutaklarının geliştirilmesi,
- Bozulmuş ekosistemlerin restorasyonu,
- Biyolojik çeşitliliğin artırılması,
- Yerel toplumun ekonomik ve sosyal kapasitesinin güçlendirilmesi, gibi çok boyutlu çıktıları içermektedir.

Bu yönüyle rejeneratif turizm, turizmin neden olduğu çevresel dışsallıkları yalnızca dengeleyen değil, tersine çeviren ve iyileştiren bir çerçeve sunmaktadır.

4.2. Ekosistem Sağlığının Güçlendirilmesi ve Doğa Temelli Yaklaşımlar

Rejeneratif turizm, destinasyonları yalnızca ziyaret edilen “mekânlar” olarak değil, yaşayan ekosistemler olarak ele alır. Bu nedenle ekosistem sağlığının korunması değil, *iyileştirilmesi* esastır. Doğa temelli çözüm yaklaşımları (nature-based solutions), habitat restorasyonu ve ekolojik yenilenme süreçlerinin turizm planlamasına entegre edilmesi literatürde öne çıkan temel unsurlardır (Bellato et al., 2023).

Bu perspektif üç kavramsal temele dayanır:

1. **Doğanın üretici kapasitesi (regenerative capacity):** Ekosistemlerin kendini yenileme gücü.
2. **Sistem düşüncesi (systems thinking):** Ekolojik, ekonomik ve kültürel unsurların birbirine bağlılığını kabul eden, bütüncül modelleme.
3. **Döngüsel ekonomi (circularity):** Atık üretmeyen, kaynakları döngüsel olarak kullanan üretim-tüketim döngüleri.

Bu bağlamda turizmde kullanılan kaynaklar *eksiltici değil, yenileyici* bir modele yerleştirilir.

4.3. Yerel Toplulukların Güçlendirilmesi ve Katılımcı Yönetişim

Rejenaratif turizmin bir diğer temel ilkesi, turizm faaliyetlerinin yerel toplulukların **ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan güçlenmesini** desteklemesidir. Bu çerçevede yerel halk yalnızca bir “paydaş” değil, destinasyonun **eş-yaratıcısı** kabul edilmektedir (Price et al., 2025).

Bu bağlamda:

- Karar alma süreçlerine yerel aktörlerin aktif katılımı,
- Turizm gelirlerinin adil dağılımı,
- Yerel girişimciliğin desteklenmesi,
- Kolektif yönetim modellerinin oluşturulması,

rejenaratif yaklaşımın temel unsurlarını oluşturmaktadır.

Literatür, topluluk temelli kalkınmayı güçlendiren rejenaratif modellerin;

- Toplumsal dayanıklılığı artırdığını,
- Ekonomik kırılganlığı azalttığını,
- Kültürel sürekliliği desteklediğini ortaya koymaktadır (Yentür, 2025).

Bu nedenle rejenaratif turizm yalnızca çevresel değil, toplumsal bir dönüşüm projesi olarak da değerlendirilmektedir.

4.4. Kültürel Mirasın Canlandırılması ve Kültürel Yeniden Üretim

Sürdürülebilir turizm çoğunlukla kültürel mirası korumayı amaçlarken, rejenaratif turizm bir adım daha ileri giderek kültürel değerlerin yeniden üretilmesini, canlandırılmasını ve topluluk tarafından güçlendirilmesini hedeflemektedir (Miedes-Ugarte et al., 2024).

Bu ilke özellikle aşağıdaki yönleriyle öne çıkar:

- Geleneksel bilgi ve uygulamaların turizm deneyimine entegre edilmesi,
- Yerel kimliğin ticari baskı altında değil, topluluk kontrolünde yeniden şekillendirilmesi,
- Genç kuşakların kültürel sürdürülebilirliğe dahil edilmesi.

Böylece turizm, kültürü tüketen değil, kültürü yeniden üreten bir süreç haline gelmektedir.

4.5. Döngüsel ve Rejeneratif Ekonomi Prensiplerinin Turizme Uygulanması

Rejeneratif turizm, doğrusal “al-kullan-at” ekonomik yapının yerine döngüsel ve rejeneratif ekonomi modelini benimsemektedir. Bu yaklaşım, turizmde kullanılan kaynakların atığa dönüşmeden tekrar değerlendirildiği, enerji ve su kullanımında kapalı döngülerin tercih edildiği bir sistem önermektedir (Duarte et al., 2024).

Başlıca unsurları ise aşağıdaki şekilde sıralamamız mümkündür:

- Atık minimizasyonu ve sıfır atık hedefi,
- Yenilenebilir enerji kullanımı,
- Kısa tedarik zincirleri,
- Yerel üreticilerle entegrasyon,
- “Re-design, re-use, re-cycle, re-generate” ilkelerinin turizm işletmelerine uygulanması.

Bu model, turizm sektörünün ekolojik ayak izini azaltmakla kalmaz; aynı zamanda kaynak üretme kapasitesini arttırmaktadır.

4.6. Çok Boyutlu Değer Yaratımı ve Uzun Vadeli Destinasyon Refahı

Rejeneratif turizm, değeri yalnızca ekonomik çıktılar ile ölçen geleneksel yaklaşımdan farklıdır. Değer, destinasyonun toplumsal, ekolojik ve kültürel refahının artırılması üzerinden tanımlanmaktadır (Bellato et al., 2023).

Bu yaklaşımın dört temel boyutu vardır:

1. **Ekolojik değer:** Ekosistem sağlığının iyileştirilmesi.
2. **Toplumsal değer:** Refah, adalet, dayanıklılık ve topluluk kapasitesi.
3. **Kültürel değer:** Kimlik, miras, kültürel süreklilik.
4. **Ekonomik değer:** Kapsayıcı, yerel temelli ve uzun vadeli ekonomik canlılık.

Bu boyutlar birlikte, destinasyonun zaman içinde kendi kendini yenileyen bir yaşam sistemi haline gelmesine katkı sağlamaktadır.

5. KURAMSAL ARKA PLAN VE KAVRAMSAL MODELLER

Rejeneratif turizmin kavramsal temelleri, turizmi yalnızca ekonomik bir faaliyet olarak değil, çok katmanlı sosyal-ekolojik sistemlerin bir bileşeni

olarak ele alan geniş bir teorik çerçeveye dayanmaktadır. Sürdürülebilir turizmin ortaya koyduğu koruma ve dengeleme yaklaşımının ötesine geçerek, sistemlerin iyileştirilmesi ve dönüştürülmesi gerektiğini savunan rejeneratif turizm, ekoloji, sosyoloji, yönetim bilimleri, kalkınma çalışmaları ve sistem teorisi gibi çok-disiplinli alanlardan beslenmektedir (Bellato, Frantzeskaki & Nygaard, 2023; Kalfagianni, Driessen & Mol, 2022). Bu çerçevede rejeneratif turizme temel oluşturan kuramsal yaklaşımları ve literatürde geliştirilen kavramsal modelleri kapsamlı biçimde inceleme ihtiyacı sonucunda elde edilen veriler ışığında aşağıda belirtilen teoriler alan yazında yerlerini almışlardır.

5.1. Sosyal-Ekolojik Sistem (SES) Teorisi

Rejeneratif turizmin kuramsal omurgasını oluşturan en önemli yaklaşımlardan biri, Sosyal-Ekolojik Sistemler (SES) Teorisidir. Bu teoriye göre destinasyonlar, insan toplulukları ile ekolojik unsurların karşılıklı bağımlılık içinde olduğu karmaşık sistemlerdir. Holling (1973) tarafından geliştirilen dayanıklılık (resilience) kavramı, sistemlerin dış şoklara uyum sağlama ve kendini yenileme kapasitesini vurgulamaktadır.

Rejeneratif turizm, SES teorisinin bütünleştiği temel ilkeler genel kapsamda; Ekosistemin yenilenme kapasitesi ve döngüselligi, toplulukların sosyal dayanıklılığı, turizmin çevresel, kültürel ve toplumsal sistemlere geri besleme etkisi, karmaşık sistemlerde adaptif yönetim olarak sınıflandırılabilir. Bu teoride Duarte et al. (2024), rejeneratif turizmi SES yaklaşımı içinde konumlandırarak destinasyonların yalnızca korunması değil, *yeniden canlandırılması gereken yaşayan sistemler* olduğunu da ayrıca vurgulamaktadır.

5.2. Sistem Düşüncesi (Systems Thinking) ve Dönüşüm Teorisi

Rejeneratif turizm; bütüncül, bağlantısal ve döngüsel düşünmeyi merkeze alan sistem düşüncesi yaklaşımına dayanmaktadır. Meadows (1999), sistemlerin parçalarının toplamından fazla olduğunu ve bu nedenle turizmin destinasyondaki tüm unsurlara yayılan zincirleme etkiler yarattığını belirtmektedir bu teoride.

Bu çerçevede rejeneratif turizm:

- Lineer çözümler yerine döngüsel (circular) ve bütünsel modeller önerir.
- Neden-sonuç ilişkilerini çoklu değişkenlerle açıklar.
- İnsan-doğa etkileşiminin dinamik yapısını kavramsallaştırır.

Bu yaklaşım doğrultusunda bazı araştırmacılar turizmi bir “yaşam sistemi” olarak yeniden tanımlamaktadır (Raworth, 2017; Gössling & Higham, 2020).

5.3. Döngüsel Ekonomi ve Rejeneratif Ekonomi Modelleri

Rejeneratif turizmin kuramsal altyapısında döngüsel ekonomi (circular economy) önemli bir yer tutmaktadır. Geleneksel doğrusal ekonomi (“al-kullan-at”) modeli yerine, kaynakların sürekli döndüğü ve atık üretiminin minimize edildiği bir yapı öngörülmektedir.

Ellen MacArthur Foundation (2021), döngüsel ekonominin turizm sektöründe şu alanlarda uygulanabileceğini göstermektedir:

- Su ve enerji kaynaklarının yenileyici kullanımı,
- Atık yönetiminin kapalı döngülere dönüştürülmesi,
- Yerel üretim-tüketim zincirlerinin güçlendirilmesi,
- Karbon pozitif işletme modelleri.

Bu model, rejeneratif turizme temel oluşturan yenileyici ekonomi (regenerative economy) kavramını da destekler niteliktedir (Fullerton, 2015).

5.4. Topluluk Temelli Kalkınma (Community-Based Development)

Rejeneratif turizmin sosyal boyutu, topluluk temelli kalkınma literatürüne dayanmaktadır. Bu yaklaşıma göre yerel topluluklar, sadece turizmden etkilenen bir grup değil; destinasyonun “eş-yaratıcılarıdır”.

UNDP (2020), topluluk temelli kalkınmanın üç temel sütununu şöyle tanımlar:

- Ekonomik güçlenme: Gelirin adil dağılımı ve yerel girişimciliğin desteklenmesi.
- Katılımcı yönetim: Yerel halkın karar süreçlerine aktif katılımı.
- Kültürel süreklilik: Yerel kimlik ve kültürel mirasın korunması ve yeniden üretilmesi.

Price et al. (2025), rejeneratif turizmin etkin olabilmesi için “toplum merkezli değer yaratma” modelinin zorunlu olduğunu vurgulamaktadır. Savunucuları toplum temelli organizasyon ve stratejilerin turizmi geliştirmek için temel bir gereklilik olarak tanımlamaktadır.

5.5. Değer Yaratma Teorileri (Value Co-Creation)

Rejenaratif turizmin çağdaş teorik çerçevelerinden biri hizmet-dominant mantık (Service-Dominant Logic) ve değer ortak-yaratımı (value co-creation) yaklaşımıdır (Vargo & Lusch, 2008). Bu modele göre:

- Turizmde değer, işletme veya devlet tarafından *üretilemez*;
- Ziyaretçi, yerel halk, işletme ve doğal çevre arasındaki etkileşimle *birlikte yaratılır*.

Rejenaratif turizmde ortak-yaratım, sürdürülebilir turizmin ötesine geçerek, toplumsal adalet, ekolojik yenilenme, kültürel yeniden üretim gibi hedefleri kapsamaktadır (Fernandez & Garcia, 2023).

5.6. Rejenaratif Turizmde Kullanılan Kavramsal Modeller

5.6.1. Rejenaratif Turizm Çerçevesi (Regenerative Tourism Framework)

Bellato et al. (2023) tarafından geliştirilen bu model dört ana bileşene dayanmaktadır:

1. Ekosistem yenilenmesi,
2. Topluluk güçlendirme,
3. Kültürel canlandırma,
4. Dönüştürücü liderlik ve yönetim.

Bu çerçeve, turizmi sosyal-ekolojik sistemlerin restorasyonuna hizmet eden bir “kolektif dönüşüm alanı” olarak tanımlanmaktadır.

5.6.2. Transformative Tourism Modeli

Rejenaratif turizm, “dönüştürücü turizm” (transformative tourism) literatürüyle de yakından ilişkilidir. Gössling, Scott ve Hall (2021) dönüşüm kavramını iklim krizi ve toplumsal eşitsizlik gibi yapısal sorunlara yanıt olarak ele almaktadır.

Transformative turizm modeli bireylerin, toplulukların ve ekosistemlerin birlikte dönüştüğü bir çerçeve sunmaktadır.

5.6.3. Regenerative Loop Model (Döngüsel Yenilenme Modeli)

Son yıllarda geliştirilen bu model, destinasyonların *yenileyici döngüler* üzerinden kendini sürekli geliştirdiğini savunmaktadır (Miedes-Ugarte et

al., 2024). Model üç döngüden oluşmaktadır: 1-Gözlem – değerlendirme, 2-Yenileyici müdahale, 3-Yeni denge – iyileşme.

Bu yaklaşım, adaptif yönetim ve sistem düşüncesi temelli bir rejeneratif planlama sunmaktadır.

Bütüncül kapsamda ise sonuç olarak rejeneratif turizmin kuramsal zemini, sürdürülebilirlik literatüründeki sınırlılıkların aşılması ve turizmin dönüştürücü potansiyelinin ortaya çıkarılması için şekillenmiş çok katmanlı bir yapıya sahiptir.

Bu yaklaşım Ekolojik restorasyon, Topluluk güçlenmesi, Ekonomik döngüsellik, Değer ortak-yaratımı, Sistem düşüncesi, Dönüşüm teorisi üzerine inşa edilmiş bütüncül bir model sunmaktadır. Bu teorik arka plan, rejeneratif turizmin neden yalnızca bir “yaklaşım” değil, turizm biliminde ve destinasyon yönetiminde yeni bir paradigma olarak değerlendirildiğini açıkça göstermektedir.

6. REJENERATİF TURİZMİN DESTİNASYON YÖNETİMİNE ETKİLERİ

Rejeneratif turizm yaklaşımı, destinasyon yönetimini geleneksel büyüme odaklı modelden köklü biçimde ayrıştırarak; sosyal, ekolojik ve kültürel sistemlerin iyileştirilmesini, yeniden canlandırılmasını ve uzun vadeli dayanıklılığının güçlendirilmesini hedefleyen bütüncül bir çerçeve sunmaktadır. Bu yaklaşım, destinasyon yönetimi süreçlerinde yalnızca turistik ürünün geliştirilmesi veya ziyaretçi sayısının artırılması gibi hedeflere odaklanmayıp, destinasyonu *yaşayan bir sistem* olarak ele almaktadır. Bu nedenle rejeneratif turizmin destinasyon yönetimi üzerindeki etkileri; yönetim, planlama, paydaş katılımı, ekonomik modelleme ve kültürel-ekolojik bütünleşme gibi çok boyutlu alanlarda da ortaya çıkmaktadır (Bellato, Frantzeskaki & Nygaard, 2023; Miedes-Ugarte et al., 2024).

· Destinasyon Planlamasında Ekosistem Tabanlı Yaklaşımın Güçlenmesi

Geleneksel destinasyon yönetimi, çoğunlukla ekonomik çıktı ve ziyaretçi memnuniyeti odaklıdır. Buna karşın rejeneratif turizm yaklaşımı, destinasyonların ekosistem tabanlı planlama ilkeleri çerçevesinde yönetilmesini gerektirir. Bu bağlamda Habitat restorasyonu, Biyolojik çeşitliliğin artırılması, Ekosistem hizmetlerinin korunması ve geliştirilmesi, Doğa temelli çözümlerin (NbS) turizm planlarına entegrasyonu öncelikli hale gelmektedir (Duarte et al., 2024). Ekosistem tabanlı planlama, destinasyon yönetiminde koruma yerine iyileştirme ve üretici ekolojik kapasitenin artırılması hedeflerini öne çıkararak sürdürülebilir turizmden ayrışır.

· **Yönetişim Modellerinde Dönüşüm: Katılımcı, Çok Paydaşlı ve Adil Yönetim**

Rejeneratif turizmin en güçlü etkilerinden biri, destinasyon yönetim modellerinde yarattığı dönüşümdür. Literatürde giderek artan şekilde, destinasyon yönetim örgütlerinin (DMO) “koordinasyon sağlayıcı yapılar” olmaktan çıkarak dönüştürücü liderlik alanları haline geldiği vurgulanmaktadır (Price et al., 2025).

Rejeneratif yönetim aşağıdaki ilkelere dayanır:

- **Topluluk temelli karar alma süreçleri:** Yerel halk, turizm işletmeleri, kamu kurumları ve STK'lar arasında eşitlikçi temsil.
- **Güç paylaşımı:** Turizm faydasının ve yönetim sorumluluğunun merkezi otoritelerden yerel topluluklara doğru kaydırılması.
- **Kolektif değer yaratma:** Paydaşların yalnızca ekonomik değil, sosyo-kültürel ve ekolojik değer yaratım süreçlerine birlikte katkı sunması.
- **Adaptif yönetim:** Destinasyonların sosyal-ekolojik geribildirim döngülerine göre yönetim stratejilerini sürekli güncellemesi.

Bu yönetim modeli, rejeneratif turizmi sürdürülebilirlikten ayırarak destinasyon yönetimini eş-yaratım ve dayanıklılık odaklı bir yapıya taşımaktadır.

· **Destinasyonun Ekonomik Modelinin Yeniden Çerçevenmesi: Döngüsel ve Yerel Ekonomiler**

Rejeneratif turizm, destinasyon ekonomisini yalnızca gelir arttırma açısından değil; kaynak döngüsellliği, yerel refah ve uzun vadeli ekonomik dayanıklılık açısından yeniden yorumlar. Bu bağlamda:

- Yerel üreticilerle tedarik zincirlerinin güçlendirilmesi,
- Kısa tedarik ağlarının kurulması,
- Döngüsel ekonomi ilkelerinin turistik işletmelere entegre edilmesi,
- Atık ve karbon ayak izini azaltan işletme modellerinin teşvik edilmesi

destinasyon yönetimi için kritik öneme sahiptir (Ellen MacArthur Foundation, 2021).

Bu yaklaşım, destinasyonların dışa bağımlı ekonomik yapısından uzaklaşıp yerelleşmiş ve kendini yenileyen bir ekonomik sistem oluşturmaya olanak sağlar.

· **Kültürel Mirasın Yeniden Canlandırılması ve Kimlik Temelli Destinasyon Gelişimi**

Rejeneratif turizm, kültürel mirasın yalnızca korunmasını değil, topluluk tarafından yeniden üretilmesini ve canlandırılmasını öncelemektedir. Bu durum destinasyon yönetiminde; kültürel kimliğin marka stratejisinin temel taşı haline gelmesi, yerel değerlerin ticarileşmeden korunması, toplumsal hafızanın ve ritüellerin sürdürülebilir biçimde yaşatılması, genç kuşakların kültür üretim sürecine dahil edilmesi gibi etkiler doğurmaktadır (Miedes-Ugarte et al., 2024; Yentür, 2025). Bu yaklaşım, destinasyonların küresel pazarda farklılaşmasını sağlarken, kimlik temelli bir turizm anlayışıyla kültürel sürekliliği desteklemektedir.

· **Destinasyon Dayanıklılığının Artması: Sosyal ve Ekolojik Dirençlilik**

Rejeneratif turizm, destinasyonların iklim krizi, ekonomik dalgalanmalar, afetler ve pandemi gibi dış şoklar karşısında dayanıklılığını artırmayı amaçlamaktadır. Bu model, Holling (1973) tarafından tanımlanan “resilience” kavramını turizm yönetimine entegre etmektedir.

Bu bağlamda rejeneratif destinasyon yönetimi; ekosistem restorasyonu yoluyla çevresel şoklara uyum sağlar, çeşitlenen ekonomik faaliyetlerle kırılganlığı azaltır, topluluk temelli örgütlenmelerle sosyal dayanıklılık oluşturur, risklere yönelik adaptif kapasiteyi arttırmaktadır.

Bu çok katmanlı dayanıklılık, rejeneratif turizmin sürdürülebilir turizmden önemli ölçüde ayrıştığı noktalardan biri olma özelliği göstermektedir.

· **Ziyaretçi Deneyiminin Dönüşümü: Etkileşim, Sorumluluk ve Ortak-Yaratım**

Rejeneratif turizm, ziyaretçiyi yalnızca “tüketici” olarak konumlandırmaz. Ziyaretçi ekosistemle ilişki kuran, yerel topluluklarla anlamlı etkileşime giren, sorumlu davranış gösteren, destinasyonun yenilenmesine katkı sağlayan aktif bir aktör olarak görülür (Fernandez & Garcia, 2023). Bu durum destinasyon yönetiminin pazarlama stratejilerinden ürün geliştirmeye kadar geniş bir alanda etkiler yaratır. Ziyaret deneyimi, katılımcı ve dönüştürücü bir süreç haline gelir.

· **İzleme, Değerlendirme ve Etki Ölçümünün Yeniden Tasarlanması**

Rejeneratif turizm, geleneksel turizm göstergelerinin (ziyaretçi sayısı, doluluk oranı, gelir) ötesine geçerek; ekolojik, kültürel ve sosyal etki ölçümünü merkezine almaktadır. Yeni nesil göstergeler biyolojik çeşitlilik

indeksleri, ekosistem sağlığı puanlamaları, topluluk refahı göstergeleri, kültürel süreklilik ve yerel katılım oranları, karbon pozitiflik ölçümleri gibi bütüncül metriklerle dayanır (Hussain et al., 2025). Bu sayede destinasyon yönetimi, yalnızca performans ölçümü yapmaz; aynı zamanda “iyileştirici etkiyi” kanıtlayan bilimsel bir çerçeve oluşturmaktadır.

7. DÜNYA GENELİNDEN UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Rejeneratif turizm, dünya genelinde hâlâ gelişmekte olan bir kavram olmakla birlikte, farklı coğrafyalarda bu yaklaşımı uygulamaya dönüştüren öncü destinasyonlar bulunmaktadır. Bu uygulamalar, rejeneratif turizmin kuramsal ilkelerinin sahada nasıl somutlaştığını göstermesi bakımından önemlidir. Aşağıda, literatürde en fazla referans verilen örnekler bölgesel temalar çerçevesinde ele alınmaktadır.

7. 1. Yeni Zelanda: Whanganui, Kaikōura ve Tiaki Promise Modeli

Yeni Zelanda, rejeneratif turizmin dünyadaki en güçlü uygulama sahalarından biridir. Ülke, turizm stratejisini kültürel değerler üzerine inşa edilmiş bir yenileyici sistem olarak kurgulamış ve “Tiaki Promise” adını verdiği ulusal turizm etik sözleşmesini hayata geçirmiştir. Bu sözleşme, ziyaretçilerin ülkeye “koruyucu” ve “iyileştirici” bir yaklaşımla gelmesini teşvik etmektedir (Tourism New Zealand, 2021).

Whanganui örneği: Nehrin hukuki kişiliği

- Whanganui Nehri, yerli Māori topluluklarının haklarını tanımak amacıyla “yasal kişi” statüsü elde etmiştir.
- Nehir artık sadece korunması gereken bir doğal unsur değil; aynı zamanda kültürel ve ekolojik bir özne olarak görülmektedir. Bu uygulama, rejeneratif turizmde doğa-insan ilişkisinin yeniden tanımlanmasına güçlü bir örnek oluşturmaktadır (Hutchinson, 2020).

Kaikōura: Deniz ekosistemi restorasyonu

- Balina gözlemciliği ile bilinen bölgede yönetimler, turizm gelirlerinin bir bölümünü deniz memelileri ekosisteminin restorasyonuna doğrudan yönlendirmektedir.
- Bu model, turizmin yalnızca iz bırakan değil, ekosistemi iyileştiren bir işlem haline gelmesini sağlar (Duarte et al., 2024). Yeni Zelanda örnekleri, rejeneratif turizmin hem kültürel hem ekolojik düzeyde uygulanabilirliğini göstermesi açısından literatürde sıkça referans verilmektedir.

7.2. Kosta Rika: Koruma Odaklı Ekoturizmden Rejeneratif Yaklaşım Geçiş

Kosta Rika, uzun yıllardır koruma temelli turizm politikalarıyla bilinse de son yıllarda rejeneratif turizm uygulamalarının öncüsü olarak görülmektedir. Ülkenin başarısı üç temel alana dayanmaktadır:

a. Rejeneratif tarım ve turizm entegrasyonu

Kırsal bölgelerde turizm işletmeleri ile rejeneratif tarım girişimleri iş birliği içinde çalışmakta; oteller kendi organik üretimlerini yapmakta, atıkları kompost sistemlerine yönlendirmektedir (Krüger, 2021).

b. Karbon pozitif destinasyon hedefi

Bazı bölgeler, sadece karbon nötr değil, karbon pozitif destinasyonlar olma hedefiyle uluslararası dikkat çekmiştir (Bellato et al., 2023).

c. Topluluk temelli yönetim

Kosta Rika’da yerel kooperatifler, turizm faaliyetlerinin büyük bölümünü yöneterek gelir dağılımını daha adil hale getirmektedir (Price et al., 2025). Bu örnek, rejeneratif turizmin döngüsel ekonomi ve topluluk temelli kalkınma ile birleştiğinde yaratacağı potansiyeli gözler önüne sermektedir.

7.3. İskandinavya: Rejeneratif Marka Konumlaması ve Turizm Ekosistemi

İzlanda, Finlandiya ve Norveç, rejeneratif turizmi ulusal marka stratejilerine dahil eden ilk ülkeler arasındadır.

· İzlanda: “Icelandic Pledge”

Turizm yöneticileri ve yerel halk, ziyaretçilere yönelik bir davranış taahhüdü sistemi geliştirmiştir. Bu sistem doğa koruması, atık yönetimi, yerel kültüre saygı gibi unsurları içermekte ve ziyaretçi davranışını destinasyon lehine dönüştürmeyi amaçlamaktadır (Icelandic Tourist Board, 2020).

· Finlandiya: Rejeneratif destinasyon yönetim planları

Finlandiya’da bazı bölgeler, turizmin yarattığı baskıya karşı yenileyici planlama araçları geliştirmiştir. Bunlar orman ekosistemine dayalı taşıma kapasitesi analizleri, doğa tabanlı turizm ürünleri tasarımı, turizm gelirlerinin habitat restorasyonuna aktarılması. Miedes-Ugarte et al. (2024) çalışması, İskandinav ülkelerini rejeneratif stratejiler açısından dünya çapında örnek olarak göstermektedir.

7. 4. Hawai'i: Yerel Topluluk Merkezli Rejeneratif Turizm

Hawai'i, özellikle O'ahu ve Maui adalarında rejeneratif turizmin sosyal bileşenine odaklanan öncü uygulamalar geliştirmiştir. Hawaiian Tourism Authority (HTA), 2021 sonrasında turizm politikalarını tamamen topluluk refahını esas alan rejeneratif modele dönüştürmüştür.

Öne çıkan uygulamalar:

- Ziyaretçi kapasitesinin yerel halkla ortak karar mekanizmalarıyla belirlenmesi,
- Yerel kültürün yalnızca korunması değil, canlı biçimde yeniden üretilmesi,
- Turizm gelirlerinin topluluk projelerine yönlendirilmesi (HTA, 2022).

Bu örnekler, rejeneratif turizmin kültürel ve sosyal boyutunu güçlendiren etkili bir yönetim yapısı sunmaktadır.

7.5. İspanya – Bask Bölgesi: Rejeneratif Döngü Modeli

Avrupa'da rejeneratif turizme model olarak gösterilen bölgelerden biri de Bask Bölgesi'dir. 2023 sonrası geliştirilen "Regenerative Tourism Loop Model" üç aşamadan oluşmaktadır:

1. Gözlem ve Değerlendirme: Çevresel, toplumsal ve ekonomik göstergelerin çok boyutlu analizleri.
2. Yenileyici Müdahale: Atık azaltım sistemleri, yeşil altyapı projeleri, kültürel miras canlandırma stratejileri.
3. Yeni Denge: Uygulama sonuçlarının ölçülmesi ve iyileştirici döngülerin yeniden planlanması.

Bu model, rejeneratif turizmin yönetim döngüsünü ortaya koyan ilk bölgesel çerçevelerden biri olarak literatürde yer bulmuştur (Miedes-Ugarte et al., 2024).

Dünya genelindeki uygulamalar, rejeneratif turizmin yalnızca teorik bir yaklaşım değil, farklı kültürlerde, coğrafyalarda ve yönetim modellerinde uygulanabilir bir çerçeve olduğunu göstermektedir. Bu örnekler, ekosistem restorasyonunu merkeze alan planlama, topluluk temelli yönetim, döngüsel ekonomi uygulamaları, kültürel sürekliliği ve kimlik üretimini güçlendiren stratejiler, ziyaretçiyi pasif tüketici değil, aktif ortak-yaratıcı olarak konumlandırma gibi ortak noktaları paylaşmaktadırlar. Bu nedenle literatür, rejeneratif turizmin gelecekte destinasyon yönetiminde güçlü bir dönüşüm modeli olarak yaygınlaşacağını öngörmektedir.

Kaynakça

- Alamineh, G. A., Hussein, J. W., Mulu, Y. E., & Taddesse, B. (2023). The Negative Cultural Impact Of Tourism And its Implication On Sustainable Development in Amhara Regional State. *Cogent Arts & Humanities*, 10(1).
- Alsharif, A. H., Mohd Isa, S., Md Salleh, N. Z., Abd Aziz, N., & Abdul Murad, S. M. (2025). *Exploring the nexus of over-tourism: Causes, consequences, and mitigation strategies*. *Journal of Tourism and Services*, 16(30), 99–142.
- Baloch, Q. B., Shah, S. N., Iqbal, N., Sheeraz, M., Asadullah, M., Mahar, S., & Khan, A. U. (2022). Impact Of Tourism Development Upon Environmental Sustainability: A Suggested Framework For Sustainable Ecotourism. *Environmental Science And Pollution Research*, 30(3), 5917–5930.
- Baloch, Q. B., Shah, S. N., Iqbal, N., Sheeraz, M., Asadullah, M., Mahar, S., & Khan, A. U. (2022). *Impact of tourism development upon environmental sustainability: A suggested framework for sustainable ecotourism*. *Environmental Science and Pollution Research*, 30(3), 5917–5930.
- Bellato, L., Frantzeskaki, N., & Nygaard, C. A. (2022). Regenerative Tourism: A Conceptual Framework Leveraging Theory And Practice. *Tourism Geographies*, 24(1), 1-21. <https://doi.org/10.1080/14616688.2022.2044376>
- Bellato, L., Frantzeskaki, N., & Nygaard, C. A. (2023). *Regenerative tourism: A conceptual framework leveraging theory and practice*. *Tourism Geographies*, 25(4), 1026–1046.
- Control Union. (2023). *Sürdürülebilir turizm nedir?* Erişim: 10 Aralık 2025, <https://www.controlunion.com/tr/surdurulebilir-turizm-nedir>
- Corral-Gonzalez, L., Cavazos-Arroyo, J., & García-Mestanza, J. (2023). Regenerative Tourism: A Bibliometric Analysis. *Journal Of Tourism, Heritage & Services Marketing*, 9(2), 41–54.
- Dredge, D., & Fahy, V. (2022). Regenerative Tourism: Transforming Mindsets, Systems And Practices. *Journal Of Tourism Futures*, 8(3), 269-285.
- Duarte, C. M., Et Al. (2024). Advancing Global Climate And Biodiversity Goals Through Regenerative Tourism. *Sustainability*, 16(20), 9133.
- Dziadkiewicz, A. (2024). Regenerative Tourism – Between Theory And Practice. *Most Wiedzy*.
- Ellen MacArthur Foundation. (2021). *Circular economy in tourism: Opportunities for regenerative systems*.
- Fernandez, J., & Garcia, M. (2023). *Value Co-Creation And Regenerative Destinations: A Conceptual Synthesis*. *Journal Of Sustainable Tourism*.
- Gössling, S., & Higham, J. (2020). *The Future Of Tourism After COVID-19: Alternative Pathways Toward Sustainability*. *Tourism Geographies*.

- Holling, C. S. (1973). *Resilience And Stability Of Ecological Systems*. Annual Review Of Ecology And Systematics, 4, 1–23.
- Hussain, A., Day, J. A., Sydnor, S., & Noakes, S. (2025). Frameworks For Measuring Regenerative Tourism. *Journal Of Sustainable Tourism Research*.
- Hutchinson, A. (2020). *Environmental Personhood And Tourism: The Case Of Whanganui River*. Journal Of Environmental Law.
- Icelandic Tourist Board. (2020). *The Icelandic Pledge*. Reykjavík.
- Janusz, G. K. (2013). Towards Sustainable Tourism – Framework, Activities And Implications. *[Dergi Bilgisi]*.
- Krüger, K. (2021). *Regenerative Agriculture And Tourism İntegration İn Costa Rica*. Journal Of Ecotourism.
- Liu, Z. (2003). Sustainable Tourism Development: A Critique. Journal Of Sustainable Tourism, 11(6), 459-475. <https://doi.org/10.1080/09669580308667216>
- Price, S., & Ark. (2025). A Regenerative Approach To Tourism: Learnings From Community Enterprises. *Journal Of Outdoor Recreation And Tourism*.
- Raworth, K. (2017). *Doughnut Economics: Seven Ways To Think Like A 21st Century Economist*. Chelsea Green Publishing.
- Tourism New Zealand. (2021). *Tiaki Promise: National Tourism Responsibility Framework*.
- Uğurlar, A. (2017). Turizmde Sürdürülebilirlik: Ölçülebilirlik Aracı Olarak Göstergelerin Önemi. *[Dergi Bilgisi]*.
- Vargo, S. L., & Lusch, R. F. (2008). *Service-Dominant Logic: Continuing The Evolution*. Journal Of The Academy Of Marketing Science, 36(1), 1–10.
- Wang, S. (2025). Sustainable Tourism And Its Environmental And Economic Effects. *Sustainability*, 17(11), 5058.
- Yentür, F. (2025). Yenileyici (Rejeneratif) Turizm: Kavramsal Bir Derleme Ve Dünyadan En İyi Örnekler. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(3), 1044–1064.

Havayolu İşletmelerinin Sürdürülebilirlik Anlayışı: Ödüllü Havayolu İşletmeleri Üzerine Bir İnceleme¹

Hasan Tahsin Kavlak²

Hasan Suat Aksu³

Özet

Bu araştırma en iyi 3 havayolu işletmesinin sürdürülebilirlik faaliyetlerinin incelenmesi amacıyla yürütülmüştür. Araştırmada incelenen havayolu işletmeleri, Skytrax'ın bağımsız tüketici oylarıyla belirlediği havayolu işletmeleri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Araştırmada tespit yapılma amacı olduğundan nitel araştırmalarda kullanılan durum çalışması modeli kullanılmıştır. İncelenen havayolu işletmelerinin ortak sürdürülebilir faaliyetleri; 2050 yılında sıfır karbon salınımını hedefi koyması ve yürütülen faaliyetlerin BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini karşılayıcı atıflar yapılmasıdır. İşletmelerin yaptıkları sürdürülebilirlik temelli faaliyetlerin Paris İklim Anlaşması ve IATA temel hedeflerine yönelik olduğu da dikkat çekmiştir. İşletmeler içinde sürdürülebilirlik faaliyetlerinin gerçekleşmesine yönelik en fazla iş birliği kuran “B” havayolu işletmesidir. Bu konuda diğer havayolu işletmelerinden farklılaşmaktadır. Elde edilen bulgular neticesinde çeşitli öneriler geliştirilmiştir. Geliştirilen önerilen sektöre, işletmelere ve bilimsel çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1 Bu araştırma; 8-9 Aralık 2023 tarihinde Azerbaycan Mingeçevir Devlet Üniversitesi tarafından düzenlenen “Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi: Küresel Trendler, Ulusal Deneyimler ve Yeni Hedefler” isimli kongrede sözlü olarak sunulmuştur.

2 Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi Turizm Fakültesi, Türkiye, htavlak@sinop.edu.tr , ORCID: 0000-0003-0036-9652

3 Arş. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi Turizm Fakültesi, Türkiye, hasansuat.aksu@su.edu.tr , ORCID: 0000-0001-8196-129X

1.GİRİŞ

Turizmin en temel özelliği bulunulan yerden başka bir yere seyahat etmeyi içermesidir. Bu yüzden turizm endüstrisinin temel işletmeleri içerisinde en önemlilerinden birisinin de havayolu işletmeleri olduğu kabul edilmektedir. Havayolu işletmeleri özellikle 21. yüzyıl teknolojik gelişmeleriyle birlikte en çok talep gören ulaştırma işletmeleri arasında görülebilir. Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği (IATA^a, 2023) verilerine göre 2023 yılının ilk üç çeyreğinde yolcu ve kargo taşımacılığı 780 milyar dolarlık bir gelir hacmine ulaşmıştır. 2019 yılında Çin'in Vuhan kentinde ortaya çıkarak tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgınına rağmen çok hızlı bir toparlanma sürecine giren havayolu sektörü 2021 yılına kıyasla 2022 yılında %64,4 oranında yolcu trafiğini arttırmıştır (IATA^b, 2023). Ancak Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO) yine de COVID-19 salgını öncesi döneme göre %28'lik bir kaybın olduğunu vurgulamıştır (ICAO^a, 2023). Özellikle uluslararası turizm hareketliliği için oldukça önemli konumda olan havayolu sektörünün tüketicileri etkilemek, endüstrinin devamını sağlamak ve toplumsal fayda sağlama amaçlarının olduğu da bilinmektedir. Nitekim her sektörde olduğu gibi havayolu sektöründe de işletmecilik mantığı ön plandadır.

Havayolu işletmeleri; sosyal sorumluluk, sponsorluk, reklam gibi tüketiciyi etkileme amacıyla birçok pazarlama faaliyeti gerçekleştirmektedir. Bu pazarlama faaliyetleri ile kâr marjını artırma ve işletmenin sürekliliğini sağlama amaçları ön plana çıkmaktadır (Güneş ve Dülger, 2020: 20). Ancak küresel düzeyde yeni bir farkındalığın ve işletmeler için daha öncelikli bir alanın da oluştuğunun farkına varılmalıdır. Bu farkındalık; işletmelerin sürekliliğini sağlamanın yanı sıra havayolu sektörünün ve turizm hareketliliğinin de sürekliliğini sağlamaktır. Sektörün sürekliliği için doğal çevrenin, çalışanların, tedarikçilerin, tüketicilerin ve sektör ile ilişkili olan tüm paydaşların sürdürülebilir ve sorumlu davranışları sergilemesi gerekmektedir (Tuna ve Dülger, 2020: 155). Bu farkındalık ve gereklilikle birlikte havayolu işletmeleri bir dizi yeni faaliyetleri harekete geçirmiştir. Çünkü değişen çevre koşullarına adaptasyon sağlarken sürdürülebilir bir gelişim politikasının sağlanmaması, başta havayolu işletmelerini daha sonra havayolu sektörünü ve turizm endüstrisini olumsuz etkilemektedir. Bu farkındalık COVID-19 salgını ile birlikte daha da artmıştır. Tüm bu bilgiler ışığında turizm endüstrisinin bir bileşeni olarak ödül almış ilk 3 havayolu işletmesinin sürdürülebilirlik ile ilgili faaliyetlerini incelemek bu araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. İncelemeler sonucunda yapılan çıkarımların ve geliştirilen önerilerin havayolu işletmeleri başta olmak üzere tüm turizm

paydaşlarına, politika yapıcılara ve bilimsel çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. TURİZM VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Turizm sektörünün ekonomik ve sosyo-kültürel etkilerinin yanı sıra biyofiziksel ve çevresel etkilerinin de olması hem turistler ve yatırımcılar hem de politika yapıcıların ekoturizm, sorumlu turizm gibi turizm felsefelerini edinmelerine yol açmıştır (Carasuk vd., 2016: 19; Doğancı, 2022). Bu felsefenin edinilmesinde özellikle COVID-19 döneminde işletmecilere sunulan devlet destekleri de etkili olmuştur (Doğancı, 2020). Bu yeni turizm felsefelerinin ortak tarafları turizmin belli destinasyonlarda odaklanmasını engellemek, turizmi tabana yayarak tahribatı minimuma indirmek ve turist tüketim davranışlarını en aza indirerek doğal kaynakların tükenme hızını düşürmektir. Bu noktada turizm sektörüne dikkat çekilmektedir. Nitekim karbon salınımının %75'lik bir kısmının turizm sektöründen kaynaklandığı ifade edilirken turizm sektörü içerisindeki bu oranın da %40'ının havayolu ulaşımından kaynaklandığı belirtilmiştir (Miralles vd., 2023). Dolayısıyla doğrudan hava kirliliğine dolaylı olarak ise su ve çevre tahribatına yol açması sebebiyle havayolu işletmelerinin sürdürülebilirlik ile ilgili faaliyetleri oldukça önem arz etmektedir.

Havayolu işletmelerinin sürdürülebilir çevre yönetimi konusuna yönelik doğrudan yasal ya da yasal olmayan herhangi bir uygulama yer almasa da turizm sektörünün geneline yönelik küresel örgüt kurulması ve yaptırımların uygulanması söz konusudur. Paris İklim Zirvesi'nde 196 ülke tarafından kabul edilen Paris İklim Anlaşması bu uygulamaların ilk adımlarından biri olarak görülmektedir. Bu anlaşmanın en önemli maddelerinden biri de 2050 yılı sonrası için öncelikle gelişmiş ülkelerin, daha sonra gelişmekte olan ülkelerin karbon salınımlarını sıfır derecesine indirmeleri talebidir. (UN, 2015). Bunun üzerine küresel düzeyde en fazla tüketimi ve tahribatı yaratan sektörlerden birinin de turizm olduğu düşünülerek Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi (GSTC) kurularak turizmde sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik kriterler belirlemiş ve kriterleri sağlayan turizm paydaşlarına sertifikasyon sağlamıştır (GSTC, 2025). Ancak sektörel bazdaki bu kriterler ve sertifikasyonlar çoğunlukla oteller, tur operatörleri ve destinasyonlar için hazırlanmıştır. Havayolu işletmelerine dönük herhangi bir uygulama yer almamıştır. Buna karşın Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği (IATA, 2025) Paris İklim Anlaşmasında geçen 2050'ye kadar net sıfır karbon salınımı hususunda temel amaç edinmiş ve havayolu işletmelerini de bu noktada teşvik etmektedir.

IATA (2025), havaalanlarının yer hizmetlerinde kullanılan ekipmanlarda elektrik enerjisine geçiş, havayolu trafiğinde verimliliği sağlamak için yapay zekayı kullanma, havaalanlarında tabiata dönük tasarımların uygulanması, yenilenebilir enerji kullanımı ve depolanması, havaalanı çevre yönetim sisteminin kurulması ve gürültü kirliliğini azaltıcı uygulamaların benimsenmesi gibi konularda havaalanlarını yönlendirmekte ve denetlemektedir.

Sürdürülebilirliğe yönelik uygulamalar politika yapımcıların yanı sıra tüketiciler cephesinden de önemli görülmektedir. Özellikle sürdürülebilir turizm faaliyetlerinin iklim adaleti sağlama konusunda etkili olduğuna yönelik görüşler de bulunmaktadır (Dülger ve Güneş, 2025). Bu da tüketicilerin satın alma davranışlarını şekillendirmede etkili olabilmektedir. Nitekim konaklama işletmelerindeki sürdürülebilir turizm uygulamalarının satın alma davranışını olumlu yönde etkilediği (Özdemir Uçgun ve Narıcı, 2023) ve havayolu işletmelerinin çevresel duyarlılığının tüketici memnuniyetini olumlu etkilediği (Zengin ve Duran, 2024: 103-120) yapılan çalışmalarca ortaya koyulmuştur. Dolayısıyla sürdürülebilir turizm uygulamaları çevresel tahribatın önlenmesinde politik bir güç olabileceği gibi sektörel bazda rekabet avantajı sağlayan bir faktör olarak da ön plana çıkmaktadır.

3. YÖNTEM

Bu araştırma; havayolu işletmelerinin sürdürülebilirlik ile ilgili faaliyetlerinin incelenmesi amacıyla yürütülmüştür. Dünya üzerinde 193 ülkeden 5000'e yakın havayolu işletmesi ulaştırma faaliyete yürütmektedir (ICAO^b, 2023). Ancak bu havayolu şirketleri içerisinde bazıları uluslararası pazarlarda faaliyet göstermekte ve diğer işletmelerden farklılaşma yoluna gitmektedirler. Farklılaşmaları ortaya çıkarmak ve havayolu işletmelerini derecelendirmek amacıyla kurulan Skytrax'e 232 uluslararası havayolu işletmesi üyedir (Skytrax, 2023). Skytrax'e üye olan söz konusu 232 uluslararası işletme araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 2023 yılında Skytrax tarafından uygulanan tüketicilerin bağımsız oyları ile seçilmiş en iyi 3 havayolu işletmesi oluşturmaktadır. Çalışmanın etik kurallara uygunluğunu ve objektifliğini sağlamak amacıyla havayolu işletmelerinin isimleri yerine harfler kullanılmıştır. Havayolu işletmelerinin sürdürülebilirlik ile ilgili faaliyetleri havayolu işletmelerinin resmi internet sitelerinden alınmıştır. Araştırmada; nitel araştırma yöntemlerinde kullanılan durum çalışması modeli kullanılmıştır. Durum çalışması; "sınırları belli bir sistem içerisindeki durumların derinlemesine incelenmesi" olarak tanımlanmaktadır (Merriam, 2013: 40).

4. BULGULAR

Araştırma kapsamında incelenen havayolu işletmelerine ilişkin betimleyici bazı istatistiksel bilgiler Tablo 1’de verilmektedir. Tablo 1’e göre en iyi ilk 10 havayolu içerisinde en fazla yolcu taşıyan ve filosunda en fazla uçağa sahip havayolu işletmesi Fransa menşeli “G” havayolu işletmesi iken en fazla destinasyona sefer düzenleyen işletme ise Japonya menşeli “E” işletmesidir. Hem hizmet verdiği yolcu sayısı ve destinasyon sayısı bakımından hem de filosundaki uçak sayısı bakımından en düşük rakamların ise Tayvan menşeli “I” işletmesine ait olduğu görülmektedir. İlk üç sırada yer alan havayolu işletmelerinin hiçbirisi taşınan yolcu sayısı, filodaki uçak sayısı veya hizmet verilen destinasyon sayısı bakımından en yüksek niceliksel değere ulaşamamıştır. En iyi 10 havayolu içerisinde 6’sının Uzak Doğu ülkeleri menşelerinden, 3’ünün Orta Doğu ülkeleri menşelerinden olduğu belirlenirken yalnızca 1’inin Avrupa ülkeleri menşelerinden olduğu tespit edilmiştir. İlk 3’te yer alan havayolu işletmelerinin ise 2’si Uzak Doğu, 1’i ise Orta Doğu ülkelerinden olduğu saptanmıştır. Buna karşın Orta Doğu ülkelerinden “B” işletmesinin toplam yolcu sayısı Uzak Doğu ülkelerinden “A” ve “C” işletmesinin toplam yolcu sayısından fazla olduğu belirlenmiştir.

Tablo 1. En İyi 10 Havayolu İşletmesine Ait Betimleyici İstatistiksel Veriler

Sıralama	Menşe	Havayolu işletmesi	Taşınan yolcu sayısı	Filodaki uçak sayısı	Hizmet verilen destinasyon sayısı
1	Singapur	A	18 154 900	133	74
2	Katar	B	24 769 630	260	153
3	Japonya	C	4 210 000	236	118
4	Bir. Arap Em.	D	43 626 000	260	150
5	Japonya	E	30 109 920	229	376
6	Türkiye	F	71 817 525	394	342
7	Fransa	G	83 000 000	522	300
8	Hong Kong	H	2 800 000	181	58
9	Tayvan	I	2 206 355	87	61
10	Güney Kore	J	10 966 000	157	120

4.1. “A” Havayolu İşletmesinin Sürdürülebilirlik ile İlgili Faaliyetleri

Sürdürülebilirlik ile ilgili olarak ilk faaliyetleri 2013 yılında sürdürülebilirlik faaliyetlerine ilişkin bir rapor yayınlamak ile başlamıştır. 2019 yılında ise işletme bünyesinde sürdürülebilirlik ofisi kurulmuştur. Şubat 2022’de Küresel Sürdürülebilir Havacılık Yakıtı beyanını imzalayan ilk havayolu işletmesi olarak 2050 yılına kadar net sıfır karbon emisyonu sözü vermiştir. Yine 2022 yılında “Singapur Sivil Havacılık Otoritesi” ve “Gelecek Nesiller için Net Sıfıra Doğru” kurumları ile sürdürülebilir havacılık yakıtının kullanımını operasyonel hale getirmek için ortaklıklar kurmuştur. “A” havayolu işletmesinin 2022-2023 döneminde gerçekleştirmiş olduğu sürdürülebilirlik faaliyetleri şu şekildedir:

- Kapsam 1 ve Kapsam 2 sera gazı emisyonları içerisinde toplam 12,77 milyon ton karbondioksit salınımı yapılmıştır.
- Filo genelinde yakıt tasarrufu ve verimlilik önlemleri sayesinde 39 901 ton karbondioksit salınımı azaltılmıştır.
- Filo genelinde 11,80 LTK/AG genel yakıt verimliliği sağlanmıştır.
- Uçuşlardan üretilen 1 971 ton atığın 300 tonu geri dönüşüme kazandırılmıştır.
- Havayolu işletmesine ait ofislerde üretilen 1 343 ton atığın 175 tonu geri dönüşüme kazandırılmıştır.
- Havayolu işletmesine ait ofislerde tüketilen 176 046 m³ suyun 22 550 m³’ü yağmur sularının toplanmasıyla elde edilmiştir.
- Havayolu işletmesine ait tüm birimlerde 4,4 GWh yenilenebilir enerji kullanılmıştır.
- Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden 8’inci (insana yakışır iş ve ekonomik büyüme), 12’nci (sorumlu üretim ve tüketim) ve 13’üncü (iklim eylemi) kalkınma hedeflerinin işletme politikaları gereği çok öncelikli olduğu beyan edilmiştir.

4.2. “B” Havayolu İşletmesinin Sürdürülebilirlik ile İlgili Faaliyetleri

“B” havayolu işletmesi, IATA tarafından yürütülen “Çevresel Değerlendirme Programı” kapsamında en yüksek seviye ile sertifikalandırılmış ilk havayolu işletmesidir. Bu sertifika; yer hizmetlerinden uçuş hizmetlerine kadar havayolu işletmelerinin tüm faaliyetlerinde uyguladığı çevre yönetim sisteminin belirli kriterlere göre değerlendirilmesini kapsamaktadır. Ayrıca

bu işletme de tıpkı “A” işletmesi gibi 2050 yılına kadar sıfır karbon emisyonu sözü vermiştir. Bu kapsamda yolcuların bilet alma aşamalarında karbon telafisi yapabilecekleri bir program oluşturmuştur. Karbon dengeleme programı adı verilen bu programda yolcular bilet alış aşamasında bağış yapabilmektedir. “B” havayolu işletmesi sürdürülebilirlik temelinde ulusal ve uluslararası birçok kurum ve kuruluşla iş birliği yapmıştır. “B” havayolu işletmesinin 2019-2021 yılları arasında sürdürülebilirlik ile ilgili yapmış olduğu faaliyetler şu şekildedir:

- Uçak kabin hizmetlerinde 2019 yılında “Quisine” isimli bir proje yapılmıştır. Bu projede israfı azaltmak ve kirliliği önlemek adına geri dönüştürülebilir ve tek kullanımlık malzemelerin kullanımı ön plandadır. Bu sayede %80’e kadar bir atık dönüşümü sağlanmıştır.
- Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID Routes) ile mutabakat imzalayarak yasadışı yaban hayatı ticaretine engel olmaya yönelik ilk sertifika alan havayolu olmuştur.
- Meme Kanseri Farkındalık ayında Doha’dan Zürih’e tüm personelin kadınlardan oluştuğu bir sefer düzenlemiş ve işletme bünyesindeki tüm kadın personel için mamogram taramalarını ve çeşitli testleri ücretsiz sunmuştur.
- Hıfz Al Naema (Katar’da israf ile mücadele eden bir sivil toplum kuruluşu) ile ortaklık yürüterek gıda israfını önleyici tedbirler almıştır. Bu tedbirler sayesinde her gün 200-300 kg yiyecek ve içecek ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmıştır.
- COVID-19 pandemi sürecinde yoğun çalışma hayatı bulunan sağlık çalışanlarına 100 000 ücretsiz bilet vermiştir.
- Skycell ile ortaklık kurarak hibrit ilaç konteynırlarının üretimine destek olmuştur.
- Kargo uçakları ile kendi habitatına kazandırılmak üzere yabani hayvanların taşınmasında ön ayak olmuştur.
- General Electric ile su tasarrufu için iş birliği yapılmıştır. Bu iş birliği ile “360 köpük yıkama” yöntemini kullanan ilk havayolu olmuştur. Ayrıca geri dönüştürülmüş atık sular bitki sulamada, klima suları ise temizlik işlerinde kullanılmıştır.
- Uçaklarında yeni iyileştirmeler yaparak gürültü kirliliğini %15 azaltmıştır.

- Basılı materyallerden ziyade elektronik dergi ve gazete hizmeti sunmak için PressReader ile ortaklık kurmuştur.
- Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden 3'üncü (sağlıklı ve kaliteli yaşam), 4'üncü (nitelikli eğitim), 5'inci (toplumsal cinsiyet eşitliği), 7'inci (erişilebilir ve temiz enerji), 8'inci (insana yakışır iş ve ekonomik büyüme), 12'inci (sorumlu üretim ve tüketim), 13'üncü (iklim eylemi), 15'inci (karasal yaşam) ve 17'inci (amaçlar için ortaklıklar) kalkınma hedeflerinin işletme politikaları gereği çok öncelikli olduğu beyan edilmiştir.

4.3. "C" Havayolu İşletmesinin Sürdürülebilirlik ile İlgili Faaliyetleri

İşletme bünyesinde doğrudan sürdürülebilirlik ile ilgilenen bir yönetim kadrosu oluşturulmuştur. Bu kadro, yıl boyunca tüm çalışmaları yaparak yılda iki kez olmak üzere düzenli toplantılarla mevcut politikaların ve uygulamaların geliştirilmesi konusunda istişare yapmaktadır. İşletmenin temel sürdürülebilirlik anlayışının çevre, insan hakları, çeşitlilik ve katılım ile bölgesel canlandırma çevresinde olduğu ifade edilmiştir. Bu kapsamda sürdürülebilirlik ile yapılmış olan faaliyetler şu şekildedir:

- Sürdürülebilirlik ile ilgili iç farkındalık oluşturmak adına hizmet için sürdürülebilir kalkınma hedefleri seminerleri düzenlenmiştir.
- Sürdürülebilirliğin işletmenin tüm birimlerinde ve işletmenin tüm personeline uygulanabilmesi için işletme sosyal sorumluluk kuralları yayınlamış ve personelinin buna uygun davranışlar sergilemesini teşvik etmiştir. Söz konusu bu sosyal sorumluluk kuralları; müşterilere ve topluma güvenlik ve memnuniyet, her ülkenin yasa ve düzenlemelerine uygun davranış, bilgede ve iletişimde dürüstlük ilkesi, insan haklarına ve çeşitliliğe saygı, çevresel farkındalık ve enerjik toplum yaratmada sorumluluk üstlenme başlıklarından oluşmaktadır.
- İşletme çevresel sürdürülebilirlik anlayışı çerçevesinde yeni uçak teknolojilerini benimseme, 2050 yılına kadar net sıfır karbon emisyonu, emisyon ticaret programlarının kullanımı, yıpranmış tesis ve ekipmanların yenilenmesi, yenilenebilir enerji kullanımı, tek kullanımlık plastikler yerine çevre dostu malzemelerin kullanımı, kargo plastik sargısının geri dönüşümü, dijital platformlar ile kağıt israfının önlenmesi, işletmeye ait uçak ve tesislerde gıda israfını önlemeye yönelik geri dönüşüm üniteleri ve biyoçeşitliliğin korunması adına yasadışı yaban hayatı ticaretinin önlenmesi politikalarına sahiptir. Bu politikalara istinaden bitkisel yağ, şeker, hayvansal yağ,

atık biyokütle gibi sürdürülebilir kaynaklardan sürdürülebilir havacılık yakıtının kullanımını arttırma, en son geliştirilen uçaklarla yakıt tasarrufunu sağlama, uçak içi ağırlık düşürülerek ve düzenli motor temizliği yapılarak uçuş operasyonlarını iyileştirme ve azaltılamayan karbon emisyonu için emisyon ticaret sistemini kullanma faaliyetleri yürütülmektedir. Ayrıca uçak koltuklarında yer alan kafa kılıfları elma posası, atık şeker kamışı, hint yağı ve vegan deri ürünleri gibi malzemelerden üretilmektedir.

- İşletme sosyal sürdürülebilirlik anlayışı çerçevesinde insan haklarına saygı gösterme, sorumlu tüketim, sosyal sorunlarda teknoloji kullanımı, bölge kalkınmasında toplumu harekete geçirme, sürdürülebilirlik konusunda farkındalığı yüksek insan kaynağı istihdamı veya eğitimi politikalarına sahiptir.
- Karbon salınımını ve yakıt tüketimini azaltmak için motor yıkama işlemleri, uçak ağırlığının azaltılması, optimum irtifa, hız ve rota oluşturma, flap cihazı ile aerodinamik direncini azaltılması karada iniş sonrası sürüş için tek motor kullanma faaliyetleri yürütülmektedir. Bu faaliyetler sonrasında 3 711 ton karbon salınımı, 1 476 kilolitre uçak yakıtı azaltılması sağlanmıştır. Bu miktar ortalama Boeing 787-9 uçağının dünyanın etrafını 5 kez uçmasına (205 920 km) yetecek kadar yakıt anlamına gelmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Skytrax tarafından yürütülen çalışmalar sonucunda tüketicilerin oyları ile bağımsız bir şekilde belirlenen en iyi 3 havayolu işletmesinin sürdürülebilirlik faaliyetlerinin incelenmesi amacıyla yürütülen bu araştırma neticesinde sürdürülebilirliğin önemi ortaya konulmuştur. İnceleme sürecinde incelenen havayolu işletmelerinin web sitesinde sürdürülebilirlik sekmesinin olduğu ve incelenen havayolu işletmelerinin dönemlik, 2 senelik sürelerde sürdürülebilirlik raporları yayınladığı tespit edilmiştir. Havayolu işletmelerinin sürdürülebilirlik faaliyetlerinde rol oynamalarının hem ticari anlamda sektörü hem de duygusal anlamda tüketicileri olumlu etkileyebilme fırsatı sağladığı düşünülmektedir. Nitekim bu araştırmada en iyi havayolu işletmesinin seçiminde tüketiciler ve bağımsız bir kuruluş yer almaktadır. Söz konusu sürdürülebilirlik faaliyetleri ile kurumsal sosyal sorumluluk ve sponsorluk gibi halkla ilişkiler faaliyetleri de yürütülebilir. Böylece işletmenin uluslararası pazarlarda görünürlüğü artırılabilir. Araştırma neticesinde incelenen işletmelerin üçünde de 2050 yılında sıfır karbon salınımı hedefi bulunmaktadır. Bu da Paris İklim Anlaşması ve IATA temel hedefleriyle

paralellik göstererek havayolu işletmelerinin hem sürdürülebilirlik odaklı küresel politikalara uygun davranış gerçekleştirdiğini hem de rekabette dezavantaja düşmemek için çaba sarf ettiklerini göstermektedir. İşletmeler içerisinde “B” havayolu işletmesinin sürdürülebilirlik adına daha fazla kurum ve kuruluşla iş birliği yaptığı gözlemlenmiştir. Ayrıca yine “B” havayolu işletmesinde incelenen diğer havayolu işletmelerine göre sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesine yönelik daha fazla faaliyet gösterildiği tespit edilmiştir.

Araştırma bulgularından hareketle şu önerilerin sektöre ve akademik çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

- Küresel ısınma, orman yangınları, depremler gibi doğal tahribatın önüne geçebilmek adına başta uluslararası işletmeler olmak üzere tüm işletmelerin ve tüketicilerin duyarlı olması ve koruma ve sürdürme adına bir dizi önlem alması gerekmektedir. Bu önlemlerin başında eğitim gelmektedir. İşletmeler kendi bünyesindeki insan kaynağına sürdürülebilirlik bilinci oluşturmak için eğitim vermelidir.
- İşletmelerde olduğu gibi işletmelere insan kaynağı sağlayan yükseköğretim kurumlarının müfredatlarına sürdürülebilirlik ile ilgili dersler eklenmelidir.
- Havayolu işletmelerinin kullandıkları ürünlerin ve sürdürülebilirlik faaliyetlerinin sunulduğu bir müze açılması, tüketicilerin sürdürülebilirlik bilincini arttırabilir. Bu sayede işletmelerin ise daha görünür olması sağlanabilir.
- Turizm sektörüne ürün üreten işletmelerden ve küresel kuruluşlardan oluşan bir örgütlenme ile küresel sürdürülebilir turizm faaliyetlerine yönelik politika geliştirilebilir. Böylece tüm dünya üzerinde turizmin neden olduğu atık ve olumsuz durumlar engellenebilir.
- Havayolu işletmeleri getiri yönetimini yaparken sürdürülebilirliği sağlayıcı önlemler almalıdır. Eğer buna yönelik hali hazırda önlem alınıyorsa sürdürülebilirlik raporlarında bunlara yer vermelidir.
- Bilimsel araştırmacılar sürdürülebilirlik faaliyetlerinin işletmelerin ve sektörün karlılığını ve devamlılığını tespit edici bilimsel araştırmalar yürütebilirler. Bu araştırmalar sektör paydaşlarının tamamına fayda sağlayabilir.

Kaynakça

- Carasuk, R., Becken, S. and Hughey, K. F. (2016). Exploring values, drivers and barriers as antecedents of implementing responsible tourism. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 40(1), 19-36.
- Doğancılı, O. S. (2020). Covid-19 salgını sonrası turizm destekleri. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 2808-2820.
- Doğancılı, O. S. (2022). Göller bölgesinde alternatif turizm: Konaklama tesislerinin internet siteleri üzerine bir araştırma. *Social Sciences Studies Journal*, 4(13), 168-177.
- Dülger, A. S. ve Güneş, G. (2025), İklim adaletinin sağlanmasında sürdürülebilir turizmin rolü: R programı ile bibliyometrik analiz, *Journal of Gastronomy Hospitality and Travel*, 8(3), 1212-1223.
- GSTC (2025). Erişim adresi: <https://www.gstc.org/about/> , Erişim tarihi: 07.11.2025.
- Güneş, G. ve Dülger, A. S. (2020). Turizm Kavramı, Turizmin Tarihçesi, Ülke Ekonomilerine Katkısı ve Turizm İstatistikleri, içinde *Sağlık Turizmi* (Ed. Dilaver Tengilimoğlu), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- IATA (2025) Erişim adresi: <https://go.updates.iata.org/airport-environmental-trend-report> , Erişim tarihi: 07.11.2025.
- IATA^a (2023). Annual review. Erişim adresi: <https://www.iata.org/contentassets/c81222d96c9a4e0bb4ff6ced0126f0bb/annual-review-2023.pdf> , Erişim tarihi: 01.11.2023.
- IATA^b (2023). Press releases. Erişim adresi: <https://www.iata.org/en/pressroom/2023-releases/2023-02-06-02> , Erişim tarihi: 01.11.2023.
- ICAO^a (2023). Effects of novel coronavirus (COVID-19) on civil aviation: Economic impact analysis. Erişim adresi: https://www.icao.int/sustainability/Documents/COVID-19/ICAO_Coronavirus_Econ_Impact.pdf , Erişim tarihi: 01.11.2023.
- ICAO^b (2023). Member states. Erişim adresi: <https://www.icao.int/about-icao/Pages/member-states.aspx> , 01.11.2023.
- Merriam, S. B. (2013). Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber (3. Baskıdan Çeviri) Ed: S. Turan, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Miralles, C. C., Barioni, D., Mancini, M. S., Jorda, J. C., Roura, M. B., Salas, S. P., Argelaguet, L. L. and Galli, A. (2023). The footprint of tourism: A review of water, carbon and ecological footprint applications to the tourism sector. *Journal of Cleaner Production*, 422, 138568.
- Özdemir Uçgun, G. ve Narıcı, M. T. (2023). Konaklama işletmelerindeki sürdürülebilir turizm uygulamalarının satın alma davranışına etkileri. *Afyon Kocatepe Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(4), 1595-1610.

- Skytrax, (2023). Airlines. Erişim adresi: <https://skytraxratings.com/airlines> , Erişim tarihi: 01.11.2023.
- Tuna, M. ve Dülger, A.S. (2020). Konaklama İşletmelerinde Sorumlu Turizm Uygulamaları ve Belgelendirme Sistemleri, içinde *Sorumlu Turizm* (Ed. S. Gül Güneş ve Seda Özdemir Akgül), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- United Nations (2015). Framework Convention on Climate Change, *Conference of the Parties*, 30 November – 11 December, Paris.
- Zengin, V.E. ve Duran, Z. (2024). Çevresel Duyarlılığın Müşteri Memnuniyetine Etkisi: Havayolu İşletmeleri Üzerine Bir İnceleme, içinde *Sosyal Bilimlerde Teorik ve Ampirik Araştırmalar III*, İKSAD Publications, Ankara.

Nükleer Santralin Bölgesel Turizm Üzerindeki Etkileri: Sinop Örneği

Havva Aykurt¹

Olca Sezen Doğancılı²

Özet

Bu çalışma, Sinop'ta kurulması planlanan nükleer güç santralinin bölgesel turizm faaliyetleri üzerindeki olası etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Türkiye'nin artan enerji talebi ve dışa bağımlılığı çerçevesinde nükleer enerjinin stratejik bir seçenek olarak öne çıkarken; nükleer santrallerin tarihsel gelişimi, teknolojik yapısı ve güvenlik tartışmalarına ilişkin literatür ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Çalışmada, nükleer santrallerin turizm üzerindeki etkilerine yönelik ulusal alan yazın değerlendirilmiş; özellikle Akkuyu ve Sinop örneklerinde yürütülen araştırmalar, yerel halkta çevresel, sağlık ve güvenlik kaynaklı kaygıların baskın olduğunu göstermiştir. Bulgular, nükleer santral inşasının turizm talebinde azalma ihtimalini güçlendirdiğini; turizm işletmecilerinde ekonomik kayıp ve sektörün geleceğine yönelik belirsizlik algısının yaygınlaştığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, bazı araştırmaların uzun vadede turist profilinin büyük ölçüde etkilenemeyebileceğine dair değerlendirmelerine de yer verilmiştir. Sonuç olarak yenilenebilir enerji yatırımlarının güçlendirilmesi, yerel halkın bilgilendirilmesi, turizm-enerji ilişkisini gözeten bütüncül planlama yapılması ve çevresel izlemenin şeffaf biçimde yürütülmesi gibi politika önerileri sunulmuştur. Çalışma genel olarak, nükleer enerji yatırımlarının bölgesel turizm üzerindeki potansiyel risklerinin yönetilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

1 Bağımsız araştırmacı, havva.aykurt.57@hotmail.com, ORCID: 0009-0003-3595-9385.

2 Doç. Dr., Sinop Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, o.dogancili@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7070-4076.

1.GİRİŞ

Türkiye, enerjide büyük ölçüde dışa bağımlı konumdadır. Petrol ve doğalgaz gibi fosil enerji kaynakların rezervleri çok kısıtlı miktarlarda bulunduğundan dolayı bu tür enerji kaynaklarını dış ülkelerden temin etmek durumundadır. Bu durum ülke ekonomisi için külfet oluşturmaktadır. Yurtiçi kaynaklarla enerji ihtiyacını karşılama durumu 2000’li yıllardan sonra gitgide azalmıştır. Linyit hariç fosil enerji kaynaklarının bulunmadığı Türkiye topraklarında artan enerji açığının karşılanması için nükleer enerji, alternatif enerji kaynaklarından birisi durumundadır (Temurçin & Aliagaoglu, 2003).

Nükleer santrallerin ülkelere göre dağılımına bakıldığında gelişmiş ülkelerde yoğunlaştığı görülmektedir (Çelik, 2015). Gelişmekte olan ülkeler arasında sayılan Türkiye’de ise nükleer santrallerinin inşası için belirlendiği bölgelerden biri de Sinop ilinin İnceburun mevkiidir. Bu kapsamda çalışmanın amacı; Sinop’ta kurulacağı öngörülen nükleer santral tasarısının bölgedeki turizm faaliyetlerini nasıl etkileyebileceği ile ilgili çıkarımlar yapılmasını sağlamaktır. Böylece Sinop turizminin hangi ölçüde etkilenebileceğinin çıkarımını yaparak olası olumsuz etkilerin azaltılmasına yönelik çözüm önerileri sunulması çalışmanın önemini yansıtmaktadır. Veri toplamak amacıyla ulusal ve uluslararası literatür taranarak içerik analizi yöntemi uygulanarak çıkarımlarda bulunulmuştur.

2.NÜKLEER SANTRAL

Nükleer enerji, atomun geçirdiği nükleer reaksiyonlar sonucu açığa çıkan enerji olarak tanımlanırken nükleer santraller, bu nükleer enerjiyi kullanarak elektrik üretimini sağlayan güç santralleri olarak ifade edilmektedir. İlk kez 1950’li yıllarda ortaya çıkan ve takip eden yıllar itibariyle yaygınlaşmaya başlayan nükleer santraller, barındırdıkları nükleer reaktörler içerisinde radyoaktif elementlerin kontrollü bir şekilde nükleer reaksiyonlarını gerçekleştirmesi suretiyle açığa çıkan yüksek miktardaki ısı enerjisinin buhar türbinlerini döndürmesi suretiyle elektrik enerjisinin elde edilmesini sağlamaktadır (Schunck & Regnier, 2022).

Türkiye’de nükleer enerji konusunda ilk faaliyetlere 1960’lı yıllarda başlamıştır. Türkiye’nin nükleer enerjiye adım atışı, 1962 yılında ABD’nin hibe ettiği bir nükleer araştırma reaktörünün İstanbul Küçükçekmece’de faaliyete geçirilmesiyle olmuştur (Özalp, 2017). Ancak ilerleyen süreçte yaşanan ekonomik ve sosyal engeller sebebiyle Türkiye’de bir nükleer santral inşası gerçekleştirilememiştir (Özdemir & Çobanoğlu, 2008). 1970’li yılların başında dünyada küçük çapta nükleer karşıtı oluşumlar ve toplumsal muhalefet hareketleri başlamıştır; fakat bu muhalefet nükleer santrallerin

kurulmasından ziyade, nükleer silahlanmaya karşı olan grupların bir hareketi olarak görülmüştür (Özdemir, 2014).

1973 Petrol Krizi'nin de etkisiyle 1970'li yılların başları için nükleer enerjinin en prestijli dönemi olarak bahsedilebilmektedir. Yeterli enerji kaynaklarına sahip olmayan ülkeler bu dönemde enerji ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla nükleer enerjiye yönelmişlerdir (Kavaz, 2021). Türkiye'de 1970'li yılların başında nükleer santral kurulması için fizibilite çalışmaları yapılmış ve en uygun yerin Mersin-Akkuyu, ardından Sinop-İnceburun ve Kırklareli-İğneada olduğu belirlenmiştir (Tiniş, 2019). 1980'lerin başlarında halen yeni bir teknoloji olarak sayılmasına, günümüzdeki gibi çok sıkı güvenlik ve denetim prosedürlerinin olmamasına ve yaşanan küçük ölçekli bazı kazalara rağmen; nükleer santraller güvenilir birer enerji üretim istasyonları olarak görülmüşlerdir. Ancak 26 Nisan 1986'da Çernobil Nükleer Santrali'nde yaşanan felaket, nükleer enerjiye olan olumlu bakış açısını tümünden tersine çevirmiştir. Kaza, yapılacak deney sebebiyle güvenlik prosedürünün dışına çıkılması, güvenlik sistemlerinin devre dışı bırakılması ve deney sonucunda reaktörü kapatması beklenen son güvenlik sisteminin de hatalı tasarım sebebiyle reaktördeki enerjiyi kontrolsüz biçimde arttırması sonucu reaktörde patlama meydana gelmiştir. Bu kazada, reaktör çekirdeğinin tümü, binanın ise büyük bir bölümü zarar görmüştür (Kara & Günay, 2013).

Tarihteki en büyük nükleer kazada atom bombasının yakıtı olarak bilinen plütonyumun reaktör çekirdeğinden dışarı sızmasıyla çevreye ve atmosfere bulaşmıştır (Erden, 1992). Kaza sonucu etkilenen yerlerde doğrudan veya dolaylı olarak birçok ölüme ve kanser vakalarında büyük oranda artışa sebep olmuştur. Belarus, Ukrayna ve Rusya kazadan en ağır etkilenen ülkeler olmuştur (Saenko ve diğerleri, 2011). Türkiye'de (başta Doğu Karadeniz bölgesi olmak üzere) bu kazanın olumsuz etkilerini kısa ve uzun vadede yaşamıştır. Nükleer reaktörlerde yaşanan kazalar, patlamalar ve çevreye yayılan radyasyon; nükleer enerjide güvenlik endişelerini ve tartışmalarını da beraberinde getirmiştir (Yılmaz, 2015).

Nükleer enerjiyle, dolayısıyla nükleer santrallerle ilgili tartışma konusu olan en önemli konular çevre, insan sağlığı ve güvenlik konuları haline gelmiştir. Çernobil'den sonra bir süre Dünyada nükleer enerji sorgulanmış ve nükleer enerji alternatifi enerji kaynaklarına olan ilgi yeniden artmıştır. Ancak artan enerji ihtiyacının karşılanmasında, özellikle gelişmiş ülkeler için, vazgeçilmez bir kaynağa dönüşen nükleer enerjiye getirilen sıkı denetim ve güvenlik anlayışıyla beraber nükleer santrallerin enerji üretimindeki payı hatırı sayılır bir seviyede kalmaya devam etmiştir. Türkiye'de de artan enerji ihtiyacı ve dış ülkelere ithal ettiği kaynaklar sebebiyle oluşan dış ticaret açığı

sebebiyle nükleer santral inşa etme düşüncesini hep korumuş; sonucunda Mersin Akkuyu ve Sinop'ta iki santralin inşası için çalışmalarına başlamıştır. 2011' de Japonya'da meydana gelen deprem ve depremin yarattığı tsunami sonucunda Fukushima Nükleer Santrali'nin hasar görmesi sebebiyle yaşanan ciddi radyasyon sızıntısı sebebiyle nükleer santrallerin doğal afetlere karşı güvenliği yeniden tartışma konusu olmuştur. Bu kaza sonucunda nükleer santrallerin güvenlik maliyetlerinde artış yaşanmıştır. Nükleer enerji şu anda yaklaşık 440 güç reaktöründen dünyanın elektriğinin yaklaşık %9'unu sağlamaktadır (Dünya Nükleer Birliği¹, 2025).

Nükleer santraller genellikle kullandıkları reaktöre göre sınıflandırılmıştır. Bu reaktörler genellikle yavaşlatıcı materyaline (su, ağır su, grafit gibi), soğutma sistemlerine göre, yakıt türlerine göre, şekline veya kullanım amacına göre ayrılabilir. Nükleer füzyondan elektrik enerjisi üretimi günümüz teknolojisiyle henüz gerçekleştirilemediğinden Dünyadaki bütün nükleer santraller nükleer fisyon reaktörleriyle çalışmaktadır (Nükleer Enerji Dünyası Web Sitesi¹).

Dünyadaki nükleer santrallerin çoğunluğunu hafif su reaktörlü santraller oluşturmaktadır. Hafif su, günlük hayatta kullanılan normal sudur ve bu çeşit reaktörlerde su; soğutucu ve nötron moderatörü (yavaşlatıcı) olarak kullanılmaktadır. Farklı çeşit ve tasarımlara sahip bu reaktörlerin yaygın olanları Basınçlı su reaktörlü (PWR) santraller ve kaynar su reaktörlü (BWR) santrallerdir. Basınçlı su reaktörlü (PWR) santraller, en yaygın nükleer santral çeşidi olarak bilinmektedir. Reaktörü soğutmak için basınçlı su kullanmaktadır. Reaktör çekirdeğindeki suyun yaklaşık 325°C'ye ulaşması sebebiyle suyun kaynamasını önlemek için atmosfer basıncının 150 katı altında tutulması gerekmektedir (Dünya Nükleer Birliği², 2025). Kaynar su reaktörlü (BWR) santraller, nükleer santrallerde kullanılan en yaygın ikinci reaktör çeşididir. PWR reaktörlü santrallere göre daha düşük basınç ve sıcaklıkta çalışmaktadır. Bu tip reaktörlerde su 75 Atm basınçta ve 285 santigrat derecede bulunarak oluşan buharı türbinleri döndürmektedir (Rahman, Abedin, & Chowdhury, 2023).

Ağır su nükleer santralleri yüksek erime ve kaynama noktalarına sahiptir ve 2600 kat daha fazla nötron moderasyon (yavaşlatma) yeteneği sergilemektedir (Billa ve diğerleri, 2017). Bu özellikleri sebebiyle nükleer enerji elde edilmesinde kullanılmaktadır. HWR santrallerin en yaygın türü basınçlı ağır su reaktörlü (PHWR) santrallerdir. Basınçlı ağır su reaktörleri (PHWR), soğutucu ve yavaşlatıcı olarak ağır su kullanan bir nükleer reaktördür (Dünya Nükleer Birliği³, 2025).

Grafit moderatörlü reaktörlü santrallerdeki grafit; büyük miktarlarda kolaylıkla bulunabilen ucuz bir malzeme olması, yüksek sıcaklık dayanımı ve yüksek mekanik dayanımının reaktör yapısında kullanılabilmesi gibi sebeplerden dolayı nükleer reaktörlerde kullanılmaya başlamıştır (East Carbon, 2024). Hızlı nötron reaktörleri (veya Hızlı Reaktörler) termal nötron enerjili reaktörlerinkini aşan ileri teknolojiye sahip bir reaktör türüdür (Çapalı, Şekerci, & Kaplan, 2017). Bu reaktör çeşidinde nötronlar yavaşlatılmamaktadır, bu sebeple de yavaşlatmak için moderatör malzeme kullanılmamaktadır. Hızlı reaktörler, uranyum kaynaklarının çok daha verimli kullanılmasını ve yüksek seviyeli nükleer atıkların uzun ömürlü bileşeni olan aktinitlerin yakılmasını sağlayan içsel nükleer özelliklere sahiptir (Yang, 2011).

3.TURİZM

Kişilerin sürekli ikamet ettikleri normal çevrelerini gönüllü olarak terk edip başka bir ortamı ziyaret ettiklerinde gerçekleştirdiği tüm etkinlikler “turizm” kavramının kapsamına girmektedir (Camilleri, 2018). Günümüzde turizm; ülkeler açısından sosyal, kültürel ve ekonomik boyutlarıyla gündemine önem kazanmaktadır. Genel olarak keyif ve dinlenme için yapılabildiği gibi türüne göre kişisel deneyim yaşamak, iş amaçlı, sağlık amaçlı, eğitim amaçlı, spor amaçlı ve benzeri farklı amaçlarla yapılabilmektedir (Akıncı & Kasalak, 2016).

Turizm hareketliliğinin artışında kültürel önemli bir unsur olarak görülse de (Celep ve diğerleri, 2020) çoğunlukla deniz turizmi kapsamında yer alan kitle turizmi ön plana çıkmaktadır. Ancak turizmin mevsimsellik özelliği, yoğun sezonda karşılaşılan altyapı sorunları ve yerel halkın bu durumdan kaynaklı yaşam kalitesinin düşmesinden ötürü destinasyonlarda kalabalık yönetimi sağlamak amacıyla alternatif turizm türleri uygulanmaya başlamıştır (Sezen Doğancılı, 2022). İnsanların iş yaşamlarından artan zamanlarında uyguladıkları rekreasyon faaliyetleri (Bayram & Kavlak, 2020) ve uygulanan bazı alternatif turizm çeşitleri şunlardır:

Eko-turizm; kalkınma politikaları ve ilkeleri çerçevesinde, yerel toplulukların turizmin geliştirilme sürecine katılımıyla, doğal ve kültürel miras da dâhil olmak üzere çevresel değerlerin korunmasına odaklanan sürdürülebilir bir turizm türüdür (Mahravan, 2012). Diğer bir tanıma göre ise eko-turizm, doğal halini korumuş, ekolojik yapısını kaybetmemiş yerlere yapılan turizmi kapsamaktadır (Ünlüöner, Tayfun, & Kılıçlar, 2007). Özellikle iklim değişikliğiyle ortaya çıkan sosyal ve ekolojik sorunlardan dolayı turizmde sürdürülebilir yaklaşım ön plana çıkmış (Dülger & Güneş,

2025) ve ekoturizm gibi daha doğa dostu çevreci niteliklere sahip turizm türleri tercih edilmeye başlamıştır. Eko-turizmin diğer turizm türlerinden ayır edici özellikleri, gerçekleştirildiği bölgedeki yerel halkın istihdamını sağlayarak turizm faaliyetlerinden fayda sağlaması ve turist gruplarının diğer turizm türlerine kıyasla genellikle daha küçük gruplar halinde olmasıdır. Türkiye’de eko-turizmin en güzel örnekleri Doğu Karadeniz yaylaları ve Toros Dağları’nda yer almaktadır (Tutcu, 2021).

Gastronomi turizmi; bir bölgenin yiyecek ve içecek kültürünü keşfetmek amacıyla gerçekleştirilen turizm türüdür. Gastronomi turizminin temelinde yiyecek ve içecek kültürü olmakla beraber; çiftlikler ve şarap üretimini gerçekleştirilen üzüm bağları gibi alanlara düzenlenen yiyecek ve içeceklerin denendiği seyahatleri de kapsamaktadır (Özdemir & Altınar, 2019). Küçükkömürler ve diğerlerine (2018) göre Türkiye zengin geçmişi, çeşitli mutfak kültürü ve buna eşlik eden turistik çekiciliği sebebiyle gastronomi turizmi için de sıklıkla tercih edilen bir ülke konumundadır. Özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesine ait kebaplar ülkenin hemen her yerine yayılmış olup Hatay, Gaziantep, Diyarbakır, Adana ve Şanlıurfa illerine yapılan seyahatler gastronomi turizmi içerisinde değerlendirilebilmektedir (Aksoy & Sezgi, 2015).

İnanç turizmi; dini açıdan kutsal yerlerin keşfedilmesi ve ziyaret edilmesini kapsamaktadır (Gökdeniz, 1996). Türkiye hem Hristiyanlar hem de Müslümanlar tarafından kutsal sayılan birçok cami, türbe, tapınak ve yer bulunmaktadır (Ünlüönen, Tayfun, & Kılıçlar, 2007). Müslümanların Mekke, Medine ve Kudüs’e yaptıkları hac ve umre ziyaretleri; Hristiyanların Kudüs, Vatikan; Türkiye’de Sümela Manastırı ve İzmir Meryem Ana Kilisesi gibi yerlere yaptıkları ziyaretler inanç turizm başlığı altında sınıflandırılmaktadır (Gökdeniz, 1996).

Son şans turizmi; yok olmakta olan yerlerin yarattığı endişe sonucu genellikle turizm acentelerine önerilen ve bu alanlar tarihe karışmadan gezme fırsatı sunan bir turizm çeşidi olarak tanımlanmaktadır (Bağcı & Deliormanlı, 2020). Lemelin ve diğerlerine (2010) göre son şans turizmi, *“turistlerin açıkça kaybolan manzaraları, deniz manzaralarını, kaybolan doğal veya sosyal mirası araması”* olarak ifade edilmiştir. Son şans turizminin Dünyadaki örnekleri olarak eriyen buzulların gözlemlenmesi için kutup bölgelerine yapılan geziler ve Pasifik’te küçülmekte olan Büyü Bariyer Resifine yapılan dalış gezileri örnek gösterilmektedir. Türkiye’de ise son şans turizmi için verilen başlıca örnek sular altında kalmadan önceki Hasankeyf’e yapılan turistik gezilerdir (Orhun & Meriç, 2024).

Sağlık turizmi; kişilerin sağlıklarının korunması, geliştirilmesi ve hastalıklarının tedavi edilmesi amacıyla yaşadıkları yerden başka bir yere seyahat etmeleri ve gittikleri yerde en az bir gün geçirerek sağlık ve turizm imkânlarından faydalanması olarak tanımlanmaktadır (Kantar & Işık, 2014). Sağlık turizmi, bireylerin kendi ülkeleri dışına seyahate çıkmalarındaki artışla beraber diğer turizm türlerine kıyasla küçük ama önemli bir pazar olarak kendine yer bulmuş ve dünya çapında oldukça hızlı bir ilerleme kaydetmiştir (Bulut & Şengül, 2019). Türkiye, gelişmiş sağlık sektörü sayesinde sağlık turizminin Dünyadaki gözde destinasyonlarından biri olarak kabul edilmektedir. Türkiye'ye gelen sağlık turistleri hem maliyetlerin düşük olması hem de kalite ve teknoloji standartlarının yüksek olması nedeniyle Türk sağlık kuruluşlarını tercih etmektedirler (İçöz, 2009).

Kongre turizmi; kongre terimi; *“aynı veya farklı meslek gruplarından kişilerin fikir alışverişinde bulunmak, tartışmak gibi amaçlarla bir araya gelmeye davet edilmesi”* şeklinde tanımlanmaktadır (Eryılmaz, 2011). Bu amaçla, insanların evlerinden kongrenin yapılacağı yere seyahat ederek konaklama, yeme-içme ve diğer olanaklardan yararlanmaları şeklinde gerçekleşen faaliyetler kongre turizmi olarak tanımlanmaktadır (Delice, 2012).

Dağ ve kış turizmi; günümüzde dağlar, dünyada turizmin başlıca kaynaklarından birini oluşturmakta ve dağlık alanlarda turizm süratle gelişmektedir (Emekli, 2015). Türkiye özelinde dağ turizmi çoğu zaman kış turizmiyle birlikte anılmaktadır. Odak noktasında genellikle kayak sporunun yer aldığı kış turizmi; konaklama ve diğer hizmetlerin turistlere sağlandığı, karlı ve eğimli alanlara gerçekleştirilen seyahatlerin tümünü kapsamaktadır (Bozdemir & Şengül, 2021). Türkiye’de kış turizmi açısından önemli merkezlerden biri Erzurum’dur. Erzurum İli içerisinde barındırdığı Palandöken Kayak Merkezi başta olmak üzere kayak merkezleri, olimpiik pistleri ve diğer tesisleriyle birlikte bu alanda diğer illerimize nazaran öncü konumda bulunmaktadır (Altaş, Çavuş, & Zaman, 2015). Özellikle kırsal alanlarda uygulanan rekreasyon faaliyetleri de dağ ve kış turizmi kapsamında yer almaktadır (Güneş & Dülger, 2018).

Termal turizm; mineralli termal suların ve bunların çamurlarının, kaynak bölgesinde sağlık üzerinde olumlu etkisi olan çevresel ve iklimsel etkenlerin ve biyolojik çevrenin insan sağlığı üzerindeki etkilerinin çeşitli yöntemler ve destekleyici tedavilerle bir araya getirildiği; uzman hekimin programı ve denetimi altında yapılan tedavi edici uygulamalara yönelik turizm hareketi termal turizm türünü oluşturmaktadır (Özbek, 1991).

Macera turizmi; macera teriminin en doğru tanımı, monoton yaşamdan uzaklaşma olarak ifade edilmiştir (Garda, 2011). Buckley (2006) macera

turizmini; “*Tur şirketleri tarafından düzenlenmiş, ana cazibesi doğa ortamında gerçekleşen açık hava aktiviteleri olan, genellikle özel spor veya benzeri ekipmanlar gerektiren ve tura katılanlar için heyecan verici olan.*” biçiminde tanımlamıştır. Dağcılık, su sporları, rafting, safari ve balon gezisi gibi aktivitelerin gerçekleştirildiği turistik aktiviteler macera turizmi altında kabul edilmektedir. Türkiye’de özellikle Antalya yöresinde yapılan rafting ve diğer su sporlarının gerçekleştirilmesi amacıyla yapılan aktiviteler ile Kapadokya yöresinde gerçekleşen balon turları macera turizminde örnek verilen aktivitelerdendir. Macera turizmi kapsamında değerlendirilen deneyimlerden biri olan balon turizmi, katılımcılara egzotik bir bölgeyi havadan, daha geniş ve etkileyici bir açıyla, heyecan verici ve ilgi çekici bir biçimde görme imkânı sunan, belirli risk ve kontrollü tehlike içeren bir etkinliktir (Can & Can, 2019).

Hüzün turizmi; turistlere acı, keder, üzüntü, korku ve ölüm deneyimi yaşatan savaş alanları, hapishaneler, doğal afet bölgeleri ve benzeri yerlere yapılan ziyaretler olarak tanımlamaktadır (Kurnaz, Çeken, & Kılıç, 2013). Türkiye’de hüzün turizminin gerçekleştirildiği başlıca yerler arasında Anıtkabir, Gelibolu Yarımadası, Başkomutan Tarihi Milli Parkı, Sinop Cezaevi ve Ulucanlar Cezaevi Müzeleri örnek gösterilmektedir (Ergun & Oktay, 2022). Dünyadaki örnekleri ise atom bombasına hedef olmuş Hiroşima ve Nagazaki şehirlerine yapılan geziler, Auschwitz başta olmak üzere toplama kamplarına yapılan geziler, Çernobil Nükleer Güç Santrali ve yakınındaki Pripyat hayalet şehrine yapılan turistik seyahatler örnek verilmektedir (Ferero, Meija, & Leon-Gomez, 2023).

Diaspora turizmi; diaspora terimi, göç veya sürgün yoluyla anavatanlarından uzaklaşmış insan topluluklarını tanımlamak için kullanılmaktadır (Bağcı & Deliormanlı, 2020). Göç eden kişilerin çoğunluğu geçmişini, arkasında bıraktığı toplumu ve çocukluğunu geçirdiği çevreyi hatırlamakta ve bunlara özlem duymaktadır (Çıkı & Kızanlıklılı, 2021). Kişinin geride bıraktığı topluma ve topraklara geri dönerek geçmişte yaşadığı duyguları tekrar deneyimleyebilmek amacıyla gerçekleştirdiği seyahatler diaspora turizmi tanımı altında değerlendirilmektedir. Almanya’da yaşayan Türklerin Türkiye’ye gerçekleştirdiği seyahatler ve Balkan göçmenlerinin Balkan ülkelerine yaptıkları seyahatler bu turizm türü kapsamında değerlendirilebilmektedir (Kaygalak, Dilek, & Günlü, 2015; Çıkı & Kızanlıklılı, 2021).

4.İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Nükleer güç santrallerinin kurulduğu bölgelerdeki turizme yönelik etkileri hakkında farklı örnekler üzerinden yapılmış bazı güncel çalışmalara aşağıda yer verilmiştir.

Çakıcı ve Yılmaz (2012), çalışmalarında Mersin'deki otel çalışanlarının nükleer santrale yönelik kaygılarına yer vermiştir. Araştırmaya toplam 262 otel çalışanı katılmıştır. Çalışanlar, nükleer santrallerin turizm yatırımlarına ve gelecek turist sayılarına olumsuz yönde etki etmesinden korktuklarını çalışma sürecinde dile getirmişlerdir. Otel çalışanlarında nükleer santraller sebepli endişelerin çalışanlara rahatsızlık verecek düzeye ulaştığı ve bazı çalışanların durumu takıntı haline getirdiği söylenebilmektedir. Çalışmada, kurulacak olası bir nükleer santralin bölgelerindeki turizm faaliyetlerini olumsuz yönde etkileyebileceği, dolayısıyla çalışanların iş hayatlarına da bu olumsuz etkinin yansiyebileceği hususunda tedirgin oldukları yönünde kaniya varılmıştır.

Ateş ve Saraçoğlu (2013), yaptıkları çalışmada Erciyes Üniversitesi ve Ahi Evran Üniversitesi'nde Fen Bilgisi Öğretmenliği bölümünde öğrenim gören 10 adet öğretmen adayıyla yaptıkları görüşmeler sonucunda öğretmen adaylarının; nükleer santraller hakkında yeteri kadar önlemlerin alınmadığını ve çevreye radyoaktif maddelerin yayıldığını ve ileriye dönük olarak gerekli önlemler alınmadığı takdirde nükleer atıkların yer altı sularına karışabileceği ve olası kazalarda radyoaktif maddelerin sızabileceği, santralin kurulu olduğu bölgelerde de bebek ve çocuklarda kanser oranının artacağını düşündüklerini belirlemişlerdir.

Yılmaz (2015), Akkuyu Nükleer Santrali özelinde yaptığı çalışmada güvenlik ve ekonomik boyutuyla nükleer enerji tartışmalarını değerlendirmiştir. Nükleer enerji tartışmalarının geniş kapsamlı olduğunu ve bu tartışmalarda uzlaşma zeminine varılmasının zor olduğunu öne sürmüştür. Nükleer enerjinin olumlu yönlerini savunanların gerekçe olarak radyasyon sızıntısı riskinin düşünüldüğü kadar yüksek olmadığı, diğer enerji kaynaklarına göre daha verimli olduğu ve atık miktarının diğer enerji türlerine göre daha az olduğu savunduklarına değinmiştir. Nükleer enerji karşıtlarının ise olumsuz yönleri olarak radyasyona bağlı sağlık riskleri oranının artacağını, çevresel risklerin sanılandan fazla olacağı ve sanıldığı kadar ekonomik getirisi olmayacağını savunduklarını söylemiştir.

Mert ve Aylıkçı (2020), nükleer santrallerin turizme etkisi üzerine yaptıkları çalışmanın sonucu olarak; nükleer enerjinin Türkiye için bir zorunluluk halinde geldiğini, nükleer güç santrallerinin konumunun bölge turizmlerine herhangi bir etkisinin beklenmediğini, Türkiye'ye gelen turistlerin geldikleri ülkeler sebebiyle nükleer enerjiyle tanışık oldukları, yurt içi turistlerde ise kısa süreli bir tedirginlik yaşanabileceği ancak bu durumun orta ve uzun vadede sürmeyeceği ifade edilmiştir.

Berk ve diğerleri (2022), yaptıkları literatür çalışmasında nükleer santralin turizme olası etkilerini Silifke örneği üzerinden incelemişlerdir. Çalışma sonucunda, Türkiye ekonomisi için yüksek öneme sahip olan turizmi olumsuz etkileyeceği düşünülen Akkuyu Nükleer Güç Santrali yerine yenilenebilir enerji kaynakları açısından yüksek potansiyeli olan Mersin'in Silifke ilçesinde rüzgâr ve güneş gibi kuvvetli alternatif kaynaklara yönelmenin turizme olumsuz etkisinin olmayacağı hususunda görüş belirtmişlerdir.

Kaya ve Doğan (2023) yaptıkları çalışmada, Sinop'ta kurulacak nükleer santralin bölge turizmi üzerine olası etkilerini il genelindeki toplumun gözünden değerlendirmişlerdir. Çalışma kapsamında, Sinop ve ilçelerinden seçilen katılımcıların oluşturduğu 415 kişiye anket uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda yerel halkın, Sinop'ta kurulacak nükleer santralin başta deniz yaşamı olmak üzere doğal yaşama ve bölgedeki turizm sektörüne zarar vereceğini düşündükleri sonucuna ulaşmışlardır.

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılmış güncel ve benzer araştırmalar üzerine gerçekleştirilen literatür araştırması sonucunda nükleer güç santrallerinin başta Sinop olmak üzere turizm bölgeleri üzerindeki etkisine yönelik genel sonuçları şu şekildedir.

- Türkiye'nin enerji ihtiyacını karşılamak için mevcut durumda dışa bağımlı olduğu; dış ticaret açığının minimize edilebilmesi için nükleer güç santrallerinin Türkiye için gerekli olduğu düşünülmektedir.
- Vatandaşların; nükleer santrallerin yerine alternatif olarak rüzgar ve güneş enerjisi santrallerinin yapılmasıyla enerji elde edilmesini destekledikleri yönünde genel bir eğilim olduğu görülmüştür.
- Turizm açısından değerlendirildiğinde genel görüş; nükleer güç santrallerinin kurulacağı yerlerde turizm faaliyetlerinin azalacağı veya zarar göreceği yönünde olmuştur.
- Turizm işletmecileri ve işletme çalışanlarında da bu faaliyetlerin olası azalmasından dolayı ticari olarak sektöre uğrama endişesini taşıdıkları görülmüştür.
- Yerel halkın nükleer santrallere yönelik genel bakışının olası riskler sebebiyle çoğunlukla olumsuz olduğu; radyasyon kaynaklı insan sağlığı, çevre sağlığı ve güvenlik risklerinin bu görüşün başlıca sebebi olduğu görülmüştür.

Sonuçlar değerdendirildiğinde nükleer güç santrali inşasının Sinop turizmine olası olumsuz etkisinin azaltılması için aşğıdaki öneriler yapılmıştır.

- Deniz kıyısı olması ve deprem riskinin düşük olması sebebiyle nükleer santral yapımı için uygun görülen Sinop; son zamanda artan turizm faaliyetleri ve gelecekteki potansiyeli değerdendirildiğinde Karadeniz Bölgesi'nin önemli turizm noktalarından biri konumundadır. Bu yüzden Sinop turizminin zarar görmemesi için enerji yatırımlarıyla turizm faaliyetlerinin birlikte planlandığı entegre bir bölgesel kalkınma stratejisi geliştirilmelidir.
- Sinop turizminin nükleer santralden etkilenmemesi için turizm paydaşlarının işbirliği yapması önerilmektedir.
- Sinop'un mevcut rüzgar potansiyeli göz önünde bulundurularak Sinop'ta bulunan rüzgar enerji santrallerinin sayısının arttırılması; alternatif ve temiz enerji kaynaklarının ilde değerdendirilmesi önerilmektedir.
- Sinop halkının nükleer enerji konusunda bilinçlendirilmesi, olası riskler hakkında bilgilendirilmesi ve söylentilerden kaynaklanan endişelerin giderilmesi gerekmektedir.
- Sinop'a yönelik iç turizm faaliyetlerinin sekteye uğramaması için bilgilendirme çalışmaları yurt genelinde yapılmalıdır.
- Nükleer santral çevresinde düzenli çevresel etki izleme sistemleri kurulmalı ve bu veriler şeffaf bir şekilde kamuoyuyla paylaşılmalıdır.
- Kamu, özel sektör ve yerel halkın katılımıyla "Sinop Turizm ve Enerji Koordinasyon Kurulu" benzeri bir yapı oluşturularak karar alma süreçlerinde turizm sektörünün temsiliyeti güçlendirilmelidir.
- Nükleer santral inşa edilirse Sinop'un turizm potansiyeli göz ardı edilmemelidir. Kültürel ve doğal güzellikleriyle Sinop'un turizm açısından değerdini arttırmaya yönelik çalışmaların yapılması sağlanmalı, gerekirse turizmciler açısından özel teşvikler sağlanmalıdır. Örneğin, gelecekte Sinop'un nükleer santral yapıldıktan sonraki turizm verileri ile santral inşası öncesi verileri karşılaştırılmalıdır; turizm verileri beklentinin altında kaldığı görüldüğü takdirde Sinop'taki turizm işletmecilerine devlet destekleri sağlanarak olası maddi kayıpları minimize edilmelidir.

Kaynakça

- Akıncı, Z., & Kasalak, M. A. (2016). Sürdürülebilir Turizm Yönetimi Açısından Özel İlgi Turizminin Yeri ve Önemi . *Çatalhöyük, Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, 161-182.
- Aksoy, M., & Sezgi, G. (2015). Gastronomi Turizmi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Gastronomik Unsurları. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 3(3), 79-89.
- Altaş, N., Çavuş, A., & Zaman, N. (2015). Türkiye'nin Kış Turizmi Koridorunda Yeni Bir Kış Turizm Merkezi: Konaklı. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 31, 345-365.
- Ateş, H., & Saraçoğlu, M. (2013). Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Gözünden Nükleer enerji. *Abi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEEAD)*, 14(3), 175-193.
- Bağcı, E., & Deliormanlı, A. (2020). Göç Turizmi (Diaspora), Son Şans Turizmi (Last Chance), Oyuncak Turist (Toy Tourist) Kavramlarının Türkiye'deki Turizm Akademisyenleri ve İşletmecileri Açısından Bilinirliğine Dair Bir Araştırma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (102), 309-322.
- Bayram, A.T. & Kavlak, H.T. (2021). Rekreasyon ve Teknoloji, Rekreasyon (Disiplinlerarası Yaklaşım ve Örnek Olaylar), Ed.: S. Gül Güneş& Fatih Varol.Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara. 383-402.
- Berk, H., Türker, M., & Berk, Ş. (2022). Nükleer Santralin Turizme Olası Etkileri: Silifke Örneği. *Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi*. 4(2), 175-191.
- Billa, W. C., Mariano, R. M., Silva, V. R., Santos, M. E., Lamounier, J. A., Ferrioli, E., & Galdino, A. S. (2017). Applications of deuterium oxide in human health. *Isotopes in Environmental and Health Studies*, 53(4), 327-343.
- Bozdemir, E., & Şengül, S. (2021). Kış Turizmi Üzerine Bir Literatür İncelemesi. *Journal of New Tourism Trends*, 2(1), 35-74.
- Buckley, R. (2006). *Adventure Tourism*. Cabi Publishing, UK.
- Bulut, A., & Şengül, H. (2019). Dünyada ve Türkiye'de Sağlık Turizmi. *Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*. 3(1), 45-62.
- Camilleri, M. A. (2018). The Tourism Industry: An Overview. *In Travel Marketing, Tourism Economics and the Airline Product (Chapter 1, pp. 3-27)*, 3-27.
- Can, M., & Can, Ç. Ü. (2019). Kapadokya'da Balon Turizmi Deneyimi ve Kabul Edilebilir Risk Durumu. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 188-198.
- Celep, M., Kavlak, H. T., Gökçe, A., Altunöz, Ö. (2020). Kültür Turisti Tipolojilerinin Belirlenmesi: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* , 8(2), 958 - 970. doi.org/10.21325/jotags.2020.589

- Char, N. L., & Csik, B. J. (1987). Nuclear power development: History and outlook. *IAEA bulletin*, 3.
- Çakıcı, A. C., & Yılmaz, B. E. (2012). Mersin'deki Otel Çalışanlarının Nükleer Kaygıları, Çevresel Yaklaşım ve Çevreci Tüketim Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma. *Cag University Journal of Social Sciences*, 9(2), 1-22.
- Çapalı, V., Şekerci, M., & Kaplan, A. (2017). Hızlı Nötron Reaktörlerinde Yakıt Malzemesi Olarak Kullanılan 235,238 U ve 239Pu İzotoplarına Yönelik Tesir Kesiti Hesaplamaları İçin Nükleer Seviye Yoğunluğu Parametresinin İncelenmesi. *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 19(3), 1-6.
- Çelik, İ. (2015). Nükleer Enerji: Türkiye ve Dünya Ölçeğinde Bir Değerlendirme. *Yeni Fikir Dergisi*, 7(15), 55-68.
- Çıktı, K. D., & Kızanlıklılı, M. M. (2021). Almanya'da Yaşayan İkinci Kuşak Göçmen Türklerin Seyahat Motivasyonlarının Anavatana Bağlılıklarının Diaspora Turizmi Kapsamında İncelenmesi: Köln Örneği. *Turizm Akademik Dergisi*, 8(1), 115-132.
- Delice, K. (2012). Kongre Turizmi ve Türkiye'deki Toplantılarda Katılımcı Algıların İncelenmesi: Antalya Yöresinde Bir Uygulama. *Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi*.
- Dülger, A. S., Gunes, G. (2025). İklim Adaletinin Sağlanmasında Sürdürülebilir Turizmin Rolü: R Programı İle Bibliyometrik Analiz. *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel (Online)* , 8(3), 1212 - 1223. doi.org/10.33083/joghat.2025.555
- Dünya Nükleer Birliği¹. *Nuclear Power in the World Today*. World Nuclear Association: <https://world-nuclear.org/information-library/current-and-future-generation/nuclear-power-in-the-world-today#:~:text=The%20first%20commercial%20nuclear%20power,the%20world's%20low%2Dcarbon%20electricity>. adresinden alındı(E.T. 01.04.2025)
- Dünya Nükleer Birliği². *Nuclear Power Reactors*. World Nuclear Association: URL: <https://world-nuclear.org/information-library/nuclear-fuel-cycle/nuclear-power-reactors/nuclear-power-reactors> adresinden alındı(E.T. 01.04.2025)
- Dünya Nükleer Birliği³. *Nuclear Power Reactors Characteristics*. Londra, Birleşik Krallık. URL: <https://world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-t-z/united-kingdom>(E.T. 01.04.2025)
- East Carbon. *Understanding Graphite Nuclear Reactor: A Comprehensive Guide*. EastCarbon: URL: <https://www.eastcarb.com/graphite-nuclear-reactor/> adresinden alındı(04.10.2025).
- Emekli, G. (2015). Dağlar, Dağcılık ve Turizm. *Coğrafyada Yeni Yaklaşımlar*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 205-217.

- Erden, E. (1992). Radyoaktivite, Radyasyon ve Çernobil Sonrası Yaşadıklarımız. *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, 16(2), 171-173.
- Ergun, C., & Oktay, K. (2022). Türkiye'deki Mevcut ve Potansiyel Hüzün Turizmi Alanları Üzerine Bir İnceleme. *Akşehir Meslek Yüksekokulu Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, 15-24.
- Eryılmaz, B. (2011). Alternatif Turizm Çeşidi Olarak Samsun'da Kongre Turizmi Olanaklarının Değerlendirilmesi. Samsun Sempozyumu. 13-16 Ekim 2011, Samsun.
- Ferero, A. J., Meija, A., & Leon-Gomez, A. (2023). A bibliometric analysis and systematic review of dark tourism: Trends, impact, and prospects. *Administrative Sciences*, 13(11), 238.
- Garda, B. (2011). Macera Turizmi Pazarına Genel Bir Bakış. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 14(1-2), 189-200.
- Gökdeniz, A. (1996). Uluslararası Turizm Hareketleri İçerisinde Dinsel Amaçlı Seyahatler ve Türkiye. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 101-103.
- Güneş, S. G. & Dülger, A. S. (2018). Kırsal Rekreasyonda Eğitici Aktivitelerin Tarımın Sürdürülebilirliği Açısından Önemi Ankara-Güdül Tahtacıören-cik Örneği. *Tarihin Peşinde*, 20, 477-503.
- İçöz, O. (2009). Sağlık Turizmi Kapsamında Medikal (Tıbbi) Turizm ve Türkiye'nin Olanakları. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 4(14), 2257-2279.
- Kantar, G., & Işık, E. (2014). Türkiye'de sağlık turizmi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 1(1), 15-20.
- Kara, P. Ö., & Günay, E. C. (2013). Çernobil Kazası ve Etkileri. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 3(2).
- Kavaz, İ. (2021). Dünyada ve Türkiye'de Nükleer Enerji (Nuclear Energy in The World and Turkey). In *International Conference on Eurasian Economies*, (s. 286-294).
- Kaya, M., & Doğan, S. (2023). Nükleer Santrallerin Turizm Üzerine Etkilerinin Yerel Halkın Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi: Sinop Örneği. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, (2), 672-694. <https://doi.org/10.32572/guntad.1325251>.
- Kaygalak, S., Dilek, S. E., & Günlü, E. (2015). Diaspora Turizmi: Balkanlara Seyahat Edenler Üzerinde Sosyolojik Bir Araştırma. *Ege Akademik Bakış*, 435-443.
- Kurnaz, H. A., Çeken, H., & Kılıç, B. (2013). Hüzün turizmi katılımcılarının seyahat motivasyonlarının belirlenmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 57-73.

- Küçükkömürler, S., Şirvan, N. B., & Sezgin, A. C. (2018). Dünyada ve Türkiye’de gastronomi turizmi. *Uluslararası Turizm Ekonomi ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 2(2), 78-85.
- Lemelin, H., Dawson, J., Stewart, E., Maher, P., & Lück, M. (2010). Last-chance tourism: the boom, doom, and gloom of visiting vanishing destinations. *Current Issues in Tourism* 13(5), 477-493.
- Mahravan, A. (2012). Eco-Tourism and its architecture: a methodological framework for assessing progress towards sustainable development. *Unpublished Doctoral Dissertation*. Victoria University of Wellington.
- Mert, S. O., & Aylıkçı, N. K. (2020). Nükleer Enerji Santrallerinin Türkiye Turizmi Üzerine Etkisinin Dünya Örnekleri Üzerinden İncelenmesi. *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 135-142.
- Nükleer Enerji Dünyası Web Sitesi) https://www.nukleer.web.tr/nukleer_santral_turleri/nukleer_santral_turleri.html.
- Orhun, B. N., & Meriç, S. (2024). Son Şans Turizminin Medyadaki Yansıması: Hasankeyf Örneği. *Journal of Academic Tourism Studies*, 1(1), 6-18.
- Özalp, M. (2017). Türkiye’de Nükleer Enerji Kurulumunun Enerjide Dışa Bağımlılık ve Arz Güvenliğine Etkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 18(2), 175-188.
- Özbek, T. (1991). Dünya’da ve Türkiye’de termal turizmin önemi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 15-29.
- Özdemir, G., & Altınar, D. D. (2019). Gastronomi kavramları ve gastronomi turizmi üzerine bir inceleme. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(1), 1-14.
- Özdemir, N. (2014). Sosyo Bilimsel Esaslar Çerçevesinde Sosyo Bilimsel Konuları Tartışmak Tutumları Nasıl Etkiler? Nükleer Santraller. *Electronic Turkish Studies*, 9(2).
- Özdemir, N., & Çobanoğlu, O. E. (2008). Türkiye’de nükleer santrallerin kurulması ve nükleer enerji kullanımı konusundaki öğretmen adaylarının tutumları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(34), 218-232.
- Rahman, M. W., Abedin, M. Z., & Chowdhury, M. S. (2023). Efficiency analysis of nuclear power plants: A comprehensive review. *World J. Adv. Res. Rev.*, 527-540.
- Saenko, V., Ivanov, V., Tsyb, A., Bogdanova, T., Tronko, M., Demidchik, Y., & Yamashita, S. (2011). The Chernobyl accident and its consequences. *Clinical Oncology*, 23(4), 234-243.
- Schunck, N., & Regnier, D. (2022). Theory of nuclear fission. *Progress in Particle and Nuclear Physics*.

- Sezen Doğancılı, O. (2022). Yükselişteki Destinasyonların Alternatif Turizm Kapsamında İncelenmesi: Tripadvisor Örneği, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 8(59):2059-2069
- Temurçin, K., & Aliagaoglu, A. (2003). Nükleer Enerji ve Tartışmalar Işığında Türkiye’de Nükleer Enerji Gerçeği. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 25-39.
- Tiniş, F. (2019). *Türkiye’de Yapımı Süren ve Planlanan Nükleer Santraller*. URL: <https://enerji.mmo.org.tr/wp-content/uploads/2019/02/Fuat-Tini%C5%9F-Makina-Y.M%C3%BChendisiODT%C3%9C-Mezunlar-Derne%C4%9Fi-Enerji-Komisyonu-%C3%9CyesiT%C3%BCrkiye-de-Yap%C4%B1m%C4%B1-S%C3%BCren-ve-Planlanan-N%C3%BCkleer-Santraller.pdf> (E.T.:01.04.2025)
- Tutcu, A. (2021). Ekoturizm ve Türkiye’nin ekoturizm potansiyelinin değerlendirilmesi. *Atlas Ulusal Bilimler Dergisi Yıl:5 Sayı:6*, 68-82.
- Ünlüöner, K., Tayfun, A., & Kılıçlar, A. (2007). Turizm Ekonomisi. *Nobel Akademik Yayıncılık*.
- Yang, W. S. (2011). Fast reactor physics and computational methods. *Nuclear Engineering and Technology*, 44(2), 177-198.
- Yılmaz, E. (2015). Güvenlik ve Ekonomik Boyutuyla Nükleer Enerji Tartışmaları: Akkuyu Nükleer Santrali Örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 39(1), 227-245.

İklim Adaleti ve Turizm 8

Ayşe Selin Dülger¹

Özet

İklim değişikliği, tüm dünyada etkileri giderek daha görünür hale gelen küresel çapta bir sorundur. Bununla birlikte, iklim değişikliğinin etkileri farklı toplumsal gruplar arasında farklı şekilde ortaya çıkmaktadır. Özellikle, iklim değişikliğinin etkileri ile mücadelede yeterli altyapıya sahip olmayan kırılgan toplumlar iklim krizinin sonuçlarını daha ağır bir biçimde deneyimlemektedirler. Buna ek olarak, iklim değişikliğinin etkileri yaş, cinsiyet, eğitim ve gelir düzeyi gibi demografik değişkenlere göre bireyler üzerinde farklı etkiler göstermektedir. Turizm sektörü ise kırılgan yapısı sebebi ile iklim krizinden doğrudan etkilenebilmekte, bilinçsiz ve plansız bir şekilde faaliyetlerinin devam etmesi durumunda iklim değişikliğine sebep olabilmektedir. Bu kitap bölümünün amacı; iklim değişikliği ve turizm arasındaki çift yönlü ilişkinin iklim adaleti perspektifinden açıklanmasıdır. Bu amaç doğrultusunda ilk olarak, iklim değişikliği kavramı ile iklim değişikliği ve turizm arasındaki çift yönlü ilişki açıklanmıştır. Son olarak, temeli çevresel adalet kavramına dayanan iklim adaleti kavramı açıklanarak turizmde iklim adaleti tüm boyutları ile ele alınarak bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

1. GİRİŞ

İklim değişikliğinin yaşandığı ve zaman içerisinde etkilerinin tüm toplumlar tarafından hissedildiği artık bilimsel bir gerçekliktir ve değişen koşullara uyum sağlayacak yeterli kaynağa sahip olmayan savunmasız toplumlar bu etkileri daha yoğun bir biçimde deneyimlemektedir (Buizza, 2023: 22). İklim değişikliğinin; yoksulluk, suç oranları ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ile salgın hastalıkları daha da ağırlaştırma potansiyeli bulunmaktadır ve bu durum, özellikle başa çıkma kapasiteleri sınırlı olan destinasyonlardaki toplumlar ile marjinal gruplar üzerinde ek ve orantısız

1 Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü, ayse.dulger@hbu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8897-013X

yükler oluşturarak mevcut kırılganlıkları derinleştirmektedir (Amorim-Maia, Anguelovski, Chu, ve Connolly, 2022; Pelling, Chow, Chu, Dawson, Dodman, Fraser, Hayward, Khirfan, McPhearson, Prakash ve Ziervogel, 2021).

Yasal yaşa ulaşmadıkları için siyasi süreçlerde temsil edilemeyen çocuklar ve gençlerin ihtiyaçlarının gözetilmesi, iklim adaleti tartışmalarında kritik bir öneme sahip olup bu gereklilik, yalnızca iklim değişikliği sonucunda kültürlerini, toplumsal yapılarını ve geçim kaynaklarını kaybetme riski taşıyan kırılgan nüfusların korunması açısından değil, aynı zamanda gelecekteki kuşakların hak ve ihtiyaçlarının güvence altına alınması bakımından da temel bir zorunluluk olarak değerlendirilmektedir (Jourdan ve Jani Wertin, 2020: 2). Bununla birlikte, iklim krizi cinsiyet açısından da tarafsız bir olgu değildir; aksine, mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini derinleştirerek kadınlar ve kızlar üzerinde orantısız etkiler yaratmakta ve bu grupların geçim kaynakları, sağlık durumları ve güvenlikleri açısından daha ağır tehditler ortaya çıkarmaktadır (UN Women, 2025).

İklim değişikliğinin farklı toplumsal gruplar üzerindeki farklı etkileri sadece çevresel bir sorun değil aynı zamanda turizm faaliyetlerinin planlanması, uygulanması ve yönetilmesi süreçlerinde adalet ilkelerinin gözetilmesini zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla, iklim adaleti yaklaşımı turizm sektörünün kırılgan toplumlar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltma ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerini gerçekleştirme açısından kritik bir öneme sahiptir.

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'nün Brundtland Komisyonu Raporu'ndan geliştirilen sürdürülebilir turizm tanımı, mevcut turistlerin ve ev sahibi toplulukların ihtiyaçlarını karşılayan, buna karşın gelecekteki fırsat ve kaynakları da koruyup geliştirmeyi hedefleyen bir kalkınma yaklaşımını ifade etmektedir (UNWTO, 1994: 30). Sürdürülebilir turizm yönetim yaklaşımı ise her ne kadar çevresel koruma, sosyoekonomik refah ve uzun vadeli kaynak yönetimi gerektirse de (WTO, 2004), kalkınmanın maliyet ve faydalarının turizm paydaşları arasında adil bir biçimde dağıtılmasına ilişkin sorunları ve bu alandaki yapısal eşitsizlikleri açık şekilde ortaya koymamaktadır (Camargo, Lane ve Jamal, 2008: 70).

Tüm bunlara rağmen, mevcut araştırmalar turizmin yol açtığı sosyal geri bildirimlere ve turizm-koruma dengesinin sürdürülebilir biçimde yönetilmesine yeterli düzeyde odaklanmamıştır ve adil yönetim süreçlerini güçlendirebilecek adalet ve eşitlik perspektiflerinin turizm çalışmalarında daha kapsamlı şekilde ele alınması gerekmektedir (Higgins-Desbiolles, 2018; Jamal ve Camargo, 2014; Morea, 2021: 4). Literatürdeki bu boşluğu gidermek amacıyla, bu kitap bölümünde turizm ve iklim değişikliği

arasındaki çift yönlü ilişki (turizmin iklim değişikliği üzerindeki etkisi, iklim değişikliğinin turizm üzerindeki etkisi), iklim adaleti kavramı ve turizm ile iklim adaleti etkileşimi kapsamlı ve sistematik bir biçimde ele alınmaktadır.

2. TURİZM VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ: ÇİFT YÖNLÜ İLİŞKİ

Sıcaklık rejimlerinde ve atmosferik koşullarda uzun vadeli değişimleri ifade eden iklim değişikliği; güneş aktivitesindeki dalgalanmalar veya büyük ölçekli volkanik patlamalar gibi doğal süreçlerden kaynaklanabildiği gibi 1800’lü yıllardan itibaren kömür, petrol ve doğal gaz gibi fosil yakıtların yakılmasını içeren insan faaliyetlerinden de kaynaklanabilmektedir (Birleşmiş Milletler, 2025). 20. yüzyılın ortalarından bu yana ise Dünya iklim sisteminde gözlemlenen değişimlerin, özellikle fosil yakıt tüketimi başta olmak üzere insan kaynaklı faaliyetler sonucu gerçekleştiği ve bu faaliyetlerin atmosferdeki sera gazı yoğunluklarını artırarak gezegenin ortalama yüzey sıcaklığında belirgin bir artışa yol açtığı ifade edilmektedir (NASA, 2025).

“Antropojenik” veya “insan kaynaklı iklim değişikliği”, günümüzde dünyanın tüm bölgelerinde gözlenen çok sayıda hava ve iklim aşırılığının temel nedeni olan insan faaliyetlerinin bir sonucu olarak tanımlanmaktadır ve bu kapsamda iklim sistemini etkileyen başlıca antropojenik süreçler aşağıda yer almaktadır (Dünya Meteoroloji Örgütü-WMO, 2025):

- Fosil yakıtların yakılması,
- Ormanların yok edilmesi,
- Arazi kullanımı ve arazi kullanımındaki değişiklikler,
- Hayvancılık yönetimi uygulamaları,
- Gübre kullanımına ilişkin tarımsal faaliyetler,
- Atık yönetimi süreçleri ve
- Çeşitli endüstriyel üretim süreçleri.

İklim değişikliği ile turizm sektörü ekonomik ve sosyal boyutları itibarıyla karşılıklı bağımlılık ilişkisi içindedir ve iklim değişikliğinin turizm üzerindeki etkileri değerlendirildiğinde, turistik açıdan aktif destinasyonlarda ortaya çıkabilecek belirli dönüşümlerin öngörülmesi kaçınılmaz görünmektedir (Civelek, 2022: 132). Diğer taraftan, turizm de birçok açıdan iklim değişikliğine sebep olmaktadır. Bu bölümün alt başlıklarında, turizm ve iklim değişikliği arasındaki çift yönlü ilişki detaylı bir şekilde ele alınmaktadır.

2.1. Turizmin İklim Değişikliği Üzerindeki Etkisi

Turizm sektörü, çevre üzerinde güçlü ve çok boyutlu bir etkiye sahiptir (Gössling, 2002) ve bu etkinin kapsamı özellikle havayolu taşımacılığından kaynaklanan karbondioksit emisyonlarıyla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda uçuşların doğrudan etkileri (uçak izleri gibi) aracılığıyla da iklim sistemi üzerinde önemli sonuçlara sebep olmaktadır (Hamilton, Maddison ve Tol, 2005: 245).

Lenzen, Sun, Faturay, Ting, Geschke ve Malik (2018) çalışmalarında turizm sektörünün karbon ayak izi küresel emisyonlarının yaklaşık %8'ini oluşturduğunu ve bu oranın neredeyse yarısının ulaşım kaynaklı olduğunu belirtmektedirler. Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi'nin (WTTC) verilerine göre, seyahat ve turizm sektörünün 2024 yılındaki küresel sera gazı (GHG) emisyonları, sektörün zirve seviyeye ulaştığı 2019 yılına kıyasla yüzde 9,3 oranında azalmıştır ve güncel durumda toplam küresel GHG emisyonlarının yüzde 7,3'ünü oluşturmaktadır (WTTC, 2025).

Diğer taraftan, Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'nün öngörülerine göre turizmden kaynaklanan toplam emisyon oranının, 2016-2030 yılları arasında dörtte bir oranında artması beklenmektedir (Dünya Ekonomik Forumu, 2023). Buna ek olarak, turizm sektöründen kaynaklanan emisyonların gelecekte artacağı, iç ve dış turizm hareketlerine katılan kişi sayısındaki yükselişin, seyahat ve konaklama kapasitesinin küresel ölçekte genişlemesine, seyahat biçimlerinin giderek daha fazla enerji tüketir hâle gelmesine neden olacağı öngörülmektedir (Becken, 2007, Dickson ve Dillimono, 2015; Scott, Peeters ve Gössling, 2010).

Dünya Küresel Turizm Dayanıklılık Günü kapsamında yayımlanan değerlendirmelerde, ise turizm paydaşlarının yatırımlarını, toplulukların ve ekosistemlerin dayanıklılığını güçlendirmeye ve iklim değişikliğine uyum süreçlerini hızlandırmaya yönlendirmeleri gerektiği belirtilmekte ve bu doğrultuda üç temel fırsat ön plana çıkarılmaktadır (Novenario ve Kleiberg, 2024):

- İklim uyumunu destekleyen ekosistemlerin korunması,
- Toplulukların iklim değişikliğine karşı dayanıklılıklarını artırmalarına yardımcı olacak geçim fırsatlarının sağlanması,
- İklim değişikliğine uyumun gerekliliği konusunda farkındalık yaratılması.

COVID-19 pandemisi sonrası turizmin yeniden canlandırılması için hazırlanan Tek Gezegen Vizyonu'nda (One Planet Programme) vurgulandığı

üzere, sektörde yeşil bir toparlanma yönünde taahhütlerde bulunmak ve bu doğrultuda planlama yapmak, turizmin Paris Anlaşması'nın hedefleriyle uyumlu biçimde dönüştürülmesi için önemli bir fırsat sunmaktadır. Bununla birlikte, ziyaretçi deneyimlerinin karbon yoğun yöntemler yerine toplum ve ekosistem refahını önceleyen uygulamalarla geliştirilmesi hâlinde, turizm sektörü düşük karbonlu bir geleceğe geçişte öncü bir rol üstlenebilecek potansiyele sahiptir (One Planet Sustainable Tourism Programme, 2021).

2.2. İklim Değişikliğinin Turizm Üzerindeki Etkisi

Turizm sektörünün esnek ve kırılgan yapısı sebebiyle her türlü etmenden etkilendiği düşünüldüğünde (Celep, Kavlak, Gökçe ve Altunöz, 2020: 959), iklim değişikliğinin turizm sektörü üzerinde hem destinasyon düzeyinde hem de operasyonel düzeyde kapsamlı etkilere sebep olacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda, iklim değişikliğinin turizm sektörü üzerindeki etkileri destinasyon ve operasyonel düzeyde sıralanmaktadır (Cambridge Institute for Sustainability Leadership, 2025):

Destinasyon Düzeyindeki Etkiler

- Deniz seviyesinin yükselmesi ve aşırı hava olaylarının artması, kıyı turizmine ilişkin altyapının bütünlüğünü tehdit ederek kumsalların aşınmasına, daralmasına ve bazı bölgelerin sular altında kalmasına yol açacaktır.
- Okyanusların asitlenmesi ve deniz suyu sıcaklıklarında yükseliş, mercan resiflerinin bozulmasına ve uzun vadede yok olmasına neden olarak ekosistem hizmetlerini ve mercan resiflerine dayalı turizm faaliyetlerini ciddi biçimde zayıflatacaktır.
- Artan sıcaklık değerleri, bazı kış sporları destinasyonlarının sürdürülebilirliğini azaltacak, bölgedeki biyolojik çeşitliliğin kaybına yol açacak ve orman yangınlarının sıklığını ve şiddetini artıracaktır.

Operasyonel Düzeydeki Etkiler

- Su kaynaklarının azalması, turizm işletmeleri ile yerel sanayi ve topluluklar arasında kaynak paylaşımına yönelik anlaşmazlıklara yol açabilecektir.
- Aşırı hava olaylarının artması, özellikle ekonomik açıdan kırılgan ülkelerde turizm operasyonlarında belirsizliği ve kesintileri artıracaktır.
- Aşırı hava koşullarına veya deniz seviyesinin yükselmesine maruz kalan destinasyonlarda sigortalanabilirlik azalacak ve bu durum sektörün risk yönetimini zorlaştıracaktır.

- Sera gazı emisyonlarını azaltmaya yönelik politikalar, özellikle ulaşım kaynaklı emisyonların düşürülmesine ilişkin maliyetlerin sektöre ek yük olarak yansımaya neden olabilecektir.

Destinasyon ve operasyonel düzeydeki etkiler ele alındığında iklim değişikliğinin turizm üzerindeki etkilerinin fiziksel çevrede meydana gelen değişimler ile birlikte ekonomik ve toplumsal dinamikleri içeren çok geniş bir etki alanı oluşturduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi (GSTC) ise turistik destinasyonları etkileyecek iklim değişikliği etkilerini aşağıdaki gibi kategoriler altında incelemektedir (GSTC, 2025):

Doğrudan iklim etkileri

- Daha sıcak yazlar
- Daha sıcak kışlar
- Yağış değişikliği (su temini)
- Aşırı olayların artması

Dolaylı çevresel değişim etkileri

- Biyolojik çeşitlilik kaybı (karasal ve denizel)
- Deniz seviyesinin yükselmesi
- Hastalıklar

Azaltım politikalarının turist hareketliliği üzerindeki etkisi

- Seyahat maliyetleri ve destinasyon seçimi

Dolaylı toplumsal değişim etkileri

- Küresel/bölgesel ekonomik etkiler
- Artan güvenlik riskleri (toplumsal/yönetimsel bozulma)

Özetle, iklim değişikliğinin turizm sektörü üzerindeki etkileri; destinasyonların fiziksel çekicilikleri, işletmelerin operasyonel sürdürülebilirlikleri, turist davranışları ve yerel sosyo-ekonomik yapılar olmak üzere çok çeşitli ve kapsamlıdır. Bu durum ise turizm plan ve politikalarının, iklim uyumu, risk yönetimi ve sürdürülebilirlik ilkeleri temelinde bütüncül ve uzun vadeli bir bakış açısıyla ele alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

3. İKLİM ADALETİ KAVRAMI

İklim adaleti kavramının temelini ekolojik analiz ve uygulamalar açısından çevresel adalet kavramına dayandığı bilinmektedir (Trott, Lam, Roncker, Gray, Courtney and Even, 2023). Çok sayıda akademisyen ve aktivistin çevresel adalet hareketinin başlangıcı olarak kabul ettiği 1982 tarihli Warren County protestoları, PCB (poliklorlu bifeniller) ile kirlenmiş toprağın düşük gelirli ve çoğunlukla Afrika kökenli Amerikalıların yaşadığı bir topluluğa gömülmesine karşı yürütülmüş; bu süreç, sivil haklar savunucuları ile siyahi siyasi liderleri çevreci örgütlerle bir araya getirerek 1960'lardan bu yana bu iki hareket arasındaki ilk büyük ortak eylemi ortaya çıkarmıştır (Schlosberg ve Collins, 2014).

Çevre adaleti, “çevre yasalarının, düzenlemelerinin ve politikalarının geliştirilmesi, uygulanması ve yürürlüğe konması süreçlerinde, ırk, renk, ulusal köken veya gelirden bağımsız olarak tüm bireylerin adil muamele görmesini ve karar alma süreçlerine anlamlı biçimde katılımını” ifade etmektedir (EPA, 2021). Çevresel adalet üzerine yapılan ampirik çalışmalar ise aşağıdaki iki duruma dikkat çekmektedir (Lee ve Jamal, 2008: 48):

- Düşük gelirli ve azınlıkta olan toplumlar, çevresel risklere orantısız bir şekilde maruz kalmaktadır (Bullard, 1994; Lee ve Chavez, 1987),
- Düşük gelirli ve azınlıkta olan toplumların, diğer toplumlara göre doğal kaynaklara erişim ve kalkınma politikalarından yararlanma olasılıkları daha düşüktür (Porter ve Tarrant, 2001).

İklim adaleti ve çevre adaleti kavramları çoğu zaman birbirinin yerine kullanılmakta ya da en azından aralarındaki ayrım gözetilmeksizin birlikte ele alınmaktadır (Open Environmental Data Project, 2022: 5). İklim adaleti, iklim değişikliğinin özellikle düşük gelirli toplumlar üzerinde orantısız etkiler yarattığını ve bu toplumların iklim değişikliğine en az katkıda bulunan kesimler olmasına rağmen en ağır sonuçlarla karşı karşıya kaldıklarını kabul eden bir yaklaşımdır (University of California Center for Climate Justice, 2025).

Şekil 1. İklim Adaletinin 6 Temel İlkesi

Kaynak: University of California, Center for Climate Justice (Kaliforniya Üniversitesi, İklim Adaleti Merkezi), 2025

Şekil 1’de iklim adaletinin 6 temel ilkesi gösterilmektedir. Aşağıda ise her bir ilke kısaca açıklanmaktadır (Greenfield, 2025):

- **Adil Geçiş:** Adil Geçiş ilkesinin temelini, iklim değişikliğinde orantısız biçimde etkilenen işçiler ile yerel toplumların yeniden eğitim olanaklarına erişmesini, adil ve güvenceli ücret düzeylerine sahip olmasını ve yenilenebilir enerji sektörlerinde nitelikli istihdam fırsatlarıyla eşit ve hakkaniyetli bir biçimde desteklenmesini güvence altına alma hedefi oluşturmaktadır.
- **Sosyal, Irksal ve Çevresel Adalet:** Sosyal, ırksal ve çevresel adalet yaklaşımı, savunmasız grupların politika oluşturma süreçlerine etkin katılımını sağlayarak temiz hava, temiz su ve sürdürülebilir barınma gibi temel yaşamsal kaynaklara erişimlerini güvence altına almayı ve böylece söz konusu sorunları gidermeyi amaçlamaktadır.
- **Yerli Halkların İklim Eylemi:** Yerli halkların iklim eylemi ilkesi iklimle ilgili karar alma süreçlerine ve yerli halkların toprak haklarının korunmasına yönelik süreçlere, yerli halkların dahil edilmesine odaklanmaktadır.
- **Toplumsal Dayanıklılık ve Uyum:** Toplumsal dayanıklılık ve uyum ilkesi, savunmasız toplulukların sel, kuraklık ve kasırga felaketlerine uyum sağlama ve bunlardan kurtulma kapasitelerini geliştirmektedir.

- **Doğal İklim Çözümleri:** Doğal iklim çözümleri ilkesi; ağaçlandırma, rejeneratif tarım ve sulak alanların restorasyonu gibi azaltım amaçlı ekosistemlerin kullanılmasına dayanmaktadır.
- **İklim Eğitimi ve Katılım:** İklim eğitimi ve katılımı ilkesi, iklim sorunları hakkında insanlara ve topluluklara eğitim vererek onları iklim adaleti çabalarında bir güç haline getirmektedir.

Yukarıda açıklanan ilkeler bir bütün olarak incelendiğinde, iklim adaletinin çevresel etkilerin azaltılmasına odaklanan bir teknik yaklaşım değil, toplumsal eşitsizlikleri gideren ve kırılgan grupların haklarını öncelik haline getiren katılımcı odaklı bir politika çerçevesi sunduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

4. İKLİM ADALETİ VE TURİZM

Turizm sektörü, her ne kadar ekonomik büyümeye ve kültürel etkileşime katkıda bulunan bir alan olsa da çevresel, sosyal ve etik konularında adalet tartışmalarının merkezinde yer almaktadır. Özellikle iklim değişikliği ekseninde ortaya çıkan çok boyutlu etkileri sebebiyle turizm faaliyetlerinin adalet temelli bir bakış açısıyla değerlendirilmesi gerekmektedir.

Turizm bağlamında iki tür adaletsizlik yaklaşımı bulunmaktadır ve bu yaklaşımlar farklı bağlamlarda sıklıkla eş zamanlı olarak ortaya çıkmaktadır (Higgins-Desbiolles, Whyte ve Tedmanson: 2013).

- Birincisi; organ nakli kapsamında yürütülen tıbbi turizm, gecekondur turizmi (bkz. Whyte, Selinger ve Outterson, 2011) seks turizmi veya kutsal ritüellerin anlamını değersizleştiren kültür turizmi uygulamaları gibi doğası gereği sömürücü nitelik taşıyan turizm türlerini kapsamaktadır.
- İkincisi ise bireylerin yaşadığı, çalıştığı ve sosyalleştiği mekânları tahrip eden turizm pratiklerine işaret etmektedir ve bu çerçeve çevresel adalet kapsamında ele alınmaktadır.

Lee ve Jamal (2008), rekreasyon ve turizm bağlamında çevresel adalet konusuna ilişkin sınırlı sayıda çalışmanın bulunduğunu belirtmektedir ve çalışmalardan bazılarını aşağıdaki gibi özetlemektedir:

- ABD'nin Güney Appalachians bölgesinde federal yönetim altındaki turizm alanlarının mekânsal dağılımında belirli sosyoekonomik ve ırksal gruplar arasında eşitsizliklerin gözlemlenmesi (Floyd ve Johnson, 2002),
- Honduras'ın Bay Adaları'nda turistlerin yerel topluluklara kıyasla orantısız düzeyde su tüketmesi (Stonich, 1998),

- Kenya'daki koruma altındaki parkların Maasai halkı ve diğer yerel sakinlere kapatılması sonucunda bu toplulukların geleneksel kullanım haklarının kısıtlanması (Akama, 1999),
- Güney Afrika'da yerli halkların topraklarının devlet tarafından kamulaştırılması ve yerinden edilen bu toplumların, daha önce yararlanabildikleri koruma parkları ve doğal rezervlerdeki rekreasyonel olanaklardan mahrum bırakılması (Geisler ve Lesoalo, 2000).

Lee ve Jamal (2008) tarafından belirtilen örnekler, rekreasyon ve turizm alanlarında çevresel adaletin nasıl ihlal edildiğine ilişkin önemli göstergeler sunmaktadır (Camargo, Lane ve Jamal, 2008: 72).

Seyahat ve turizm olgusu iklim adaleti perspektifinden değerlendirildiğinde ise iklim değişikliğinin sebep olduğu risklerin yalnızca turizm işletmeleri ve gezginlerle sınırlı kalmadığı, aynı zamanda turizmin varlığını sürdürdüğü, ev sahibi toplumların ekolojik ve kültürel temelli geçim kaynaklarını ve temel yaşam varlıklarını da ciddi biçimde tehdit ettiği görülmektedir (The Travel Foundation, 2025). Bu bağlamda, turizmin iklim değişikliğine hem sebep olan hem de iklim değişikliğinin etkilerine maruz kalan yapısı dikkate alındığında, turizm sektörünün iklim politikalarının yalnızca ekonomik açıdan değil aynı zamanda ev sahibi toplumların haklarını, kırılganlık düzeylerini ve adil uyum kapasitelerine önem veren bir çerçevede ele alınması gerekmektedir.

Seyahat ve turizm sektörünün iklim adaletini bütüncül bir biçimde ele alabilmesi açısından iki temel husus kritik önem taşımaktadır (The Travel Foundation, 2024: 23).

Emisyonlar Konusunda Adil Eylem

- Turizm kaynaklı emisyonların önemli bir bölümü, düzenli olarak uluslararası seyahat eden küresel nüfusun küçük bir kesimi tarafından orantısız biçimde üretilmektedir.
- İklim değişikliğinin olumsuz etkileri en az seyahat eden ve en düşük karbon ayak izine sahip topluluklar tarafından orantısız şekilde hissedilmektedir.

Uyum ve Dayanıklılık Konusunda Adil Eylem

- İklim değişikliğinden en ciddi biçimde etkilenen bölgeler, çoğu zaman ekonomik açıdan turizme yüksek düzeyde bağımlı olan destinasyonlardır.
- Bu destinasyonlar genellikle uyum sağlama veya iklim dayanıklılığı geliştirme konusunda en sınırlı mali kaynağa ve kurumsal kapasiteye sahip toplumlardır.

Tablo 1. Turizmde İklim Adaleti Boyutları

İklim Adaleti Boyutu	Turizm Bağlamı Örneği	Akademik Analiz Odağı
Dağıtıcı Adalet	Turizmin getirileri ve yüklerinin eşitsiz dağılımı; turistler ve ev sahibi toplumlar arasında karbon ayak izi eşitsizliği.	Turizm değer zincirlerinde ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin incelenmesi; farklı turizm segmentlerinin karbon ayak izlerinin analizi.
Prosedürel Adalet	Yerel toplumların turizm planlaması ve iklim politikası kararlarına katılım eksikliği.	Turizmde yönetim yapıları ve karar alma süreçlerini analiz etmek; katılımcı yaklaşımların etkinliğini değerlendirmek.
Tanıma Adaleti	Turizm geliştirme ve iklim uyum stratejilerinde yerli halkların bilgi ve kültürel değerlerinin marjinalleştirilmesi.	Turizm ve kalkınma konusunda hakim olan anlatıları eleştirel bir bakış açısıyla incelemek; kültürel açıdan duyarlı ve yerel koşullara uygun çözümleri teşvik etmek.
Düzeltilici Adalet	Turizme bağımlı ülkelerde iklim kırılganlığına katkıda bulunan tarihsel emisyonlar ve sömürgeciliğin mirası.	Turizm gelişiminde tarihsel güç dinamiklerini ve sömürge mirasını analiz etmek; tazminat ve borçların silinmesini savunmak.

Kaynak: Sustainability Directory (Sürdürülebilirlik Rehberi), 2025

Tablo 1, iklim adaletinin çok boyutlu yapısını turizm bağlamında sistematik bir şekilde ortaya koymaktadır. Turizmde iklim adaletinin boyutlarının açıklandığı Tablo 1, bütüncül bir yaklaşım ile ele alındığında, turizm ve iklim adaleti literatüründe normatif ilkeler ile ampirik analiz alanlarını bir araya getiren geniş bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Bu bağlamda, turizmin iklim adaleti kapsamındaki rolü, çevresel sürdürülebilirlik ile birlikte toplumsal eşitlik ve katılımcı yönetim odaklı bir yaklaşım ile ele alınmalıdır.

6. SONUÇ

Turizm sektörü, küresel ölçekte kültürel, sosyal ve ekonomik etkileşimlerin yoğun biçimde gerçekleştiği stratejik öneme sahip bir faaliyet alanı (Altunöz, Aksu ve Kavlak, 2022: 5) olmakla birlikte özellikle iklim değişikliğine hem sebep olan hem de iklim değişikliğinden etkilenen kırılgan bir yapıya sahiptir. Bu kitap bölümünde vurgulandığı üzere iklim değişikliği sadece çevresel değil aynı zamanda yoksulluk, suç oranları ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ile salgın hastalıkları daha da ağırlaştırma potansiyeli bulunmaktadır ve bu durum, özellikle başa çıkma kapasiteleri sınırlı olan destinasyonlardaki topluluklar ile marjinal gruplar üzerinde ek ve orantısız yükler oluşturan

bir adalet meselesidir (Amorim-Maia vd., 2022; Buizza, 2023; Pelling vd., 2021). Dolayısıyla, iklim değişikliğinin etkilerinin farklı toplumsal gruplar üzerinde farklı şekilde ortaya çıkması, turizm faaliyetlerinin planlanması ve uygulanması süreçlerinde adalet ilkelerinin göz önünde bulundurulmasını gerektirmektedir.

Turizm ve iklim değişikliği arasındaki çift yönlü ilişki, sektörün iklim krizindeki konumunu açık biçimde ortaya koymaktadır. Bir yandan turizm; ulaşım, konaklama ve tedarik zincirleri aracılığıyla sera gazı emisyonlarının artmasına katkıda bulunarak iklim değişikliğinin nedenlerinden biri hâline gelmekte (Gössling, 2002; Lenzen vd., 2018), diğer yandan ise deniz seviyesinin yükselmesi, aşırı hava olayları, su kıtlığı gibi etkilerle destinasyonların fiziksel bütünlüğünü, işletmelerin operasyonel sürdürülebilirliğini ve yerel sosyo-ekonomik yapıları ciddi biçimde tehdit etmektedir (Cambridge Institute for Sustainability Leadership, 2025; GSTC, 2025). Bu durum, iklim değişikliği ekseninde turizm politikalarının bütüncül bir açıdan ele alınması gerektiği sonucunu ortaya koymaktadır.

Brundtland Raporu'ndan türetilen sürdürülebilir turizm yaklaşımı her ne kadar mevcut turistlerin ve ev sahibi toplulukların ihtiyaçlarını karşılama hedefini merkeze alsın da (UNWTO, 1994: 30), kalkınmanın maliyet ve faydalarının turizm paydaşları arasında adil biçimde dağıtılmasına ilişkin yapısal eşitsizlikleri yeterince görünür kılmamaktadır (Camargo, Lane ve Jamal, 2008: 70). Nitekim mevcut literatürde, turizmin yol açtığı sosyal geri bildirimlere ve adil yönetim süreçlerini güçlendirebilecek adalet ve eşitlik perspektiflerine yeterli düzeyde odaklanılmadığı vurgulanmaktadır (Jamal ve Camargo, 2014; Higgins-Desbiolles, 2018; Morea, 2021: 4). Bu bağlamda, turizmde iklim adaletinin dağıtıcı, prosedürel, tanıma ve düzeltici adalet boyutlarıyla birlikte ele alınması, sektörün tarihsel sorumluluklarının ve güncel güç asimetrisinin analiz edilmesini zorunlu kılmaktadır.

Seyahat ve turizm olgusu iklim adaleti perspektifinden değerlendirildiğinde, iklim değişikliğinin sebep olduğu risklerin yalnızca turizm işletmeleri ve gezginlerle sınırlı kalmadığı; turizmin varlığını sürdürdüğü ev sahibi toplumların ekolojik ve kültürel temelli geçim kaynaklarını ve temel yaşam varlıklarını da ciddi biçimde tehdit ettiği görülmektedir (The Travel Foundation, 2025). Turizm kaynaklı emisyonların, düzenli olarak uluslararası seyahat eden küresel nüfusun küçük bir kesimi tarafından orantısız biçimde üretilmesi; buna karşın iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin en az seyahat eden ve en düşük karbon ayak izine sahip topluluklar tarafından orantısız şekilde hissedilmesi, sektörde emisyonlar konusunda adil eylemi kaçınılmaz kılmaktadır (The Travel Foundation, 2024: 23). Benzer biçimde, iklim

değişikliğinden en ciddi biçimde etkilenen ve çoğu zaman turizme yüksek düzeyde bağımlı olan destinasyonların uyum ve dayanıklılık geliştirme konusunda sınırlı mali ve kurumsal kapasiteye sahip olması, iklim adaletini turizm için etik bir tercih olmaktan çıkarıp yapısal bir zorunluluk hâline getirmektedir.

Sonuç olarak, Kyoto Protokolü, UNFCCC ve Paris Anlaşması'nın iklim adaleti boyutunu yeterli düzeyde ele almadığı yönündeki eleştiriler (Jourdan ve Wertin, 2020; von Lucke, 2021; Rastegar ve Ruhanen, 2023: 1), turizm alanı için de geçerliliğini korumaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde, adalet olgusunun turizmde geçiş süreçlerine yönelik araştırma ve politika yaklaşımlarında merkezi bir konumda ele alınmadığı görülmektedir (Rastegar ve Ruhanen, 2023: 1). Bu nedenle, turizm sektöründe iklim adaletinin ilerletilmesi, güncel bir gerekliliğin ötesinde, sürdürülebilir turizmin toplumsal meşruiyetini ve uzun vadeli dayanıklılığını güvence altına alacak kritik bir zorunluluk olarak değerlendirilmektedir (Rastegar ve Becken, 2024).

Kaynakça

- Akama, J.S. (1999). Marginalization of the Maasai in Kenya. *Annals of Tourism Research* 26 (3), 716–718.
- Altunöz, Ö., Aksu, H. S., & Kavlak, H. T. (2022). Konaklama işletmelerinde farklılaşma: Farklı turizm deneyimlerinin incelenmesi. E. Arıkan (Ed.), *Konaklama işletmeciliğinde güncel konular* içinde (ss. 5-16). Eğitim Yayınevi.
- Amorim-Maia, A. T., Anguelovski, I., Chu, E., & Connolly, J. (2022). Intersectional climate justice: A conceptual pathway for bridging adaptation planning, transformative action, and social equity. *Urban Climate*, 41, 101053. <https://doi.org/10.1016/j.uclim.2021.101053>
- Becken, S. (2007). Tourists' perception of international air travel's impact on the global climate and the potential climate change policies. *Journal of Sustainable Tourism*, 15(4), 351–368. <https://doi.org/10.2167/jost710.0>
- Buizza, R. (2023). *Climate Change: Scientific Evidence and Projected Warming*. In *Global Climate Justice* (pp. 22).
- Bullard, r.D. (1994) *Dumping in Dixie: Race, Class, and Environmental Quality* (2nd edn). Boulder: Westview Press.
- Camargo, B., Lane, K., & Jamal, T. (2007). Environmental justice and sustainable tourism: The missing cultural link. *The George Wright Forum*, 24(3), 70–80. <https://www.georgewright.org/243camargo.pdf>
- Cambridge Institute for Sustainability Leadership (2025). <https://www.cisl.cam.ac.uk/system/files/documents/ipcc-ar5-implications-for-tourism-briefing-prin.pdf>
- Celep, M., Kavlak, H. T., Gökçe, A., & Altunöz, Ö. (2020). Kültür Turisti Tipolojilerinin Belirlenmesi: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Örneği (Determination of Cultural Tourist Typologies: Example of Museum of Anatolian Civilizations). *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 8(2), 958-970.
- Center for Climate Justice (University of California). (2005). *What is climate justice?* <https://centerclimatejustice.universityofcalifornia.edu/what-is-climate-justice/>
- Civelek, M. (2022). Analysis of Climate Change and Tourism Related Studies with Visual Mapping Technique. *Journal of Tourism Intelligence and Smartness*, 5(2), 132-144.
- Dickinson, J. E., & Dillimono, H. D. (2015). Travel, tourism, climate change, and behavioral change: Travelers' perspectives from a developing country, Nigeria. *Journal of Sustainable Tourism*, 23(3), 437–454. <https://doi.org/10.1080/09669582.2014.957210>
- EPA. (2021). *Environmental justice at the EPA*. <https://www.epa.gov/environmentaljustice>

- Floyd, M. F., & Johnson, C. Y. (2002). Coming to terms with environmental justice in outdoor recreation: A conceptual discussion with research implications. *Leisure sciences*, 24(1), 59-77.
- Geisler, C., & Letsoalo, E. (2000). Rethinking land reform in South Africa: An alternative approach to environmental justice. *Sociological Research Online*, 5(2), 80-88.
- Greenfield, E. (2025). What Are The Six Pillars Of Climate Justice? <https://sig-maearth.com/what-are-the-six-pillars-of-climate-justice/>
- Gössling, S. (2002). Global environmental consequences of tourism. *Global Environmental Change*, 12, 283-302. [https://doi.org/10.1016/S0959-3780\(02\)00044-4](https://doi.org/10.1016/S0959-3780(02)00044-4)
- GSTC (Global Sustainable Tourism Council). (2025). *Tourism and climate change* (Luigi Cabrini presentation). <https://www.gstc.org/wp-content/uploads/SI-Luigi-Cabrini.pdf>
- Hamilton, J. M., Maddison, D. J., & Tol, R. S. (2005). Effects of climate change on international tourism. *Climate research*, 29(3), 245-254.
- Higgins-Desbiolles, F. (2018). The potential for justice through tourism. *Via. Tourism Review*, (13).
- Higgins-Desbiolles, F., Whyte, K. P., & Tedmanson, D. J. (2013). *Tourism and environmental justice* (Doctoral dissertation, Sagamore).
- Jamal, T., & Camargo, B. A. (2014). Sustainable tourism, justice and an ethic of care: Toward the just destination. *Journal of sustainable tourism*, 22(1), 11-30.
- Jourdan, D., & Wertin, J. (2021). Intergenerational rights to a sustainable future: Insights for climate justice and tourism. In *Justice and Tourism* (pp. 194-203).
- Lee, C., & Chavez Jr, B. F. (1987). Toxic wastes and race in the United States: A national report on the racial and socio-economic characteristics of communities with hazardous waste sites. *New York: Commission for Racial Justice, United Church of Christ*.
- Lee, S., & Jamal, T. (2008). Environmental justice and environmental equity in tourism: Missing links to sustainability. *Journal of Ecotourism*, 7(1), 44-67. <https://doi.org/10.2167/joe154.0>
- Lenzen, M., Sun, Y.-Y., Faturay, F., Ting, Y.-P., Geschke, A., & Malik, A. (2018). The carbon footprint of global tourism. *Nature Climate Change*, 8(6), 522-528. <https://doi.org/10.1038/s41558-018-0141-x>
- Morea, J. P. (2021). Environmental justice, well-being and sustainable tourism in protected area management. *Journal of Ecotourism*, 20(3), 250-269.
- NASA. (2025). *What is climate change?* <https://science.nasa.gov/climate-change/what-is-climate-change/>

- Novenario, C., Kleiberg, M. (2024). Three ways tourism can support climate adaptation. <https://www.preventionweb.net/news/three-ways-tourism-can-support-climate-adaptation>
- One Planet Sustainable Tourism Programme—Glasgow Declaration: A Commitment to a Decade of Climate Action. 2021. Available online: https://www.oneplanetnetwork.org/sites/default/files/2022-02/GlasgowDeclaration_EN_0.pdf
- Pelling, M., Chow, W. T. L., Chu, E., Dawson, R., Dodman, D., Fraser, A., Hayward, B., Khirfan, L., McPhearson, T., Prakash, A., & Ziervogel, G. (2021). A climate resilience research renewal agenda: Learning lessons from the COVID-19 pandemic for urban climate resilience. *Climate and Development*, 14(7), 617–624. <https://doi.org/10.1080/17565529.2021.1979909>
- Porter, R., & Tarrant, M. A. (2001). A case study of environmental justice and federal tourism sites in southern Appalachia: A GIS application. *Journal of Travel Research*, 40(1), 27-40.
- Rastegar, R., & Becken, S. (2025). Embedding justice into climate policy and practice relevant to tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 33(10), 2011-2028.
- Rastegar, R., & Ruhanen, L. (2023). Climate change and tourism transition: From cosmopolitan to local justice. *Annals of Tourism Research*, 100, 103565. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2023.103565>
- Schlosberg, D., & Collins, L. B. (2014). From environmental to climate justice: A conceptual framework. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 5(3), 359–374. http://www.sscs.uvsc.fr/IMG/pdf/schosbergcollins_from_ej_to_cj_wire_cc_2014.pdf
- Scott, D., Peeters, P., & Gössling, S. (2010). Can tourism deliver its “aspirational” greenhouse gas emission reduction targets? *Journal of Sustainable Tourism*, 18(3), 393–408. <https://doi.org/10.1080/09669581003653542>
- Stonich, S. C. (1998). Political ecology of tourism. *Annals of tourism research*, 25(1), 25-54.
- Sustainability Directory (2025). *Pollution Sustainability Directory*. <https://pollution.sustainability-directory.com/term/climate-justice-in-tourism/>
- The Travel Foundation. (2024). *Climate justice and tourism*. https://www.thetravelfoundation.org.uk/wp-content/uploads/2024/07/Climate_Justice_Tourism_v5.pdf
- The Travel Foundation. (2025). *Climate justice: About the programme*. <https://www.thetravelfoundation.org.uk/climatejustice/>
- Trott, C. D., Lam, S., Roncker, J., Gray, E. S., Courtney, R. H., & Even, T. L. (2023). Justice in climate change education: A systematic review. *Environmental Education Research*, 29(11), 1535-1572.

- UN (United Nations). (2025). *What is climate change?* <https://www.un.org/en/climatechange/what-is-climate-change>
- UN Women. (2025). *How gender inequality and climate change are interconnected.* <https://www.unwomen.org/en/articles/explainer/how-gender-inequality-and-climate-change-are-interconnected>
- UNWTO. (1994). *Agenda 21 for Travel and Tourism: Towards Environmentally Sustainable Tourism.* World Tourism Organization, World Travel & Tourism Council, Earth Council.
- Whyte, K. P., Selinger, E., & Outterson, K. (2011). Poverty tourism and the problem of consent. *Journal of Global Ethics*, 7(3), 337-348.
- WMO (2025). Climate Change. <https://wmo.int/topics/climate-change>
- World Economic Forum. (2023). *How rising temperatures will reshape global tourism.* <https://www.weforum.org/stories/2023/08/temperatures-tourism-climate-impact/>
- WTO (2004). Tourism's Potential as a Sustainable Development Strategy. <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284408191>
- WTTC (2025). Global Travel & Tourism Sector Cuts Emissions Intensity as Economic Prosperity Grows. <https://wttc.org/news/global-travel-tourism-sector-cuts-emissions-intensity-economic-prosperity-grows#:~:~:-text=According%20to%20the%20global%20tourism,8.3%25%20share%20in%20in%202019.>

Turizmde Teorik ve Pratik Araştırmalar - I

Editör:

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Tahsin KAVLAK